

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

·FRA FAABORG-EGNEN·

FAABORG

Byhistoriske Arkiv.

AVERNÅKØ
Historiske Lokalforening

LYØ
Lokalhistoriske Samfund

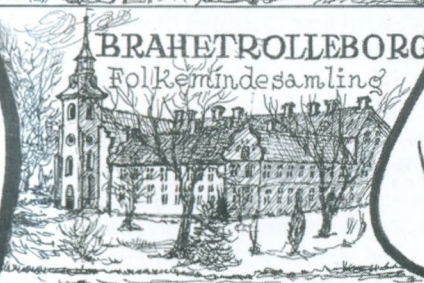
HORNE
Folkemindesamling.

SVANNINGE
Folkemindesamling.

BRAHETROLLEBORG
Folkemindesamling

HAASTRUP
Folkemindesamling

STAVN

VESTER AABY
Folkemindesamling

AASTRUP
Folkemindesamling

Lokalhistorisk Forening for:

DIERNÆS søn

ØSTER HÅSINGE
Lokalhistoriske Arkiv.

J. Ruben Blanseth 1996 (G).

Indholdsfortegnelse

Kaj Mehr	Vejen til Herrens Bord	3
N. V. Næsselund Nielsen	Sessionsdag og soldatergilde for Horne Land i 1897	8
Kai Christiansen	Slægten Ravn i Brahetrolleborg Sogn gennem 300 år	12
Felix Kruse	Om en Batalje paa Haastrup Torv	16
Ebbe Bork	Kirkestrejken på Avernakø	20
Jørgen Øxehave	"Fra Bondedreng til Godsejer" Elias Møller	23
Anton Jørgensen	Erindringer fra krigsårene 1940-45	25
Peder Jørgensen	Erindringer fra et langt liv	29
Hans Vogsen	Claus Hansen	34
Chr. Dan Nielsen	Fællesskabets ophør og udflytningen af landsbyen Aastrup 1822-37	40
Bent Hansen Skaef	Fra Overdrev til Golfbane	45
Carl Thorkild Nielsen	Fra en skitsebog og en kasse med forskelligt	52
Johannes Ruben Hansen	Et brudstykke af en skinnevej	58
Kaj Mehr	Færgevej ved Sundrenden	67
Arne Stricker-Petersen	Litteraturliste	68

Vejen til Herrens Bord

En beretning om Faldsled kirkes historie

Af Kaj Mehr

Forfatteren beretter om, hvordan og hvorfor Falboerne måtte vente i mange år, før ønsket om en kirkebygning blev indfriet.

I mange år havde landsbyen en efter fynske forhold, urimelig lang vej til sognets kirke i Svanninge, så lang, at gamle og svagelige næsten var afskåret fra at komme i kirke, og for beboerne på Illumø's to gårde var vejen endnu mere besværlig. Således havde det været gennem århundreder. Børnene blev døbt, trods den lange vej, og de døde blev ført til kirkegården i Svanninge og stedt til hvile der, ligesom bryllupper og konfirmationer, kirkeligt set, foregik i Svanninge.

Præsten kom dog til Faldsled, men hvornår han begyndte at holde gudstjeneste i landsbyens skole kan ikke bevidnes. Vi ved at præsten, i hvert fald omkring år 1800, da landsbyen havde 120 indbyggere, mødte op, dels for at kontrollere at uddelingen af almisser efter det nye reglement for fattigvæsenets indretning på landet, gik rigtig til, og dels aflagde besøg hos nogle af byens gårdmænd og skippere. De lagde på det tidspunkt grundstenen til landsbyens udvikling i det 19-århundrede til en rig bonde- og søfartsby.

Gårdmand Per Storm holdt således avis sammen med præsten i Svanninge og præsten i Jordløse. Svanningspræsten kom selv med avisen og fik gerne en flæskeæggekage, sammen med Per Storm.

Faldsled fik sin første skole i 1828. Senere i århundredet afholdtes gudstjeneste

her to gange månedlig og anden helligdag på de store højtider.

Hvornår dette begyndte fortæller sig i historiens mørke, men vi ved med sikkerhed at pastor Fogh, pastor Johansen, og pastor Hansen udøvede dette kristelige arbejde frivilligt, samt ulønnet.

Da pastor Hansen fratrådte i 1915 blev det med menighedsrådets medvirken gjort til en pligt for dennes efterfølger, pastor Høy, der tiltrådte i 1916, at tage ned til Faldsled og holde gudstjeneste i skolen.

Landsbyens beboere savnede noget ved disse gudstjenester, der var centralt for dem, nemlig dåb og nadver.

Derved opstod ønsket om at få bygget en kirke. Efter et menighedsrådsmøde i Svanninge bad pastor Høy et af menighedsrådsmedlemmerne om at henvende sig til lærer Bach i Faldsled og bede ham afholde et møde på skolen, for at undersøge, om der blandt landsbyens beboere var stemning for opførelse af en kirke.

Det indvilgede lærer Bach i, og lovede at han nok skulle bekendtgøre mødet, ved skolebørnene, så der er ingen tvivl om hvad timen i skrivning gik med den dag. Det var året i 1916. Når pastor Høy havde så travlt med at få arrangeret et møde så hurtigt, var det fordi han mente at man i Rigsdagen derved kunne nå at få en kirkebevilling på Finansloven, så kirkebyggeriet kunne påbegyndes samme år. Så

blev mødet afholdt. Pastor Høy gjorde opmærksom på, at der kunne forventes tilskud fra stat og kommune, men kun under forudsætning af, at alle beboere, med god vilje, og efter evne gav et klækkeligt bidrag.

Da forsamlingen blev spurgt om den under disse forudsætninger ønskede at få en kirke sagde alle ja.

Der nedsattes så et arbejdsudvalg på ni medlemmer med pastor Høy som formand, derudover bestod det af to menighedsrådsmedlemmer, to sognerådsmedlemmer og fire øvrige medlemmer.

Udvalget fordelte arbejdet, så nogle blev sat til at indtegne bidrag, medens pastor Høy lovede at skrive et andragende til Kirkeministeriet.

Lærer Bach blev sat til pr. cykel at hente andragendet næste dag i Svanninge præstegård, og bringe det til provst Skjerbæk i Vester Hæsing, samt på vejen ned ad Nørremark, tage ind på Tidsekkroggård til sognerådsformanden Peder Larsen Rasmussen, og få hans påtegning på ansøgningen.

Provst Skjerbæk sendte ansøgningen videre til bispekontoret, der videresendte den til Kirkeministeriet.

I den følgende tid blev der holdt en del udvalgs møder, og på et af disse foreslog pastor Høy, at der skete en personlig henvendelse til Kirkeministeren.

Lærer Bach og et andet

Faldsled kirke under bygning, 1931/32.

vejmand Jørgensen blev valgt til dette arbejde og rejste straks til København med det formål næste dag kl. 10.00 at gå til ministeren. Da Bach kom til sit opholdssted i København så han i en avis en meddelelse om, at Kirkeministeren ikke tager imod i morgen torsdag.

Det var en streg i regningen. Vejmanden og Bach blev enige om at gå til et hotel hvor der plejede at bo rigsdagsmænd, og skaffe sig at vide, hvad der under disse omstændigheder var at gøre.

Her traf de nogle rigsdagsmænd der rådede dem til at gå hen på Rigsdagen og spørge efter ministersekretær XX.

Ankomsten til Rigsdagen blev de af et bud vist ind til hr. XX. Han hørte hvad det drejede sig om og bad dem tage plads i et lille kabinet, så ville kirkeministeren

komme i løbet af kort tid.

-Jo, ministeren kunne da godt forstå at Faldboerne ønskede at få en kirke, men en bevilling hertil på den nye finanslov, det kunne ikke lade sig gøre. Budgettet var jo lagt og tillægsbevillinger kunne der slet ikke være tale om. Bevillingerne var til kirker der var under opførelse, men trøstede ministeren:

De kan jo søge igen om nogle år, men da De nu er kommet synes jeg De skal hilse på Departementschefen, for De ved, ministre kommer og går, men departementschefer hører til de mere blivende. Så kom de to, nu lidt nedtrykte kirkeforkæmpere, ind til departementschefen. De fortalte ham om den lange kirkevej til Svanninge, hvorpå han spurgte om der ikke lå nogen kirke nærmere.

Jo, måtte de svare, der var jo Haastrup kirke.

-Ja, men så kan De jo gå dertil, sagde han. Vejmanden og Bach blev lidt flove. Tænk at rejse helt til København for at få denne oplysning af en departementschef. Med dette magre resultat rejste de to så hjem. Næste år blev en ny ansøgning indsendt, men selv om kredsens folketingsmand arbejdede for sagen hjalp det ikke meget.

År efter år kunne Faldboerne læse i den lokale avis at kredsens folketingsmand talte for en bevilling til opførelse af en kirke i Faldsled og år efter år skete der intet før i 1931 hvor bevillingen til opførelse af en kirke, endelig kom på Finansloven.

Den 3. marts 1931 forelå Kirkeministeriets tilladelse til opførelse af en kirke i Faldsled på den til formålet købte byggegrund.

De mange diskussioner

Der havde gennem årene blandt initiativtagerne og planlæggerne været mange diskussioner om hvor kirken skulle ligge og hvordan kirkebygningen skulle udformes. Det var diskussioner der delte byen i mindst to lejre.

Denne uenighed blev naturligvis et stort samtaleemne for beboerne, som tog stilling, for eller imod de forskellige planer. De gamle skipsrslægter ville have kirken bygget ud til stranden, enten tæt ved et sted nord for kroen, eller mellem skolen og stranden, men bundforholdene var her så dårlige at opførelse af en kirke, grundvandets højde taget i betragtning, ville være urealistisk og endnu mere katastrofalt hvis man gennemtænkte den flydende tilstand der ville blive jordfæstede på den tilstødende kirkegård, til del.

Faldsled kirke fotograferet i 1960-erne.

Drømmen om en placering i bymidten brast da det rygtedes at man var blevet enig med gårdejer Niels Pedersen der ville frasælge en parcel af sin jord, beliggende i den yderste ende af byen, en par-

cel på 4 tønder land eller 6 skæpper jord. Da han tilbød at forære menigheden 1 skæppe og kun tage sig betalt for de 5, var sagen klar, selv om der naturligvis var dem der syntes at den magre jord

derude blev betalt rigeligt nok. Byggegrunden hvor kirken skulle opføres og kirkegården anlægges, var funden og arealet erklæret egnet af kreds-lægen.

Faldsled kirke 1962.

Regnskabets time.

I de mange år arbejdet med opførelse af en kirke havde stået på, var der blevet tegnet bidragsydere for at sikre sig de 35.000 kr. menigheden selv skulle skaffe til betaling af byggeriet.

Selv om den endelige placering nu var bestemt blev der stadig snakket om det betimelige i at opføre kirken helt derude for sig selv, og at der ville blive langt til kirke for dem der boede i byenden ud mod Hattebækken.

At tiden så har vist en byvækst der har resulteret i en i dag central placering af kirken er en anden sag der sikkert ikke skyldes de daværende planlæggeres forudseenhed.

Nu kom regnskabets time. De mange

penge skulle opkræves, både i og udenfor sognet.

Statens bidrag udgjorde 15.000 kr..., men derudover måtte der også tænkes på kirkens fremtidige vedligeholdelse. En fond til dette formål blev oprettet efter at Svanninge kommune havde bevilget 2000 kr. til fonden, dog på betingelse af at sognets håndværkere fik lejlighed til at give tilbud på byggeriet.

Det blev sognets håndværkere der kom til at stå for opførelsen, nemlig murer Marius Pedersen, tømrer Hans Jørgensen og maler Skjold og maler H.P. Hansen.

Den 10. juli 1931 fandt grundstensnælgæggelsen sted. Biskop Rud og provst Madsen var mødt op, sammen med mange af de lokale beboere. Også børnene var med, godt nok ikke i forreste række, hvor de naturligvis gerne ville have været, men som en af disse børn i dag erindrer det: Der var nogle kedelige voksne som hindrede os heri, så det knob lidt med at se, hvad der skete, men der stod da en i fint tøj, jeg tror det var biskoppen, og brugte en murske og lagde vist nok en tinæske ned under selve grundstenen.

Jo, det passer, det var biskoppen, men også lærer Bach og provsten der brugte murskeen og indmurede et dokument der lå i et metalhylster, men dette skete først efter at der var sunget nogle salmer og holdt forskellige passende taler.

Så gik kirkebyggeriet i gang og den 17. april 1932 blev kirken indviet. På denne dag blev børnene ikke glemt, måske fordi de gennem en indsamling i skolen? havde skaffet penge til en syvarmet lysestage, et dåbsfad og en dåbskande. Børnene fik en fin placering oppe på knæfaldet, hvorfra de rigtig kunne se hvad der skete i det menneskefyldte kirkerum hvor de faste bænke ikke slog til hvorfor

der måtte sættes ekstra stole ind. Der var mødt beboere fra hele byen, nu forsonet i glæde over at kirken var blevet en realitet, og der var mødt biskop, provst, præster, stiftamtmand, nogle i fine dragter og nogle med fjerprydede hatte hvilende på knæet.

Efter at præsterne i Salling Herred var gået i procession til kirken blev den erklæret for indviet og nu kunne menigheden beundre de ting der nu var indviet til brug ved altergudstjeneste og dåbshandling, samt kirkens øvrige inventar.

Altertavlen med et billede, forestillende Jesus på Genezaret sø, døbefonten af maghoni, skænket af lensgreve Henrik Bille Brahe Selby til Steensgård. Døbefonten stammede fra herregården Hinds-gavl.

Lensgreven skænkede også en stor messing lysekroner. Den hang til engang først i 1980'erne i kirken. Så blev den pillet ned. I dag ligger den, indpakket i plastik, på kirkens loft. Gad vidst om menighedsrådet var klar over at lysekronen er en kopi af en lysekroner der hænger i domkirken i Mainz.

Da lensgreven skænkede denne gave til kirken skrev Faaborg Avis (27. juni 1931)

Denne værdifulde akkvistion vil blive både en pryd og en seværdighed i den lille kirke.

Kirkeskibet blev skænket af Faldsled Sømandsforening. Vester Hæsingeme-nighedsråd skænkede alterstagerne medens kirkens hellige kar af sølv blev skænket af frk. Clara Møller i Faaborg.

Så gik tiden. Gudstjenester blev afholdt, barnedåb, bryllup og begravelser fandt sted. Den første der blev begravet på den nye kirkegård var en lille pige på omkring 12 år. Hendes begravelse gjorde naturligvis indtryk på børnene i byen.

men som en af dem skriver i dag om denne begivenhed: Det gjorde et stort indtryk på os, men vi syntes at det var godt hun blev begravet her, frem for helt oppe i Svanninge, hvor der jo slet ikke var nogen der kendte hende.

Begravelser foregik som regel fra hjemmet, idet et kapel i Faldsled først blev opført i 1950'erne.

I øvrigt syntes flere af de større børn ikke at det var en rigtig kirke, bl.a. fordi det viste sig at den ikke skulle bruges til konfirmeringer, de skulle stadig væk foregå i Svanninge, en ordning der bestod en del år efter indvielsen.

Så gik årene....

Ved 15 års jubilæet i 1947 fik kirken gaver. Et splinternyt flag og den gamle bibel fra 1633 der i dag opbevares i en montre i kirken.

Bibelen tilhørte i 1880'erne en indremissionær. Hvor han havde den fra er uoplyst, men han brugte den flittigt og understregede vigtige tekster med større og mindre kors uden at det har skadet helhedsindtrykket af den gamle bog.

Ved missionærens død blev bibelen solgt til en dame efter hvem en pårørende arvede den, hvorefter han skænkede den til kirken.

En sommerdag i 1986 blev bibelen stjålet i kirken, men samme dag fundet ved havnen i Faldsled, medens et stykke af

bogbindet blev fundet ved kirken. Bibelen kunne heldigvis samles og indbindes af en dygtig bogbinder og derefter atter indtage sin plads ved alteret i kirken. Ved 25 års jubilæet i 1957 forærede menighedsrådet kirken et nyt altertæppe og godsejerfruen på Steensgård skænkede midler til anskaffelse af to nye alterstager i sølv.

I 1968 blev kirkeuret taget i brug. Det er fremstillet af tårnurfabrikant Aksel Frost i Bogense og har en størrelse på 1 kvm. Det var testamentarisk skænket af ægteparret Edith og Carl Køssler, der døde i 1967, efter at have boet i Faldsled en halv snes år.

Om få måneder har Faldsled kirke eksisteret i 65 år. I dag vil alle sikkert mene at den ligger som et midtpunkt i landsby og parcelhusbebyggelsen, og med sit stengærde og det nuværende kirkegårdsanlæg fremhæver helhedsindtrykket af en smuk, velplaceret kirke.

Noter

Nicolai C.K. Fogh

Sognepræst i Svanninge 1873-1888

Jensenius Johansen

Sognepræst i Svanninge 1888-1902

Andreas Chr. Hansen

Sognepræst i Svanninge 1902-1915

Christian Th. Høy

Sognepræst i Svanninge 1916-1932

Frederik Villads Bach var ansat som lærer ved Faldsled skole fra 1901 til pensioneringen i 1934.

Gårdejer Niels Pedersen, ejede Ryttergården, matrikel 4A fra 1901 til sin død i 1944.

Lensgreve Henrik Bille Brahe Selby, ejer af Steensgaard fra 1896 til sin død i 1938. Hans hustru Ellen Fønns var født på Hindsgavl ved Middelfart.

Kildemateriale.

Arkivalier og fotos i Svanninge Folke-mindesamling

Dagligliv i Faldsled i 1930'erne ved Peter Jeppesen

Lærer F.V. Bachs erindringer

Afskrift af optegnelser om Birkelygård, matrikel 7A

Per Storm (Peder Hansen Storm) var fæster fra 1803-1835.

Fra Rudolf Nielsens erindringer om skoleliv Faldsled i 1800 tallet:

Også for børnene var vejen til Svanninge lang. Det sidste halve år af den syvårige skoletid gik børnene til konfirmeringsforberedelse.

Den lille flok af travere kaldtes "præstekammerater" som fik mange minder under deres ture.

Sessionsdag og soldatergilde for Horne Land i 1897

Redigeret af N.V. Næsselund Nielsen

I folkemindesamlingens arkiv opbevares en skildring af sessionsdagen og det efterfølgende soldatergilde, forfattet af en af deltagerne: Kunstmaler Jørgen Ploug.

Beskrivelsen er meget "malende" og følger her i en lidt forkortet udgave, men med forfatterens egne ord.

"Sessionen holdtes dengang altid i september måned, og en september morgen 1897 samledes alle vi, som enten skulle eller ville på session, der hvor Kirkevejen støder til Nyborg-Bøjden landevej. De, der ikke havde forsynet sig med stok hjemmefra, måtte hente en fra gærdestaverne af et risgærde i nærheden - thi stok måtte med på en sådan tur. Da denne forsyning var tilendebragt, udvalgte vi en fører, der fik os stillet op til march, to og to, med de største forrest, og så drog vi til Faaborg.

Ankomst til Faaborg

Foran gæstgiveriet "Tre Kroner", på den side, der vender mod rådhuset, stillede vi op på to geledder. Værten kom ud og skænkede os hver en bitter som vi stak til os - det gav appetit til frokosten. Vi gik ind i restaurationen og spiste: en vældig hakkebøf med spejlæg, ostepind, øl og snaps satte vi til livs. Automatspilledåsen fodredes med femøre og kvitterede henrykt med "Lille Anna fra Kalundborg" og andre af samme slags, der var på mode dengang.

Sessionen.

Da både spilledåsen og vi var fodret tilstrækkeligt, meldte tidspunktet sig for fremstillingen på rådhuset. Vi blev vist gennem den store sal, hvor alle de militære herrer samt vore lægds mænd og en repræsentant for sognerådet sad, ind i et

mindre rum bagved med en trappe. Der skulle vi klædes af til skjorten, thi dette klædningsstykke gled jo først af os på kommando, når vi, som første led i bedømmelsen af den høje domstol, skulle måles på længden.

I afklædningsrummet var der begrænset plads, men dog altid plads nok til nogle spilopper. Vi havde til at passe på os derude en elskværdig betjent, der ikke greb "forstyrrende" ind, når det kunne undgås.

Nysgerrigheden hos os derude var stor, når døren til fremstillingslokalet lukkedes op for en "behandlet". Det var jo næsten altid en vordende soldat-et-eller-andet; i de tider blev ikke så mange gjort utjenstdygtig. Vi kom for efter alder, først de 22årige. Aldersgrænsen opefter var jo dengang 22 år, ned efter 18 år.

Da den sidste 18årige var behandlet og klædt på, åbnedes døren atter for os, og med en tak fra betjenten for god opførsel marcherede vi atter gennem salen forbi sessionsherrerne ud på torvet, hvor andre hold ventede på at komme ind, og hvor nysgerrige bekendte fik udleveret vor våbenart.

Dagen fejres i Faaborg.

Ved middagstid skulle vi atter samles på "Tre Kroner", dog ikke de afviste - dem var vi færdige med efter behandlingen. Hvis de ikke foretrak at tage hjem med det samme, måtte de nøjes med deres

eget selskab for at få "en dag" ud af det. Derimod de kasserede, dem undsagde vi ikke - de var jo dagens "bankbøger". hvor der pr. stk. indestod 10 kr., hvilke penge vi var fornuftige nok til at gemme til soldatergildet. Altså, vi samledes på "Tre Kroner" til "middag" med vore lægds mænd som gæster. Så vidt jeg husker, stod den på suppe og steg og selvfølgelig kaffe bagefter. Automaten fik sit foder i femører og fordøjede som sædvanlig ved at ryste sine stålstifter i kåde og smægtende melodier.

Efter middagsmaden skulle byen iagttages, dog først gik turen til en butik, hvor vi forsynede os med hver en ring - ikke af guld, kun tombak - nu var vi forlovet med MAREN, som det hed, og med ring på fingeren, stav i hånden og lodtrækningsnummeret foran i hatten drog vi rundt i byen, ved havnen og ud til "Voigts Minde". Anlæggets gamle kanoner fik forelskede blikke fra de vordende artillerister, medens de vordende gardister allerede følte bjørneskindshuen og kun nedladende tog plads på en bænk ved siden af en knoldesparker.

Hjemmarch til Horne Land

Nå, eftermiddagen gik jo. Ved aftenstid stillede vi op igen ved "Tre Kroner", som da vi kom om morgenen, og da værten havde fået sit hurra, sattes kursen mod Horne. -Der var ingen fuldskab, men humøret var vel nok en grad over norma-

Efter sessionen gik de unge mænd i samlet flok til den nærliggende fotograf for at blive foreviget.

len, og ganske naturligt måtte en lille ud-ladning til en gang imellem - i al uskyl-dighed selvfølgelig. Da vi kom fra Sandegyde ud på Nyborg-Bøjden lande-vejen mødte vi et køretøj med en ældre sindig mand som kusk og forspændt en ikke mindre sindig hest. Et par af vi største, med lidt ekstra kræfter "for tilfældet", sprang ud af geledet, tog i hver et baghjul - der stod køretøjet bom-stille! - Vi ventede os nærmest en af pis-

ken, men der skete blot det, at manden sindigt vendte sig om mod os og sagde ganske jævnt: "Ja, vent til I kommer i trøjen, så bliver I nok ikke så lystige", hvorpå han atter sindigt vendte sig mod hesten og lod os holde, så længe vi havde lyst. -Men så var det jo ikke morsomt mere.

Vi skiltes på samme sted, hvor vi mødtes om morgenen, med aftale om at træffes på følgende søndag ved kirken for at

fastsætte dag og sted for soldatergildet. Reglen var, at dette holdtes på en lørdag, 14 dage á 3 uger efter sessionsdagen, og hvis der var en gårdmandssøn med, som blev kasseret, holdtes det i almindelig-hed på hans faders gård. Helst skulle det være en gård noget udenfor byen. Vi var så heldige både at have en gårdmands-søn, der var kasseret, og at han var fra en gård, der lå ca. 1/2 mil uden for Horne by.

Soldatergilde i Horne. Foto 1926.

Soldatergildet.

Kl. 3 en lørdag eftermiddag i begyndelsen af oktober samledes vi alle-med hver en dame- ved branddammen "Glasdam" midt i Horne by. Med to musikere i spidsen tog vi opstilling således: først garden, dernæst marinen, så dragoner, ingeniører, artilleri, fodfolk, militærarbejdere og til sidst de kasserede.

Til tonerne af forskellige marcher og fædrelandssange gik turen så med dame på til gilstedet, selvfølgelig under opmærksom iagttagelse fra de beboeres side, vi kom forbi, -forresten også fra "nogen", der var på besøg- der var jo stof til samtale i, hvilken dame den eller den havde med. Ankommen til gården, altså under fuld musik, tog vi opstilling foran

stuehuset med front mod dette. De opvartende piger kom ud og bød kage og vin. Vi hilste på vore værtsfolk og takkede, fordi de ville have os. Der var et par timer til, inden vi skulle spise. Loen stod klar til dans, og da vi havde orienteret os lidt, ombyttede musikerne hornet med violinen, og dansen begyndte.

Kl. ca. 6 bænkedes vi parvis ved borde-

ne i stuen, og der opvartedes med lam-mesteg, oksesteg, lagkage, butterdejska-ge, æblekage og en flaske vin pr. par. Under spisningen herskede den muntreste stemning. Taler i egentlig forstand holdtes der ikke, men mange gemytlige bemærkninger krydsede over bordene. Musikken gav adskillige numre, dels sang og dels dansemelodier. Efter spisningen skulle der fordøjes lidt, og musikerne skulle jo også have en hjertestyrking. Man gik en tur med sin dame; -solnedgangen interesserede måske lidt mere end sædvanlig, og ikke at forglemme haven med sine gamle æbletræer, gange og lysthuse. Men efterhånden som det begyndte at blive køligt udenfor, samledes vi atter i loen, og dansen gik en times tid, før kaffen blev serveret i stuerne.

Efter kaffen dansedes der nogenlunde støt natten igennem. Der var selvfølgelig små pauser, når der kom en bolle punch i loen, og medens en skålvise blev sunget, kunne spillemændene få tid til at give violinbuen en omgang harpiks, men ellers, selv om en svend eller to med deres pigelil tog en liden tur udi den svale natte-luft, var der altid nok på gulvet.

Natten igennem var der stadig adgang til gårdens gode hjemmebryg, ligesom en ekstra kaffetår kunne bekommes i stuerne. Hen på morgenstunden dækkedes koldt bord. Der var ikke ved den tid samlet spisning, enhver kunne efter behag i løbet af et par timer forsyne sig, medens resten dansede. Det almindelige tidspunkt for opbrud var klokken mellem 5 og 6 om morgenen, og ved den tid stillede vi op foran stuehuset, som da vi kom. Efter en tak til gårdens ejer og hjælpere med påfølgende leve og hurraråb marcheredes igen med musik i spidsen ad byen til. Dog fik de, der skulle længere

ud efter Bøjden til - gildet holdtes på Egsmarken - lov til at træde af, så snart vi havde forladt gården, og de, der boede på vejen efter byen, fik samme tilladelse, efterhånden som vi nåede til deres hjem eller opholdssted. Resten fortsatte til "Glasdam", hvor vi trådte af på samme sted, som vi samledes den forgående eftermiddag.

For de pigers vedkommende, som tjente i den anden ende af sognet, på Bjerne Mark f.eks. - modsat gildet, kunne det jo knibe at nå hjem til malketid; men de, der kunne nå det, ombyttede med det samme festdragten med malketøjet - alle pigerne i gårdene malkede jo den gang. Karlene skiftede tøj og gik i staldene til deres morgenarbejde med hestene. Håndværkssvendene kunne putte sig i dynerne med det samme. Det gjaldt jo om at få sovet lidt, thi om aftenen skulle de mandlige deltagere igen til festligheder. -Der skulle gøres økonomisk op, "spises og drikkes op", som det hed.

Der "spises og drikkes op".

Hvad det økonomiske angik, fik vi fra gården både smør, æg, brød, øl og hvad der blev brugt af hjemmelavede produkter ganske gratis, hvilket jo ikke androg så ganske lidt. Vi var, hvis jeg husker rigtigt, 22 par. Tilbage var så regningerne fra slagter, bager, købmand, kokekone og musikere.

Forlods havde vi 50 kr. fra de kasserede, og hvad derudover skulle betales, androg kun mellem 1 1/2 og 2 kr. pr par. -Men vi var også alle enige om, at det var meget billigt.

For øvrigt var søndag aften ikke mindst interessant. Der herskede den fornøjeligste stemning såvel under spisningen som ved toddyen senere på aftenen. Ved 10 tiden brød vi op, og afskedshurraerne

rungede ikke mindre kraftigt end om morgenen.

Vi tog ud til gården den aften hver for sig. Da vi drog derfra, tog vi samlet til byen, hvor der var offentlig dans -den-gang hed det jo ikke bal. På det tidspunkt var der intet forsamlingshus i Horne, men en barber havde en sal, hvori han et vist antal gange årlig kunne få tilladelse til at holde offentlig dans. Barberens kone stod den aften, som altid ved slige lejligheder, i gangen og solgte billetter. Hun blev blidt puffet til side af vor fører, da vi i gåsegang marcherede ind i salen, og jeg glemmer aldrig det forbavsende ansigt, hun satte op. Dog tog hun det fornuftige parti ikke at protestere, -selvfølgelig betalte vi vore billetter bagefter, der var jo blot demonstreret af vordende soldater".

Slutord

Ja, så er beretning om session og soldatertergilde i Horne i 1897 slut. Endnu skal jeg blot tilføje, at den påfølgende vinter følte vi sessionsfolk en stor samhørighed. Men allerede i marts næste år begyndte indkaldelserne. Dragonerne var de første, og snart efter fulgte de andre våbenarter."

Kilde:

Horne Lands Folkemindesamlings arkiv.

Slægten Ravn i Brahetrolleborg Sogn gennem 300 år

Af Kai Christiansen

Forfatteren beretter om Ravn-slægten som et eksempel på, hvordan en slægt kunne præge et område og gårde gå i arv gennem flere generationer.

Når man beskæftiger sig med egnens gamle gårde og fæstehuse, undgår man ikke at lægge mærke til, at adskillige af gårdene har været eller stadig er i samme slægts eje gennem flere generationer. 6, 7, ja sågar 8 generationer på samme gård er ikke ualmindeligt. Og hermed følger så også, at slægtsnavne går igen i sognet, ikke alene på samme gård, men også fra gård til gård. Dette gælder således for slægten Ravn, som nævnes her første gang i matriklen for 1688, og hvis sidste led - i hvert fald i forbindelse med gårdene - døde i 1993.

Slægten Ravn er meget gammel. Første gang, vi møder den her i Brahetrolleborg sogn er som sagt i 1688, hvor Rasmus Andersen Ravn nævnes til gården Immerkær i Gærup. Rasmus's datter bliver gift med Mads Røjle, ligeledes til Immerkær. Og på Hilsted i Grønderup bor Søren Andersen Ravn i årene 1701 til 1735, antagelig en broder til Rasmus. Og med Søren starter det, jeg vil kalde "Ravn-slægtens glansperiode".

Ravn-slægtens glansperiode.

Søren Andersen Ravn havde to sønner, muligvis flere, men de to kender vi, idet de begge får gårde i Haagerup. Henrik Sørensen Ravn får Rodal og Anders Sørensen Ravn får Grønvang. Det er den gård, der førhen blev kaldt Ravnegården, fordi flere af slægten Ravn boede her. Den gamle gård er forlængst nedbrudt, men den nye gård er opført omtrent på sit

Gården "Grønvang" i Haagerup.

gamle sted lige nord for Haagerup Å. Anders på Grønvang var gift med Anne Jensdatter, og de fik 6 sønner og 2 døtre. Af disse 8 børn havde de 7 på et tidspunkt gårde i Brahetrolleborg sogn. Bertel havde Ludvigslust og Peder nabogården Skjønaa i Brændelydinge. Søren havde Stilledal og Henrik fædrenergården Grønvang begge i Haagerup. Rasmus fik Teglgården i Grønderup og blev "stamfader" til de næste 4 slægtled på

gården. Datteren Anne Marie Andersdatter blev gift med gårdmand Hans Bertelsen på Lundsryd i Gærup, og Anne Andersdatter blev gift med Peder Larsen på Flidsager i Fleninge. Den sidste af sønnerne, Jens, blev den første fæster af det nyopførte hus Amsterdam i Mellehaverne.

Det skal dog her tilføjes, at kun for 2 af gårdenes vedkommende har der været tale om flere slægtled, nemlig Grønvang

Den gamle "Teglgaard". Foto K. Uldall 1924.

og Teglgården. For Grønvangs vedkommende blev det kun til 3 led. Henriks søn Anders Henriksen Ravn fik arvefæstebrev på gården i 1814. Det var svære økonomiske tider for landet i sig selv - Statsbankerotten i 1814 - og for bønderne i særdeleshed. De ugunstige tider betød, at Anders ikke kunne klare sine forpligtelser til Baroniet, og salget af en mark til naboen på Tryggesæde hjalp

kun lidt. Gården blev solgt ved en offentlig auktion i 1821, og familien blev tvunget til at forlade hans fædrengård.

Ravn-slægten på Teglgården.

Rasmus Andersen Ravn var den første af slægten på gården, som han iøvrigt giftede sig til, idet han ægtede enken Ide Nielsdatter, der var født på gården i 1721. Rasmus gav 100 Rdl. i indfæst-

ning, og hvad indbo og besætning angår, så fulgte det jo med konen. Ide var 58 år, da de blev gift, så børn fik de to ikke. Ide døde i 1803.

Rasmus var dengang kun omkring 60 år, så hvad var mere naturligt end at gifte sig igen. Det blev med Christiane Nielsdatter fra Snarup, og med hende fik han 3 børn, Anders, Ane Kirstine og Niels. Niels blev født 28. nov. 1806, hjemme-

På dette familie billede fra 1920-erne ses Johannes Juul yderst til højre i bageste række.

døbt 1. dec., af pastor Knap. Efter skolegangen i Grønderup Skole blev han konfirmeret 1. søndag efter påske i 1820.

Niels forblev hjemme, og da faderen kort efter døde (1822), var den unge knos moderen en god hjælp ved gårdens drift. Men allerede 1829 døde moderen, så i en alder af 23 år måtte Niels overtage styret af Teglgården. I indfæstning betalte han 100 Rdl. Den eneste gang, Niels var borte fra gården i længere tid, var da han tjente som soldat ved Kronens Regiments II. batalion.

Det var naturligvis ikke godt, at der ikke var en kone på gården, så samme år, som han overtog den, giftede han sig med Severine Bertelsdatter fra gården Eskebjerg i Hundstrup sogn. Hun var en god og dygtig pige. Ved hendes konfirmationsforberedelse fik hun karakteren meget godt både i kundskab og i opførsel. Også i tiden efter konfirmationen har hun skikket sig godt, i hvert fald giver hendes præst hende det skudsmaal, at hun førte et sædeligt og kristeligt levned. Som ung pige havde hun forskellige pladser, bl.a. på Flintholm, Kragegård og i Faaborg. Og i hendes skudsmålsbog - sådan en fulgte enhver tjenestepige på den tid - finder man adjektiver som ulastelig, tro og agtpågivende! Ingen tvivl om, at Niels har fundet sig en god kone. Severine var godt 18 år, da hun blev gift med Niels, og hun var ham - som det hedder i hendes eftermæle - en trofast og kærlig hustru og dertil dygtig.

Men livet for hende og Niels var jo ikke kun en dans på roser, selv om de da havde mange gode år. Herren velsignede dem, som det hedder, med 10 børn. 7 sønner og 3 døtre, men kun 8 af dem overlevede deres moder. Allerede i en alder af 43 år svækkedes hendes helbred. Brystet og lungerne var stærkt angrebne.

Tuberkulosen var jo den tids svøbe. Med tålmodighed og gudhengivenhed beredte hun sig til døden, som lærer Otto Lagoni i Grønderup Skole skriver om hende. Hun døde 25. april 1856, 45 år gammel. Niels var tyngt af sorg over tabet af Severine, men ikke nok med det. Også 3 børn havde han efterhånden måtte bære til graven. I det hele taget havde alle børnene været svagelige, men - som Lagoni siger - "med tålmodighed og hengivenhed bar han livets tilskikkelse". Hans eget helbred havde hidtil været godt, men i en alder af 55 år blev han angrebet af koldfeber, og de sidste 14 dage inden sin død den 11. okt. 1861 måtte han holde sengen. Lægehjælp og omhyggelig pleje kunne ikke redde ham.

Om de 7 overlevende børn ganske kort. Rasmus overtog som den ældste Teglgården. Larsine blev gift med Niels Nielsen, der i 1857 havde fæstet Pugehuset, et gammelt skovboel. Niels blev iøvrigt den sidste fæster af stedet, for efter at Gærup Skov blev mageskiftet til Holstenshus er dets jord indtaget til skov. Larsine døde 1895 og blev begravet på den nye kirkegård ved Brahetrolleborg Kirke af provst Wøldike.

Christian blev gift i Grønderup, og den svagelige Dorthea levede resten af sit liv

ugift på Teglgården. Sønnen Hans blev gift med Johanne Larsen i Slibeværket. De overtog hendes forældres lejlighed der, hvor de boede, til de som ældre og svækkede flyttede til en søn i Millinge. De nåede at holde guldbryllup, døde i 1933 og blev begravet på Svanninge Kirkegård. Jørgen blev gift med en pige fra Faaborg og havde i omtrent 50 år sit virke i købmand Spøhrs gård.

Den sidste af sønnerne, Bertel, rejste som ung til Amerika. Og kun en gang hørte man fra ham, nemlig da han i 1876 skrev efter sin arvepart på 500 Rdl. Der hersker en del mystik om hans videre levned. Man ved faktisk kun, at han engang i 1903 blev fundet blødende på Chicagos gader, indbragt på hospitalet, hvor han døde kort efter.

De sidste år af Teglgårdens historie.

Rasmus Nielsen Ravn, som havde overtaget gården i 1861, havde 2 børn, sønnen Niels Peter Ravn, som førte gården videre 1910-1932, og datteren Severine Nielsen Ravn.

Niels Peter solgte i 1918 gården til udstykning, men beholdt dog selv 8 tdr. land. I 1927 lod han den gamle gård, der nu var blevet en af de ældste bøndergårde i Danmark, nedbryde og et nyt hus på den modsatte side af vejen opføre. Og i

1932 overgav han resterne af gården til sin søstersøn, Johannes Jensen Juul mod at blive boende og plejet så længe han levede. Niels døde ugift og barnløs i 1941. Johannes Juul, søn af Severine og altså på mødrene side af slægten Ravn, var uhyre interesseret i slægtens og egnens historie. Han samlede livet igennem på minder fra den svundne tid, og han forvarede dem i slægtens gamle chatol, som han generøst overlod til Brahetrolleborg Folkemindesamling med diverse arkivalier, da han på grund af tiltagende alderdomssvækkelse, men med vemod, måtte forlade hjemmet på Grønderupvej og flytte til de beskyttede boliger i Korinth. Johannes Juul, ofte kaldet Johannes Ravn, var en villig og god fortæller. Han døde ugift 14. jan. 1993 og blev begravet på Brahetrolleborg kirkegård.

Kilder:

N.Rasmussen Søkilde: Trolleborgegnens beboere igennem 250 år. 1894.

Johannes Juul: Slægt efter slægt i Brahetrolleborg Sogn. Håndskrevet. Brahetrolleborg Folkemindesamling.

Endelig en tak til Lis Stoksted, Odense, hvis omfattende materiale vedr. Ravnslægten jeg har haft lejlighed til at gennemgå.

Om en Batalje paa Haastrup Torv

Af Felix Kruse

Retsprotokollerne er ofte spændende læsning. Her beretter forfatteren, hvordan borgerne i Haastrup i 1743 satte sig op mod myndighederne.

Det er altid vanskeligt at skrive om Ting og Sager, der er foregaaet langt tilbage i Tiden. f.eks. som det jeg nu er ved fra Efteraaret 1743. Hvor meget skal der forklares om, uden at det virker trættende, og hvor kort uden at det bliver uforstaaeligt for os, der lever i en hel anden Tid.

Lige som nu var Folk den Gang ikke glade for at betale Skat, man mente ikke at faa noget for den. Fra Danmarkshistorien i Skolen lærte vi, at Konger kunde miste baade Krone og Scepter, om ikke Livet ved at udskrive for mange Skatter. Erik Plovpennig kunde dog nøjes med et Efternavn for at udskrive en Skat paa samtlige Plove i Danmark. Den Skat holdt i mange Aar efter at han ikke mere var Konge. Vi har ogsaa set, at Regeringer er væltet paa upopulære Love i vor Tid, uden at de derfor bliver afskaffede af den sejrende Part.

Hvor man nu kalder Skatter for Afgifter, saaledes findes der ogsaa Eksempler fra Fortiden. Skulde en Prinsesse giftes og Kongen ikke have Raad til Bryllupsudstyr og Medgift, udskrev han blot en Skat; man kaldte den for Prinsessestyt. Andre Skatter havde ogsaa Navn, bl.a. Justitsfonden og Fattigfonden. Det var faste Skatter. Andre mere tilfældige Skatter var Fetaljeskat og Forurageskat, som jo var Skatter der kom Hæren til Gode. Den første som Mad til Mandskabet, den anden Foder til Hestene. Saa var der Skat paa Tyende, den betaltes af Ar-

bejdsgiveren, alt efter hvor mange Folk han beskæftigede. Der udskrevedes ogsaa Skat paa Skorstene og Fyrsteder. De der havde Raad til slig Luksus maatte selvfølgelig betale derfor. Almindeligvis var der jo blot et Hul i Rygningen, hvor Røgen kunde slippe ud, Lyrehullet kaldet. En Skat der blev opkrævet Aar efter Aar.

Alle disse Skatter betaltes med Penge, som Regel skulde de erlægges i Sølv i Modsætning til Tienden, der toges i det høstede Korn paa Marken. Om Haastrupperne har været mere stridbare end Folk i andre Sogne, skal jeg lade være usagt; men blide har de i hvert Fald ikke været, som f.eks. i denne Sag, som jeg nu vil fortælle om. Her deltog ifølge Tingbogens Referat en tresindstyve Mennesker. De fleste var maaske Tyendet fra Gaardene. Kun en nævnes ved Navn og det skyldes vel en aabenmundet Deltager i Kampens Hede, der som en Opmuntring, har raabt hans Navn.

Naar Vidner skulde møde i Retten, blev det meddelt dem ved to Kaldsmænd, der var udpeget af Retten paa et forudgaaende Møde. Naar de kom tilbage efter saaledes at have kaldet, skulde de aflægge Ed paa, om de havde truffet de paagældende eller ej.

Der var i 1743 blevet udskrevet en Forurageskat, som Haastrupperne, eller da i hvert Fald mange af dem, ikke havde betalt til Tiden; maaske de blot vilde trække Tiden ud? En saadan Skat behøvede

ikke alene at ligge paa Jordbesidderne; nej, Daglejere, Karle og Piger var skam ogsaa Skatteydere, vel ikke med store Beløb; men alligevel! For Tyendets Vedkommende skulde Husbonden udrede Beløbet og trække det ved Lønudbetalingen, hvis ikke Medhjælperne selv kunde klare det, ligesom han betalte vores Skat og Sygekasse, da jeg selv tjente som Karl ved Landbruget.

Til Retsmødet om den manglende Betaling af denne Skat, havde ogsaa været to Kaldsmænd afsted. De har jo nok været ridende, det var til den Tid det nemmeste Transportmiddel, bortset fra Apostlenes Heste, som de nok ikke har benyttet, om end det var det nemmeste, saa kunde de da benytte sig af Stenterne. Det var en Slags Trappe ved Siden af Ledet, enten af Sten eller Træ, som Kreaturerne ikke kunde komme over. Man kunde dengang ikke saadan lige komme fra den ene By til den anden. Der var Led over Vejen ved alle Sognegrænser, der skulde lukkes op og i, naar de Vejfarende skulde passere dem. Naar man endelig naaede selve Byen, var der ogsaa Led der, som for øvrigt over alle Indfaldsveje til Byen.

Det tog altsaa sin tid at naa frem, saa man kunde ikke komme ubemærket. Der var til den Tid overhovedet ingen Bebyggelse udenfor Byen, naar Østrup undtages. Da Sagen paa den berammede Dag kom for Retten, var ingen mødt fra Haastrup og saa maatte de to Kaldsmænd i Forhør

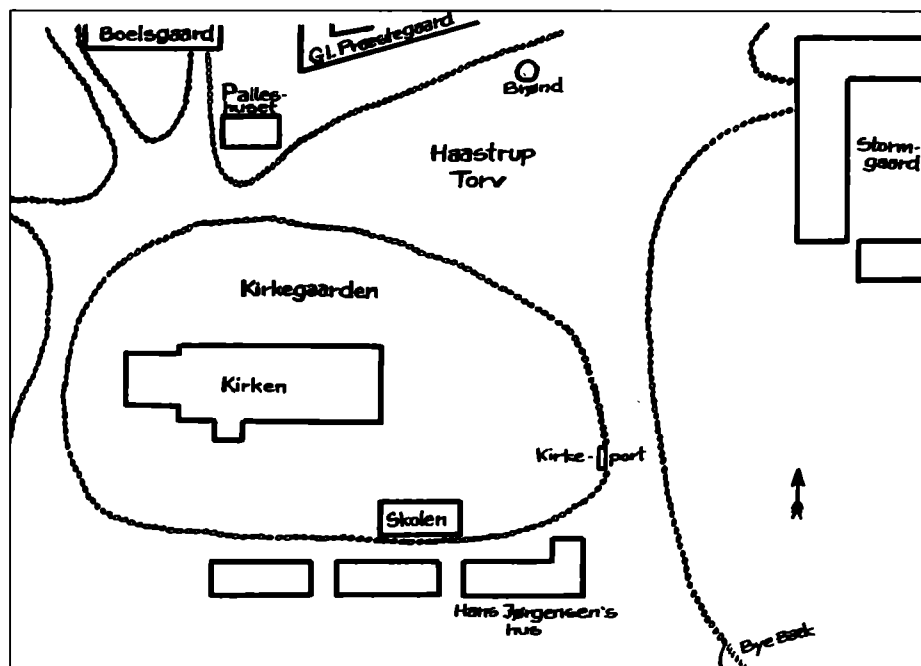
De blev spurgt, om det virkelig var i Hastrup de havde kaldet?

Inden de svarede herpaa maatte de med Haanden paa Bibelen sværge paa, at de vilde tale Sandhed og derefter forklarede de, som lyder: For at de ikke skulde forbigaa nogle af de mange, der skulde tilsiges, fik de en Kone der fra Byen til at vise dem Vej, formedelst at hun derfor fik fire Skilling. Det var for at være sikker paa, at have stævnet de rette Steder og de rette Folk i Byen, forklarede de.

De første tre Steder de var inde, var der ingen hjemme. (De maa i god Tid have gemt sig!) Saa læste de ikke Stævningen op; men skrev den paa Døren, ordret efter Kaldsedlen, som de havde faaet udleveret. Der var endnu mange Steder, hvor ingen var hjemme; men de læste alligevel Stævningen op; men skrev ikke, dels fordi at de saa ikke var blevet færdig den Dag, dels at alle Folk i Byen saamænd nok fik det at vide alligevel!

Men Hovedmanden traf de altsaa, ham der stod først paa deres Liste, nemlig Hans Jørgensen der boede lige ved Kirkeporten. For ham forkyndte de Stævningen og tillige for hans Hustru og Søn, med flere andre, der tilfældigvis var til Stede der. Af dem kendte de kun nogle enkelte, bl.a Rasmus Torpegaards Hustru Mette Pedersdatter, Christen Snedkers Hustru Maren Pedersdatter, Apelone Inderste, Rasmus Smed og Hustru og endnu flere, som de ikke længere erindrede hvem var.

Hans Jørgensen boede i en Ejendom, der laa lige til venstre for de store Kirkelaager. Huset laa saa tæt ved Vejen, at en stor Del af den maa have ligget hvor der nu er Parkeringsplads. Han har vist været en stridbar Herre; men som det ses af det følgende, ikke uden Evner til at faa sine Meninger igennem. Det maa ogsaa være

Skitse efter udskiftningskortet 1796 udført af Felix Kruse.

ham, der ved en anden Lejlighed maatte staa aabenbar Skrifte i Kirken, fordi han under Gudstjenesten havde kritiseret Præsten og brugt baade ukristelige og bespottende Ord. Sligt skal man ikke gøre! Hans kone hed Apelone, faar vi at vide. Deres Søn hed Hans og han er om ved tyve aar gammel. Han blev senere Gaardmand i Svanninge. Mette Pedersdatter var Kone i den Gaard, der nu hedder Ellegaard og Moder til den Hans Rasmussen der i 1748 blev skudt nede i Damsboskoven.

Paa den Tid hvor dette foregaar, gik der en smal vej langs med det sydlige Kirkegaardsdige fra de store Laager af og hen til de smaa Laager ind til Kirkegaarden. I et af de Huse der laa langs med denne

Vej var Snedkerkone fra, Apelone Inderste har maaske boet til Leje i et af disse Huse. (Inderste betyder Lejer). Rasmus Smed og Kone behøver vist ingen nærmere Præsentation.

Hvem den Kone er der viste Kaldsmændene Vej, er lidt af et Spørgsmaal; men mon jeg gætter forkert ved at antage, at disse to Mænd er kommet til Hastrup over Rye Høj og derfor skulde igennem det Led, der maa have staaet ved det nuværende Pilekrogen nr. 15. Alle disse Led jeg i det foregaende har nævnt, stod ikke bare der paa aaben Mark og dinglede uden Opsyn, der var skam Kontrol med dem, idet der i hvert Fald for Sogne- og Byleds Vedkommende boede folk i Nærheden. Det var By-

"Hans Jørgensens Hus" fotograferet omkring 1910. I baggrunden ses kirken.

laugenes Opgave at sørge for, at der var nogen til at tage sig af dem, man stolede ikke altid paa, at de Vejfarende lukkede efter sig. I Huset ved nævnte Led boede der i den Tid, hvor dette foregaar, en Skrædder, der i Skattebøgerne fik følgende Betegnelse: "En meget vov Bondekrædder, hvorunder han mere bruger Greben og Plejlen for bonden end Saxen og Naalen!" saa hans Kone har nok kunnet bruge de fire Skilling.

Anledningen til at alle disse Mennesker blev indkaldt til Forhør, var en Begivenhed, der havde fundet Sted paa Torvet i Haastrup kort Tid i Forvejen. I Anledning af at denne Forurageskat ikke var blevet betalt, blev en Embedsmand sendt til Haastrup og hans Besøg gjaldt altsaa Hans Jørgensen, for at faa noget at vide om Grunden til den manglende Betaling

af Skatten og her er det at Begivenhederne rigtig tager Fart.

I de Landsbyer der var uden Kroer, skulde Bylaugene sørge for, at der var Gaarde hvor man, som i dette tilfælde, Embedsmænd med Ærinde i Byen, kunde holde ind og faa deres Heste paa Stald, medens de ordnede deres Forretninger og ligeledes et Rum, hvor de kunde anbringe Rejsekapper og lignende. En saadan Gaard skulde selvfølgelig være beboet af respektable Mennesker.

Denne Embedsmand var altsaa taget ind i Stormgaard, hvor Bonden Jørgen Storm residerede. Embedsmanden hed Schønning og han var ledsaget af en Consumptionsbetjent Frederik Lauersen fra Faaborg og som Kusk havde de Knud Rasmussen ogsaa fra Faaborg. Denne sidste var mødt til det foranførte Rets-

møde, hvor alle fra Haastrup var blevet væk og det er hans Vidneudsagn i Retten, min Beretning her stammer fra. Han forklarede saaledes:

Da de var staaet af Vognen og havde faaet Heste og Tøj i Hus, gik de alle tre hen til Hans Jørgensens Hus, der laa lige ved Kirken. Hans Kone hed Apelone. Døren var lukt, saa Schønning ikke kunde komme derind for at inquisere, (Udspørge) som hans Agt var. Om der var nogen inde i Huset, vidste de ikke. Schønning og Betjenten gik saa ind i Skolehuset, medens han selv skulde blive ved Huset og se efter om nogen gik ind eller ud. Skolen laa den Gang inde paa Kirkegaarden lige indenfor Stendiget; men lige ud for det Hus, hvor de altsaa ikke fandt nogen hjemme. Kusk holdt saa Øje med Huset paa den Side, der vendte bort fra Kirkegaarden, medens de selv kunde se efter inde fra Skolen af. Ruderne i Skolen har sikkert været af Glas i Modsætning til Hans Jørgensens, der nok kun har været af Blæreskind.

Da nævnte Knud Rasmussen saaledes gik frem og tilbage paa sin Vagt, kom en Karleperson hen til ham og spurgte, hvad han gik der efter, samt om de ikke frygtede at faa et Livfuld af Hug, inden de kom her af Byen. Knud Rasmussen svarede Karlen, at han ikke kunde se, hvorfor det dog skulde ske. Da Karlen var gaaet, gik han selv ind til sin Husbond, der stadig sad inde i Skolen, og fortalte om det passerede og denne svarede, at det havde nok ingen Fare.

Herefter forlod de alle tre Skolen, nemlig han selv hans Husbond og Betjenten. De gik hen over Kirkegaarden og ud paa Gaden. Det var nu blevet hen ad Aften og han tænkte ved sig selv, at nu skulde de nok hen i Gaarden, hvor Heste og Vogn stod og hjemad mod Faaborg, dels

inden det blev mørkt og dels at de ingen havde truffet i Huset.

Da de nu kom ud paa Gaden, saaledes berettede han fortsat i Retten under Forhøret, stod der en Del fulde Mands- og Kvindepersoner og efter hvad han som Vidne tykte, en halv Snes et Sted, en Snes et andet Sted og Tredive det tredje Sted og da Schiønning kom til de første og hilste: God Aften! saa svarede en af Karlepersonerne, saasom der i den Flok ikke var andre end Karlepersoner: Jeg skal gi' dig Godavden! Hvorefter han sammen med et Par andre, bar op med Prygle og slog efter Schiønning, som værgede for sig med sin Kæp og da Knud selv vilde hjælpe ham, ved at gribe efter Prygelen, fik han et Slag over den ene

Haand og den anden Arm. Derpaa vilde da Consumptionsbetjenten ligeledes tage efter Pryglene; men en Karleperson, som han ikke kendte; men som han hørte nogen sige var Hans Jørgensen i Hastrup, som er indstævnet her ved Retten som Hovedmand, slog bemeldte Laursen over Hovedet med en Prygl, saa han styrtede til Jorden og besvimeede.

Vidnet stod ved Siden af ham, da dette skete og løb derefter ind hos Jørgen Storm og Hustruen, som kom til stede og tog den besvimeede, der nu var kommet til sig selv, med ind i deres Gaard. Imidlertid forfulgte et Par andre Karlepersoner Schiønning, som reserverede sig ind mod Kirkegaardsdiget, og slog efter ham med store Kæppe, medens han værgede

for sig med sin Hirschsfænger i den ene Haand, dog med Balgen paa, og Stokken i den anden Haand. Saaledes værgede han sig med Nød og Næppe ind paa Kirkegaarden. Han tog til at løbe, da en af de to kastede en lang Vognkæp efter ham; men den fløj over hans Hovede uden at ramme. Under saadan sit Løb samlede han Kæppen op og søgte ind i Skolehuset.

Imedens alt dette passerede raabte Schiønning stadig Gevalt; men ingen kom til hjælp!

Efterspillet har jeg endnu ikke fundet frem til.

Kirkestrejken på Avernakø

Af Ebbe Bork

Da fæstebønderne på Avernakø gik i kirkestrejke, slæbte baronen på Hvidkilde i Højesteret - og vandt.

Ludvig Holberg kunne ikke have fået et bedre oplæg til en af sine komedier, med intriger mellem fæstebønder og herskab: Fæstebønder på en lille ø, der sætter sig op mod deres herskab, sætter triumf på ved at gå i kirkestrejke, bliver anklaget for fusk, går helt til højesteret og bliver frifundet, selvom de ikke havde helt rent mel i posen!

Det hele begyndte med, at baron Poul Abraham Lehn på Hvidkilde i 1789 forlangte kirketiende betalt på en ny måde. Man var vant til at betale den som en pengeafgift (plus en vis mængde ærter), men nu forlangte Hvidkilde korn i stedet for penge. Man forlangte endda "kornet i kærven", altså på marken utærsket.

Øboerne har uden tvivl raset, men ligefrem nægte det kunne man dårligt. Men nu opstod der for alvor et problem. Hvor skulle nemlig kornet anbringes, indtil det kunne blive tærsket og fragtet fra øen?

Hele øen ejedes af herskabet på Hvedholm - lige med undtagelse af kirken og kirkegården, som hørte under Hvidkilde. Uden for kirkegårdsdiget havde baronen på Hvidkilde ikke en fodsbred jord til sin rådighed.

Der var derfor kun en udvej, og den benyttede baronen. I ugen før søndagen den 23. august 1789 lod han sine folk bringe kornet ind på indviet jord. Noget af det blev stuvet op over kirkens hvælvinger, andet blev stakket på kirkegården.

Forfærdet - og måske tillige vejrende en

triumf - var øboerne vidne til denne hel- ligbrøde. Og søndagen kom - 11. søndag efter trinitatis. Præsten gik til kirke. Han skulle prædike over den gode lignelse om farisæeren og tolderen. Men den prædiken blev ikke holdt. For menigheden ville ikke i kirke. Alle som én erklærede de, at de ikke turde. Det var "vægtigt korn", de havde høstet på deres marker. Hvælvingerne kunne styrte ned og knuse dem.

Nu var det præstens, hr. Henning Faaborg's, tur til at forfærdes. En aflyst gudstjeneste var en alvorlig sag. Og hvornår blev kornet fjernet? Dette ansvar kunne han ikke tage på sig. Om mandagen skrev han til biskoppen, Tønne Bloch i Odense, og klagede sin nød.

Han skriver i brevet, at en time før kirke- tid kom en mand fra hver by for at underrette præsten om kirkestrejken. Han søgte at overtale dem, men de var ganske "indtagne af frygt". Alligevel besluttede præsten og degnen, Hans Gudme at gå til kirken, da der blev ringet, men ikke én af sognefolkene indfandt sig, skønt de ellers - skriver Faaborg - "er flittige kirkegængere". Gejstligheden ventede en stiv time, så gik den hjem med uforrettet sag, "da jeg anså det unødvendigt at holde tjeneste for de tomme stole".

Og biskoppen svarede, at hr. Faaborg skulle søge at overtale i hvert fald nogle af menigheden til at trodse faren, og der- som dette var umuligt, skulle han, for at den offentlige gudstjeneste dog ikke

skulle savnes, samvirke med "de bedste sognemænd" om at finde en plads, hvor man kunne holde gudstjeneste "enten i en stor lo eller på en jævn plads under udspilede lagner".

Men heller ikke biskoppen mente at kunne klare sagen. Samme dag skrev han til Det Danske Cancelli, dvs. ministeriet i København og bad om forholdsordre.

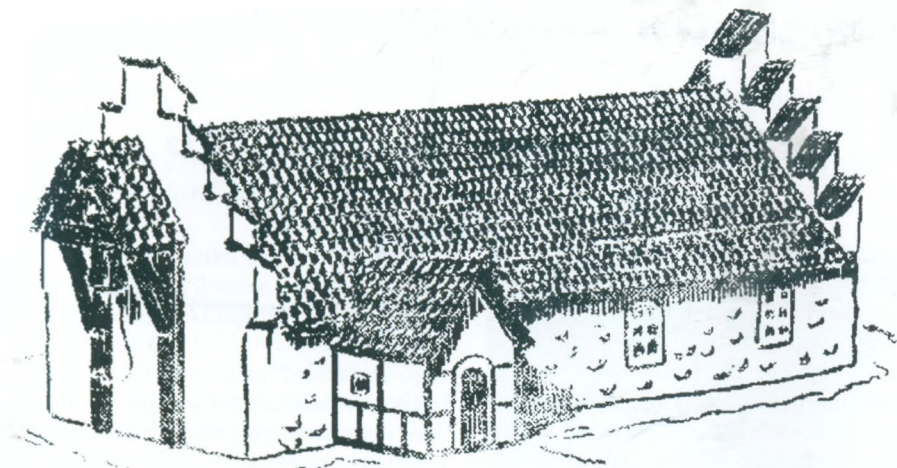
Og så rullede sagen.

Cancelliet skrev til baronen på Hvidkilde, Poul Abraham Lehn og bad ham om "uførtøvet" at få kornet på kirkeloftet fjernet.

Baronen svarede, at når det trak så længe ud med at få kornet fjernet, skyldtes det, at han havde været på rejse og først i slutningen af september havde fået cancelliets brev.

Men sagen trak ud. Den 13. september var provst Bachmann efter biskoppens ordre på Avernakø for at tage situationen i øjesyn, og da lå kornet stadig på hvælvingerne og kirkegården, og nu var der tilmed opstået frygt for, at baronen "ville lade kornet tærske i våbenhuset!", hvilket gav anledning til, at Cancelliet atter måtte ulejliges.

Det ser ud til, at forholdet endnu ikke var bragt i orden i begyndelsen af den følgende måned. Da tog sagen imidlertid en ny dramatisk vending. Den 6. oktober 1789 anlagde baron Lehn ved Avernakø birketing sag mod alle øens gårdmænd. Dermed startede en maratonretssag, der kom til at strække sig over 3 1/2 år.

Strejkens genstand - Avernakø kirke som den så ud fra slutningen af 1600-tallet til den store restaurering i 1876, hvor et tårn blev føjet til.

Baron Abraham Lehn var ganske enkelt godt gammeldags irriteret. Bønderne havde tirret ham "i deres magt", ingen af dem havde villet overlade ham en plet jord til tiendekornet. Derfor måtte han bruge kirkegården, og prøvede med argumentet "hvor tilforn og har stået en tiendelade". Han gav nu ordre til, at kornet på kirkeloftet skulle fjernes, men han erklærede, at øboernes frygt var "aldeles ubegrundet".

Årsagen til hele bataljen var som nævnt, at baronen mente, han fik alt for lidt ud af kirketiende fra Avernakø, så længe han efter gammel skik fik den i form af pengeafgift. Derfor forlangte han i 1789 korn i stedet. Det havde han ret til. Men øboerne håbede, at ved at gøre livet surt for ham kunne de få ham til at opgive sit forehavende og vende tilbage til den gamle ordening.

Nu gik baronen imidlertid et skridt videre. Han krævede, at øboerne ikke blot skulle betale kirketiende i rede penge,

men også det halve af kongetiende. Øboerne sagde nej. De havde dokument på at være fritaget for kongetiende, påstod de. Det gale var imidlertid, at de ikke kunne fremvise noget dokument. Så anlagde baronen sag.

Processen begyndte ved Avernakø birketing den 6. oktober 1789. Her kom den til at strække sig over halvandet år. Det er den længste sag, der er ført ved tinget. Den blev forhandlet på 31 tingdage, og den fylder 31 meget tætskrevne sider i tingbogen, hvortil kommer adskillige tingvidner ved andre retter, og sagen fik således udløbere ved Salling herredsting, Sunds-Gudme herredsting, Holstenshuus birketing og Strynø birketing. Øboerne havde fået bevilget fri proces, og prokurator Anders Petersen fra Faaborg blev beskikket til forsvarer for dem. Birkedommer Andreas Toftgaard fra Svendborg førte sagen for baronen. De to sagførere var mestre i at trække sagen i langdrag. Snart den ene og snart den an-

den forlangte udsættelse for at fremskaffe nyt materiale, og således dansede de den nydeligste lancier.

Endelig den 31. maj 1791 kunne sættdommeren Jens Errebo Busch fælde dom, og den faldt ud til øboernes fordel. Ved talrige vidnesbyrd var det godtgjort, at de havde "fuldkommen hævvd" på at være fritaget for kongetiende.

Baronen appellerede omgående sagen til Fynbo Landsting. Her verserede den et års tid, og her gik den øboerne imod. Landsdommer Koefoed kom i sin dom den 29. august 1792 til det resultat, at i en sag af denne art var "hævd ikke tilstrækkelig". Iøvrigt havde ingen af parterne leveret fuldgyldigt bevis på deres påstand, men formodningen måtte efter landsdommerens mening være på baronens side, med andre ord: Øboerne skulle betale kongetiende.

Dermed var sagen imidlertid ikke endt, for øboerne appellerede til højesteret.

Man kan undre sig over, at de havde dristighed dertil, men man må forstå, at de havde en højere magt i ryggen, nemlig deres egentlige herskab. For Krag'erne på Egeskov og derefter Bille-Brahe'erne på Hvedholm, som øen nu hørte under, havde det bestandigt været en kilde til irritation, at "et andet herskab", altså Hvidkilde-ejerne, skulle have indpas på "deres ø". De støttede derfor af et godt hjerte øboerne i deres kamp, og det er efter al sandsynlighed junkeren på Hvedholm, Preben Bille-Brahe, der har givet sine fæstebønder besked om at appellere. Midt i oktober 1792 begyndte sagen ved højesteret. En måned efter skete der noget, der formentlig betød et vendepunkt i sagen. "Christian Albrechtsen med flere" fik kgl. bevilling til at fremlægge nye dokumenter ved højesteret. I virkeligheden var der tale om ét dokument, nemlig

en ministeriel erklæring af 1736, hvori der stod, at Avernakø "fra gammel tid havde været befriet for kongetiende", og således skulle det vedblive at være.

Det er utroligt, at ingen på et tidligere tidspunkt, var kommet i tanke om dette dokument, for det var tinglæst ved Avernakø birketing, så øboerne kunne læse det i deres egen tingbog. Men dokumentet var altså gået i glemmebogen. Hvis det var blevet husket i 1789, var der formentlig aldrig blevet nogen proces.

Nu var sagen temmelig klar. Og højesteret fældede da også den 27. maj 1793 den dom, at "Birketingsdommen bør ved magt at stande".

Øboerne - og Hvedholm - havde sejret. Der skulle aldrig mere blive krævet kongetiende af Avernakøes gårdmænd.

Man tør tro, at der ved bygilderne den følgende søndag er blevet tørt en ekstra tønde øl, godt styrket med rom! Stemningen havde nok fået et ekstra løft, hvis det ellers var blevet erindret, at Avernakø aldrig var blevet fritaget for at betale kongetiende!

Efter reformationen 1536 var Avernakø den første menighed i landet, der fik tilladelse til at bygge egen kirke og ansætte egen præst. Naturligt var den ny menighed i store pengevanskeligheder med at finansiere byggeriet af en kirke. Undertiden forbarmede kongen sig over vanskeligt stillede menigheder og afstod fra at opkræve kongetiende, men det skete ikke på Avernakø.

Derimod blev menigheden fritaget for at betale afgift til præsten i Faaborg. Men det tolkede beboerne på Avernakø som en generel fritagelse for kongetiende. Medvirkende hertil var, at Lyø nogle år forinden var blevet fritaget for helt at be-

Sagens nøgledokument - Christian den III's Kongebrev af 31. oktober 1536, der gav tilladelse til, at Avernakø blev egen menighed med egen kirke og præst. Brevet er adresseret til "Øborr theres breff" (Øboer, deres brev). (Rigsarkivet).

tale kongetiende, og at Avernakø selvfølgelig ikke ville stå tilbage for naboen. Det var derfor reelt selvtægt, da Avernakø tolkede fritagelsen for at betale til præsten i Faaborg som fritagelse for kongetiende. Men selvtægten blev til hævd. Da en "geskæftig" embedsmand i 1598 - efter gennemgang af regnskaber for Avernakø - fandt ud af selvtægten, bad lensmanden om at få fat i kongebrevet fra 1536, der gav tilladelse til oprettelse af Avernakø - misforstod han kongebrevet og tolkede fritagelsen for at betale til præsten i Faaborg som en fritagelse for at betale kongetiende. Og det var det dokument fra lensmanden i 1598, der ad bureaukatiets kringelkroge i 1736 var blevet til en ministeriel tilladelse, og som pludselig dukkede op i 1792 og gjorde det indlysende for højesteret at løse fæstebønderne på Avernakø for Hvidkilde-baronens krav.

Men Avernakø-præsten Henning Faaborg skulle nok engang komme tæt på at opleve messefald. År senere fløj ved ny-

tårstide budskabet over øen "Sæler". Resultatet var, at så godt som alle mand drog ud på fangst, hvad der naturligvis satte sig kendelige spor på besøget ved nytårgudstjenesten. Præsten holdt da en tordentale til de få tilstedeværende, idet han kaldte de tomme stole til vidner på en så høj helligdags vanhelligelse.

Kirkestrejken på Avernakø førte også til et sjældent besøg - biskoppen, Tønne Bloch kom på visitats den 26. maj 1791, hvor han noterede, at hr. Faaborg "katekiserede mest efter bogstaven", i 1794 var det blevet "bedre end forrige gang", og i 1797 noterede biskoppen "med kirkemenigheden og dens ungdom overmåde vel fornøjet".

Velfornøjet var menigheden også - med Højesteret!

Kilde: Lokalhistorisk Forening for Avernakø og Korshavn.

“Fra Bondedreng til Godsejer” Elias Møller

Af Jørgen Øxenhav

Forfatteren beretter om husmandssønnen Elias Møller, der ved eget arbejde og skæbnens gunst endte som godsejer på Nordfyn

I midten af 1700'tallet boede i Diernæs en mand ved navn Jørgen Eliassen Møller i et fæstehus - Mosetoften nr 29 - under Holstenshus.

Han ernærede sig som husmand og skrædder og han og hans kone Marie fik 5 sønner. Den der blev bedst kendt lokalt var Mathias, der overtog fæstet efter sin far og blev den urmager, hvis ure endnu står mange steder rundt om i landet, men især på Faaborgeggen - over 50 i alt; men det er hans storebror Elias, der her skal berettes om.

Elias Jørgensen Møller blev født i 1761. Fra barndommen havde han haft stor lyst til jagt, og efter flere henvendelser til geheimeråden baron A.C. Holsten på Holstenshus om at blive jægerdreng fik han som svar “Det nytter dig ikke at blive jæger, thi almindeligst er en gammel skytte en fattig tigger”. Geheimeråden havde fået øjnene op for den opvakte dreng med det kønne udseende og tiltalende fremtræden og tilbød ham ansættelse som tjener. Kort tid efter skulle en af geheimerådens sønner på Sorø Akademi og måtte naturligvis medbringe egen tjener, og glad blev Elias, da han blev betroet denne opgave. Opholdet varede 2 år, men i de ledige timer havde Elias fået undervisning i fransk og kunne nu både tale og læse sproget.

Fra Sorø begav den unge baron sig til universitetet i Kiel, og Elias var lykkelig over at måtte følge med. Han var dygtig til at tilegne sig kundskaber, og i løbet af

Elias Møllers fødehjem, Mosetoften 29.

3 måneder talte han perfekt tysk og begyndte selv som sproglærer i dansk. Han lærte at danse og musik var ham en stor nydelse. En dag kom geheimeråden i følge med sin ældste søn til Kiel for at forberede en rejse til Paris for sine 2 sønner. Elias glædede sig til at skulle følge med dem, men geheimeråden havde andre planer med ham. Han kom med tilbage til Holstenshus og blev taffeldækker, men da geheimeråden var amtmand i Nyborg amt, varede det ikke længe for Elias blev ansat som skriverkarl på

grund af sine sprogkundskaber, og dette var også årsagen til, at han kom med herskabet på tur til Italien som tjener og sekretær. Således fik han på flere måder udvidet sin horisont, så den lå højt over den almindelige bondedrengs. Han steg i agtelse og yndest hos herskabet, og det vakte skinsyge og misundelse hos andre af godsets ansatte. Imidlertid var stavnsbåndet blevet løst i 1788, og det stod ham frit at rejse, hvorhen han ville. Uden hans vidende var han af en bekendt blevet anbefalet som skriverkarl for en

forvalter på "Kiørup" på Nordfyn. Godsejeren dér antog ham, og han lærte meget, og efter kort tid tiltrådte han som forvalter på "Veilegaard", hvor han var i 5 år og havde en god og lærerig tid, hvor han med sine ligestillede fra andre store gårde deltog i selskabelighed og mange gode jagter. I den periode var han ofte blevet kontaktet af godsejeren på "Østrupgård" på Nordfyn, Krigsråd Jens Dreyer Scheby. Denne havde fattet interesse for den energiske og ærgerrige unge mand og tilbød ham flere gange stillingen som forvalter på sit gods. Endelig i 1795 tiltrådte han stillingen, og allerede da var hr. Schelby's helbred dårligt. Perioden efter 1788 var urolig og kritisk for godsejerne, og han blev glad, da den unge Møller ankom. Men et halvt år senere døde hr. Scheby, og Møller stod for ledelsen af driften af godset, der nu ejedes af enken Anne Elisabeth, der var barnløs. 2 år senere giftede Anne Elisabeth sig med Møller. Forinden brylluppet havde Møller søgt om kgl. udnævnelse til kancelliråd og fået det, mod at han oprettede et "Hospital" i Østrup by. Elias Møller sad nu som ejer af et vel-drevet gods. Jordene var spredte og ud-flytningen var endnu ikke begyndt der. Han forsøgte af få gang i udflytningen men mødte stor modstand hos bønderne, og han ville nødtigt tvinge nogen. Derfor købte han nabogodset "Ørritslevgaard" og overførte noget af jorden derfra. Således blev "Østrupgaard's" jordtilliggende så stort, at det kunne oprettes til stamhus, med de fordele det gav. Resten af "Ørritslevgaard" blev solgt til hans bror Niels, så nu sad der to husmandssønner fra Diernæs som godsejere på hvert sit gods. På alle måder var Elias Møller en dygtig og driftig mand. Mest iøjnefaldende er

Østrupgaard på Fyn.

det store inddæmningsarbejde han startede ud i Odense Fjord. Det var et pionerarbejde og resulterede i et fra stranden indvundet areal på over 1100 td. land. For dette blev han hædret med det kgl. Landhusholdningsselskab's store guldmedalje. Få år før sin død blev han af kongen udnævnt til justitsråd.

Som nævnt var "Østrupgaard" blevet til stamhus. Elias Møller dør i 1846 og efterlod ingen børn, så det blev hans brodersøn Jørgen Jensen Møller og dennes efterkommer, der fik stamhuset overgivet.

Godset blev drevet dygtig indtil 1928, hvor det blev købt af staten. Avlsgård og hovedbygning blev skilt, og denne sidste blev overtaget af Åndssvageforsorgen. I dag er det bocenter for psykisk handicappede under navnet "Østruplund".

Dette var beretningen om en dreng, der

var født i samfundets lavere lag, men som takket være sin sjældne personlige egenskab og sikkert også en god portion held, arbejdede sig op til at blive en rig og anset mand. Han ligger begravet på Østrup kirkegård, der støder tæt op til "Østrupgård".

Kilder:

1. Personalhistorisk Tidsskrift ved Poul Hennings.
2. Historiske fortællinger om Skeby og Otterup sogne ved pastor Lose
3. Lensbaron Hans Berner Schilden Holsten's slægtsbog.

Erindringer fra krigsårene 1940-45

Af Anton Jørgensen

Med små og meget nærværende beretninger fortæller forfatteren om hændelser fra Danmarks besættelse fra den 9. april 1940 til befrielsen den. 4. maj 1945.

Den 9. april 1940 var jeg tidligt oppe om morgenen. Det var strålende solskin, og bugten lå stille og roligt; det var kun få dage siden, at isen var forsvundet. Stilheden blev brudt af motorlarm fra en lille flyver, der kom fra øst, muligvis fra København. Den var meget højt oppe, men drejede så omkring og fløj mod øst igen. Klokken var ca. 5. Jeg skulle have kørerne malket og fodret, for jeg skulle op til min nabo og pløje; den hårde vinter havde stoppet markarbejdet tidligt om efteråret. Ved 7-tiden var jeg oppe og fik spændt hestene for ploven, og da var de tyske maskiner begyndt at flyve hen over. De kom strygende ganske lavt syd fra, og det var store maskiner. De kom i flokke på 10-12 maskiner og ofte så lavt, at jeg kunne se soldaterne. Ved 8-tiden kom vor nabo, Peter Andersen, over til mig og sagde: "du kan godt spænde hestene fra og sætte dem ind på stald, for tyskerne har taget Danmark, og så kan det være lige meget, om vi får pløjet". Han var meget ked af det, men pløjningen blev fortsat senere på ugen.

Vi mærkede jo ikke meget til krigen i den første tid; kun hvis vi kom til Faaborg, så vi tyske soldater, men i foråret 1941 blev vi mindet lidt om, hvad der foregik. En nat blev jeg vækket ved en forfærdelig hyl og 3 store brag, lige så det knagede i hele bygningen. Vi var klar over, at det drejede sig om 3 bomber, men hvor de var faldet, vidste vi ikke. Der lå sildefiskere og trak vod ud for,

hvor der nu er campingplads. De havde en lille lygte stående på dækket og troede, at det var den, flyverne havde set, så de skyndte sig ned i kahytten for at være en smule i dækning. De så ikke, hvor bomberne faldt, men nogle dage efter skulle jeg ned til Lille Svelmø og røgte rejeruser. Det var om morgenen med fuldstændig havblik; jeg roede i en lille 10-fods pram, og da jeg nåede over til Nab ud for den lille mose, så jeg en hel del døde torsk, der lå på bunden, og så roede jeg hen over 3 store huller, og der var ikke dybere, end når jeg smøgede ærmerne op, kunne jeg nå at samle nogle bombesplinter op. Jeg traf en af beboerne ved Nab og fortalte ham, at bombehullerne var fundet, og da jeg kom tilbage ved middagstid, havde politiet været der og sat vagt. Man sagde dengang, at der blev kastet 4 bomber ad gangen, og så skulle der være 1, som ikke var sprunget; den kan godt sidde dybt, da det pågældende sted er mosebund. Den 4. august 1941 var jeg om eftermiddagen nede ved motorjollen, en 18-fods jolle; den lå altid om sommeren mellem Kidholm og land; der lå den som i et gadekær, men jeg skulle have sat magnet på og i øvrigt gjort klar til brug. Vi skulle jo til at begynde arbejdet med bundgarmerne. Om aftenen var vinden frisket op, og det blæste godt fra sydvest. Vi gik jo tidligt i seng dengang, vi skulle jo spare på elektriciteten. Men ved halvni-tiden blev der ringet fra Nabgården, og heldigvis

hørte min far telefonen og talte med Katrine Jessen. Det var en ung mand, der var kommet op og gerne ville have hjælp. De var 3 unge mennesker, der var forhyret på en damper, der lå til reparation i Svendborg, og de havde lånt en sejljolle i Svendborg for at besøge nogle bekendte i Faaborg, men da det var frisket op om aftenen, var de på en eller anden måde forlist.

De havde megen ballast ombord, så den sank som en sten, kun et lille stykke af masten stak over vandet. De to var ret gode svømmere, og de ville så prøve at svømme i land. Den tredje var ikke så god til at svømme, så han blev ved masten. Min far kom ud og vækkede mig og fortalte, hvad der var sket. "Men" sagde han, "gå ned til stranden og se, om du kan flyde ud med motorjollen, så vil jeg ringe til Katrine og få lidt mere at vide". Da jeg kom op fra stranden, havde jeg set, at det måske godt kunne lade sig gøre at komme ud med den, selv om der var lidt problemer, da der ikke var ret meget vand, hvor den lå. Min far havde talt med Katrine igen og fået lidt mere at vide "så du må hellere tage cyklen og køre ned og se, om der er noget, du kan hjælpe med". Som sagt, så gjort. Da jeg kom derned, havde de fundet den anden på Kidholm, og Falck var ved at køre med ham. Han skulle på sygehuset, han var en del medtaget af svømmeturen. Jeg talte med ham, der var kommet først i land. Han gik nede ved stranden. Jeg

spurgte, hvor vi skulle søge efter hans kammerat, og han slog med hånden ud mod sydvest, og jeg fik at vide, at turen ind til land havde taget en god time. Jeg spurgte, om der var en, der ville med, for to ser jo mere end en, og min gamle skolekammerat, Sven Nielsen, Sjællændergården, var straks parat. Han fik en lygte hos Falck, og så var det med at komme af sted. Motoren startede med det samme, og få minutter efter var vi ude på dybt vand, men hvor skulle vi søge? Jeg vidste, at der langt ude var en lille grund; det var næsten det eneste sted i området, at masten kunne nå op over vandet. Men kunne vi finde den i den mørke nat? Det var jo under krigen og ingen lys at rette sig efter, men vi sejlede derudad, og da vi havde sejlet i ca. 20 minutter, hørte vi et råb. Motoren blev koblet fra, så der blev mere rolig. Vi vidste, at vi var i nærheden af ham, og vi kunne let sejle forbi ham i mørket uden at se ham. Sven brugte lygten, og pludselig lå han i lysstriben kun en 7-8 meter lige foran stævnen. Vi gled ganske stille hen til ham, og Sven fik fat i kraven på ham, og ved forenede anstrengelser fik vi ham halet om bord. Han var næsten helt stiv, men båden blev vendt, og så gik det hjemad i fuld fart, hvor han hurtigt kom i land og kørt på sygehuset. Vi var fantastisk heldige; det var jo næsten som at finde den berømte synål i et læs hø.

I 1942 og 1943 var der ikke noget særligt her ved Nab strand, kun tiltagende overflyvninger om natterne, og mange gange kunne vi se luftværnsgranaternes fyrværkeri, muligvis over Kiel. Det var nok begyndt at knibe med tonnagen, for ofte så vi en stor fiskekutter eller en slæbebåd komme trækkende med en halv snes store lystkuttere. De har nok været lastet med et eller andet, de kom mange gange

fra Svendborgsiden og gik ud i Lillebælt.

De to flyvere.

I foråret 1944 skulle jeg en tur til Lille Svelmø og røgte rejseruser; det har været først i juni måned. Jeg roede i en lille skydepram, og da jeg nåede Kidholm, så jeg, at et stykke ude lå noget og drev. Jeg var selvfølgelig nysgerrig for at se, hvad det var, og det var en druknet flyver. Vinden var østlig, og han var på vej ud til det åbne hav. Jeg kunne ikke tage ham om bord i båden, så jeg havde et stykke reb, som jeg lavede en løkke på, og fik ned om hans ene ben, og så tog jeg ham på slæb ind til land og fik ringet fra Nabgaard til politiet, som kom med det samme og undersøgte ham. Det var en canadier, og tyskerne begravede ham i Faaborg. Efter krigen blev han vistnok ført til Canada.

Den anden flyver var drevet i land ud for der, hvor der nu er campingplads. Det var i september måned. Jeg fik jo ringet til politiet, og de kom og undersøgte ham. Det var piloten på den maskine, hvor den første flyver også var fra. I hans ene brystlomme fandt de en lille firkantet plade, ca. 5-6 cm, og ca. 1/2 cm. tyk, af meget klart plastic, og midt i pladen var der et ret stort hul. Det lignede, som om det var gået en kugle af ret svær kaliber igennem. De to betjente tog den med sig til Faaborg. Hen under aften kom der to tyske soldater, og jeg skulle vise dem, hvor han lå, men jeg tror ikke, de fandt noget på ham. Dagen efter blev han begravet på Aastrup kirkegård. Hvor maskinen er styrtet ned, er der vist ingen, der ved. Efter krigen kom hans forældre og besøgte graven. De var kommet til Avernakø og opholdt sig hos præsten derovre; der var nemlig faldet en flyver fra samme maskine ved Avernakø Ho-

Den engelske kaptajn, Kennet Walther Mitchell, der 22 år gammel blev skudt ned mellem Avernakø og Lyø den. 16. maj 1944.

ved. En dansk politimand, der havde gemt sig derovre, havde taget alle hans papirer og efter krigen sendt dem over til hans mor. Hun havde ellers fået at vide, at hendes søn lå begravet i Frankrig. På et meget tydeligt billede, taget af ham hvor han var faldet, kunne hun let genkende ham. Jeg var kaldt op til Aastrup kirke den dag, og det var et gribende syn, da de to ældre mennesker hånd i hånd gik hen og knælede ved deres søns grav. Under opholdet på kirkegården spurgte hans far mig, med præsten som oversætter, om der var nogle synlige tegn på, om

"Damgaard", Tværvvej 12 i Aastrup. På billedet ses Søren Tømmermand.

han var druknet eller død på anden måde. Jeg tøvede lidt med at svare, men fik så at vide, at jeg ikke skulle holde noget tilbage, da han selv havde været med i første verdenskrig i alle 4 år, og så fortalte jeg, at han manglede det halve hoved. Det var han glad for at høre, for så vidste han, at døden var kommet hurtigt. Jeg fortalte ham om den lille plade, han

havde i brystlommen, at den nok stammede fra de hårde kampe ved El Alamein i Egypten. Der blev hans bedste kammerat skudt ned og dræbt, og så var der nogen, der skar sådan et stykke ud af maskinen og gik med i brystlommen. Pladen er nok gået tabt, da tyskerne tog det danske politi - det var kun 3-4 dage efter jeg fandt flyveren.

I 1945 fortsatte de allieredes overflyvninger med store styrker om natten, også om dagen kom de i store tal. En aften ved 9-tiden blev der banket forsigtigt på døren, og en mand kikkede forsigtigt ind og spurgte, om der var ro hernede. Det var P. Christensen fra Dyreborg, vi kendte ham godt, han var fisker og havde i flere år slået mine bundgarnspæle, og jeg

hjalp til med at slå hans. Jeg vidste godt, at han var med i modstandsbevægelsen. Han sejlede folk væk, når de var eftersøgt af tyskerne. Han kom engang imellem ind og ankrede op om morgenen, og så var jeg ude og hente ham og hans makker, Ernst Greve, ind, og de var inde og få en kop kaffe, og så op på formiddagen sejlede de hjem til Dyreborg. "Ja, det er jo ikke lige sagen at komme hjem til Dyreborg tidligt om morgenen, når man officielt er taget på fiskeri", sagde P. Christensen. Han var med lige fra 1941, og det var politifolk og flyvere, der skulle væk. Men den aften var han selv eftersøgt. Han bad mig om at komme med ned til stranden, og der stod 4 til. Det var Niels Isaksen, Faaborg, overbetjent Gunnar Larsen, Faaborg, Ernst Greve, Dyreborg, og Lorentzen, Dyreborg. De ville høre, om der havde været tysk aktivitet heromkring i løbet af dagen, men det havde der ikke, så de kom med op og fik en kop kaffe. De var kommet sejlen- de i en lille jolle fra Bjørnø, hvor de ellers havde gemt sig, men var så blevet advaret om, at der kunne komme razzia af tyskerne, og selvfølgelig stak de af. De skulle have kontakt med deres mand i Faaborg, men telefonen turde de ikke bruge, så Ernst Greve fik min cykel og kørte til Faaborg. Et par timer senere kom han tilbage, og så blev der holdt råd, og ved 3-tiden forsvandt de igen. Det har nok været samtidig med, at der foregik så meget i Horne. Jeg kan ikke huske datoen, men nogle dage senere blev der mere uro her ved bugten. En morgen hørte vi, der blev skudt ved stranden, og om langs stranden kom en flok tyskere gående, og da de var der, hvor den store kilde løber ud i stranden, standsede de op og sendte flere skudsalver mod lærer Peder- sens sommerhus, inden de gik op til det.

Det første, de stak ild til, var børnenes lille legehuse med stråtag, og kort efter brændte hele sommerhuset. Peter Rasmussen, der havde set det begyndte at ryge, kom ud af gården med fart på, men tysker gik hen mod ham og svang riflen over hovedet, så Peter trak sig skynd- somst tilbage, og kort efter var det hele brændt ned, og tyskerne forsvandt i biler, der var kommet til.

Så var der ellers ro her, men stadig store overflyvninger om natten, også lidt om dagen. Men den 4. maj kom så det længe ventede budskab, at tyskerne havde overgivet sig. Jeg arbejdede dengang i Tørvemosen ved Herluf Clausen, Nab- gyden, og den 5. maj holdt vi fri. Fra tørvemosen, hvor vi arbejdede, havde vi fri udsigt til Svendborg landevej hvor vi så de tyske soldater traske hjem, slæben- de på deres få ejendele på hjulbør, gamle trækvogne og barnevogne på vej mod Faaborg. Det var ikke de stolte og hov- modige soldater, som da de besatte Dan- mark. Dengang sang de af fuld hals, når vi mødte dem. Og så troede vi, at vi var sluppet af med dem, men en morgen no- gen tid efter var der ankret en 8-9 store både op sydvest ud for Kidholm. Det lig- nede store flodbåde, og der var en masse mennesker om bord. Det var tyske flygt- ninge fra Swinemünde; de lå nok derude en halv snes dage, og de var ikke helt kede af det. Det stod med meget fint vejr i de dage, og om aftenen kunne vi høre dem synge og spille derude. En dag kom der to af dem op og gerne ville have "Wasser", og de pegede på vandpumpen, og det var ikke små portioner, de skulle bruge. De var så inde med en af de store både, så langt den kunne flyde. Når de skulle have så meget vand, tænkte jeg, at de havde nemmere ved at få det fra den store kilde ca. 100 m. herfra. Jeg tog med

min hule hånd og drak af kildevandet for at vise dem, at det var rent vand, men de rystede på hovederne og pegede hjem på vandpumpen, og så fik de lov til at pum- pe, to mand ved pumpestangen, og to an- dre stod klar til afløsning. Andre kom med spande; det lignede henkog- ningskedler, og to mand til hver spand, og så gik det ellers i en strøm ned til stranden. Efter en times tid var jeg nede ved stranden og så, hvordan de fik det ud på skibet. Fra skibet og ind i et træ hav- de de lavet et snoretræk, så når en fuld spand gik ud, kom en tom ind. På dækket var der allerede kommet gang i vasken. Flere damer stod med store vaskebaljer og vaskede tøj, men da de havde pumpet i ca. 3 timer gik brønden tør for vand, og så var det slut. Da de gik, kom der to og spurgte om vand og sagde mange tak, og så tog han under armen en pakke, der fløj ind under bordet i bryggerset. Samtidig fik han øje på en kasse med æbler. Jeg kunne forstå på dem, at de havde mange børn om bord, og så fik de kassen. Så fløj der en pakke til under bordet. Da de var gået, var jeg selvfølgelig nysgerrig efter at se, hvad pakkerne indeholdt. Det var to par helt nye blå arbejdsbukser, og de passede mig fint. Det var noget andet end det papirtøj, vi kunne købe dengang. Nogle dage efter var de væk.

Og til slut endnu et brag. Det var en mine, der var drevet i land ca. 25 m (vest for campingpladsen. Den var drevet ind sidst i april, men lå der længe, inden den blev sprængt.

Og herefter sænkede fred og ro sig igen over den lille bugt.

Erindringer fra et langt liv

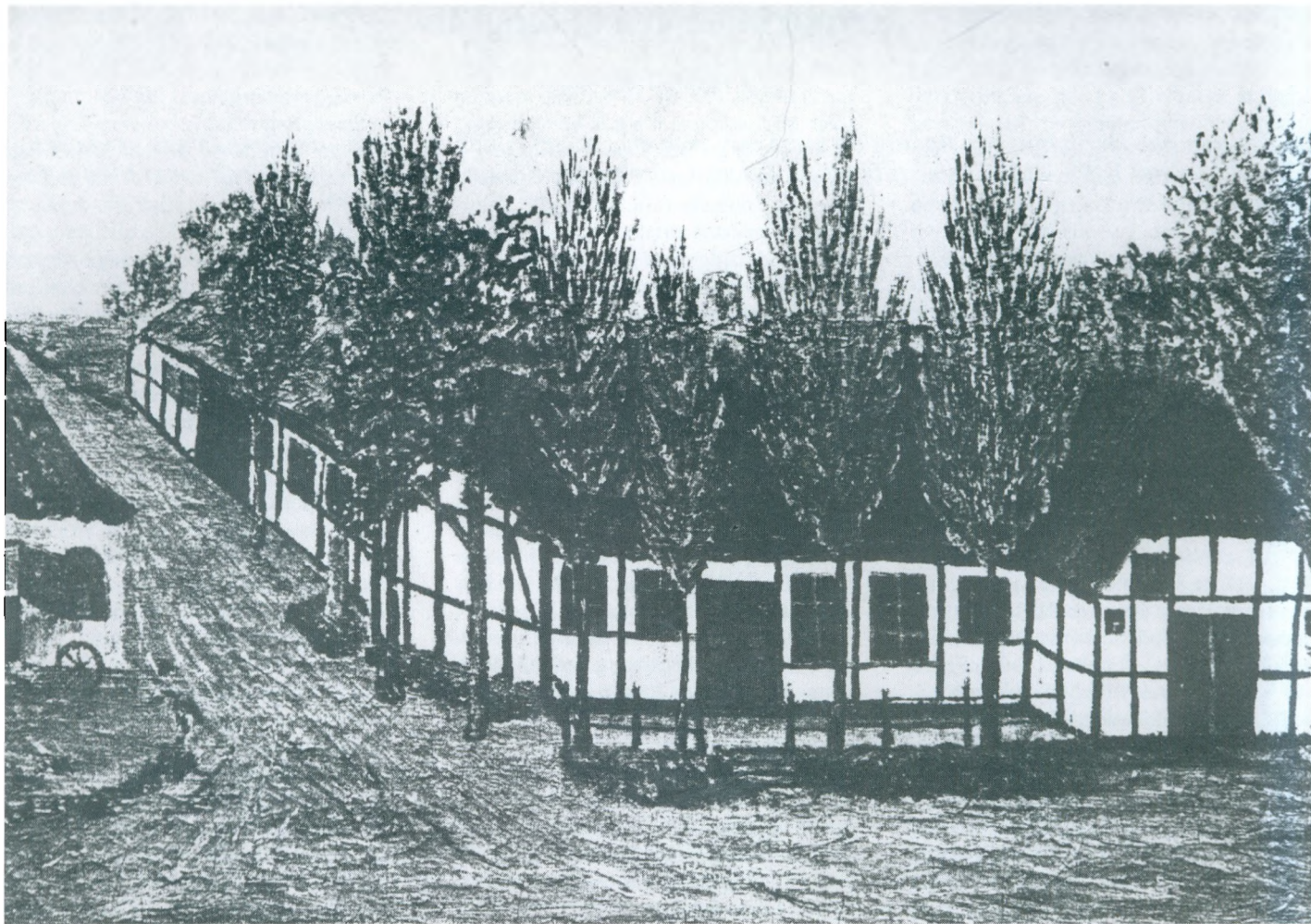
Af Peder Jørgensen

Da Herren har været mig saa naadig og ladet mig leve en saa høj Alder, synes jeg, det kunde være et glædeligt Minde for mine Børn, at kunne se tilbage på Tidens Gang og høre mine Erfaringer fra de saa langt tilbage forsvundne Tider.

Det var det Herrens Aar 1820 den 24. Maj, da mine Øjne første Gang saa Solens Lys. Jeg blev født i Øster Hæsinge af en Datter af Gaardmand Peder Hansen, som var død førend min Moder blev født. Hun fik senere Hans Larsen til Stedfader og han blev min Plejefader, til jeg blev 10 Aar, da Niels Hansen overtog Gaarden. Jeg havde det godt, hvad Føde og Klæder angik, hvilket det ellers paa mange Steder var knap med til den Tid, da det var smaat med Penge mellem Folk. Da jeg var 14 Aar blev jeg konfirmeret og tjente derefter Niels Hansen, der var Halvbroder til min Moder, der hed Petronille Pedersdatter. Min Fader var født i Hillerslev og hed Jørgen Nielsen. Mine Forældre boede i Espe (note 1) Den Tid var meget forskellig fra Nutiden. En fjortensaars Dreng fik 5 á 6 Rigsdaler i aarlig Løn, en Førstekarl 10 og en Førstepige 2 Rigsdaler aarlig. Der blev ikke meget tilovers til Skosværte, men vi blankede heller ikke Skoene dengang. Da jeg blev 17 aar, kom jeg til at tjene for Førstekarl og fik den store Løn af 20 Rigsdaler aarlig, men det var dog bedre end at være Soldat, som jeg blev 1843 (note 2), thi da fik jeg kun 8 Skilling om Dagen paa egen Kost, men der begyndte jeg dog at faa lidt Optragelse og lidt bedre Syn paa Livet. Da jeg blev permitteret og kom hjem, blev jeg Kusk for Pastor Agerbæk, som den Vinter boede paa Arreskov fordi Præstegaarden

var brændt tilligemed flere andre Gaarde og Huse, som laa omkring Kirken (note 3). Derefter tjente jeg igen et Aar hos Niels Hansen og om Efteraaret var jeg paa Manøvre i Jylland. Den holdtes dette Aar paa Hedensted Hede, og jeg var indkvarteret i en By, som hed Ørum. Da jeg kom hjem gav jeg mig i Hjulmandslære hos en gammel Hjulmand i Nørre Søby paa den Betingelse at Læretiden skulde vare i 3 Aar, og der skulde hvert Aar betales 1 Tønde Rug (note 4); men da jeg havde været her 1/2 Aars Tid kunde jeg nok indse at der ikke var meget ved den Lærdom. Jeg fik da Lov at rejse mod at betale Mesteren 30 Rigsdaler, hvorefter jeg kom i Tjeneste hos Kæretmager Jantzen i Odense. Her fik jeg Middagsmad og 5 Mark om Ugen, der kunde ikke smøres tykt, da Smørret kostede 3 Mark pr. Pund, og Rugen 15 á 16 Rigsdaler Tønden al den Tid jeg var der, nemlig 2 1/2 Aar. Derpaa tog jeg til København at lave Svendeprøve, det var ved Fastelavnstid det ulykkelige Aar 1848. Efter at jeg derpaa havde arbejdet en Maanedstid i Odense, udbrød Krigen med Tyskland, som jeg deltog i alle 3 Aar. Vi marcherede fra Nyborg den 28. Marts og blev indkvarteret i Odense den første Nat. Næste Morgen kl. 6 stillede vi paa Torvet og blev kørt til Middelfart, hvorpaa vi straks blev sat over til Snoghøj, hvorfra vi marcherede til Kolding og indkvarteredes, men kl. 1 blev vi blæst

ud og kørte til Haderslev, hvor vi stod paa Torvet i 4 Timer, mens der blev patruljeret for at opdage, hvor Fjenden var; men da Tyskerne ikke var nær ved, blev vi indkvarteret og sov i Senge i 2 Nætter. Hele den følgende Sommer kom vi aldrig i Seng. Derefter marcherede vi flere Dage; om Natten maatte vi ligge paa Marken at holde Vagt og havde Forposter ude, indtil vi om Aftenen den 8. April opdagede dem ved Bov. Den Nat maatte vi paa Forpost, og det regnede hele Natten. Vi gik i Pløre og Vand over Skoene i en Pløjemark; thi i den Tid gik Soldaterne ikke med Støvler. Jeg gik hele Krigen igennem med Sko; thi jeg havde ingen Penge at købe Støvler for. Den 9 April om Morgenen mødte vi endelig Fjenden og drev dem gennem Flensborg, hvor vi tog godt 1000 Mand til Fange, mest civile og frivillige (note 5), jeg blev den Nat indkvarteret i en stor Mølle i Flensborg, hvor jeg havde det meget godt; næste Dag begyndte vi igen paa Marchen efter Slesvig, som vi naaede efter 2 Dages March, her var vi i otte Dage; men Paaskemorgen kom Tyskerne og vi maatte hurtig ud for at tage imod dem, saa sendte vi hverandre Paaskeæg den hele Dag (note 6); men de var kogt vel haardt; thi de slog mange Mand ihjel, det varede til det blev mørkt. Om Natten blev vi liggende eller rettere sagt vi stod og gik, da det var for koldt at ligge. Kl. 8 om Morgenen marcherede vi til

Peder Jørgensens fæstehus, der lå Ø. Hæsingevej 2, til venstre et hjørne af smedien. Mærkeligt nok omtaler P.J. ikke, at huset nedbrændte d. 19.2.1882. Det nye hus blev bygget på den anden side af vejen, Arreskovvej 1, hvor senere Holger Andersen havde forretning.

var slet ikke let på fastende Mave efter at have vaaget hele Natten og været i Slag Dagen før. Da vi naaede Flensborg fik vi da endelig Middagsmad. Nu var Tyskerne kommet os meget nær, saa vi hurtig

maatte retirere til Dybbøl for at komme over til Als, da vi var for faa til at tage Kampen op. Kl. 12 om Natten kom vi over til Sønderborg, her bød Kaptajnen os, at vi maatte vælge, om vi vilde

marchere 2 Mil ud paa Landet eller selv skaffe os Nattely, vi valgte det sidste, og næste Morgen gik vi de to Mil til Hundsløv. Vi var 2 Dage paa Als og fik talt op, hvor mange vi havde tabt. Vi savnede

godt 40 af 200 Mand. Den tredie Dag marcherede vi tilbage til Als Sund 1/2 Mil nord for Sønderborg, hvor vi laa i Jordhytter i en Bøgeskov 8 á 10 Dage. Saa blev vi kommanderet over at jage Tyskerne fra Dybbøl, der havde vi af og til nogle Smaatræfninger indtil 5te Juni, da vi havde en varm Dag og fik dem drevet ca. 2 Mil tilbage (note7). Nogen Tid efter blev 3. Jægerkorps sendt over Fyn til Jylland gennem Kolding til Haderslev, hvor vi atter mødte Tyskerne. Her laa vi 10 á 12 Dage og saa paa hinanden indtil Fjenden en skøn Dag gik paa os, og vi maatte trække os tilbage til Kolding, hvor vi blev liggende og gjorde Forposttjeneste, til der blev sluttet Fred for det Aar (note 8) og jeg blev hjempermitteret. Foraaret 1849 blev vi igen indkaldt og skulde møde i Sønderborg, hvor vi laa en otte Dages Tid, saa blev vi sat over Sundet og drev dem til Gravensten. Den Dag var det, vi havde det store Uheld, at Fjenden skød 2 Skibe i sænk, eller rettere sprang det ene i Luften og vi maatte trække os tilbage til Dybbøl den Nat (note 9). Her laa hele Armeen samlet, mens der holdtes Krigsraad, hvorpaa vi fordeltes og tog Stilling paa Bakken, hvor vi havde flere Smaafægtninger; men nu fik 3. Jægerkorps igen Ordre til at marchere over Als og Fyn til Jylland for at møde Fjenden ved Kolding. Her drev vi dem ud af Byen (note 10); men det varede ikke ret længe, før de fik saa meget svært Artilleri, at vi ikke kunde modstaa og maatte trække os tilbage. Jeg var først kommen saa langt frem i en Gade, hvor jeg blev afskaaret og var bleven taget til Fange, hvis jeg ikke havde forstukket mig i en Gaard og klædt mig civil.

Her maatte jeg agere Gaardskarl i 14 Dage, før jeg kunde slippe tilbage til vo-

re egne. Der blev samme Aften 36 Tyskere indkvarteret i samme Gaard. Ogsaa Heste blev der sat ind. I 14 Dage gik jeg imellem disse Tyskere, de spurgte rigtig nok, om jeg ikke var dansk Soldat, men da jeg sagde jeg var kasseret, lod de sig nøje med det. Manden i Gaarden satte mig til at mure de Huller op, som Tyskerne Dagen før havde skudt med deres svære Kanoner, og jeg blev derfor af Tyskerne antaget for at være Murer.

En Søndag 14 Dage efter var jeg ude at se mig lidt om i Byen, og jeg kunde da nok se paa Tyskernes Bevægelser, at de vilde angribe næste Dag, de havde hele Armeen samlet, jeg lagde da den Plan, at jeg vilde følge bagefter den tyske Armé saa nær som muligt. Nu traf det saa heldigt at Manden bad mig om at bære noget Mad ud i Marken til en Karl, som gik der og pløjede og det var just i samme Retning, saa jeg kunde følge efter Fjendens Kæde for om muligt ved Slagets Ophør at slippe igennem Kæden, det var vel lidt farligt; thi jeg blev spurgt et Par Gange, om jeg ikke var Spion; men jeg viste paa mine Arbejdsklæder og Kurven med en 3 Pægles Flaske i, saa de maatte kunne se, at jeg kom fra Arbejde. Jeg kunde forstaa at vore Soldater satte Kurs mod Fredericia og at Tyskerne fulgte nær bagefter.

Tyskerne gik ikke ned til Kolding Fjord; thi der laa vore Kanonbaade og dem holdt de ikke af at komme nær til. Det lykkedes mig at smutte ned til et gammelt Fiskerhus, der laa ved Fjorden, her boede et par gamle Folk, og jeg spurgte Manden, om han kunde sætte mig over, men han svarede, at han var for gammel; men der var en lidt nærmere Kolding. Jeg var imidlertid bleven meget sulten og spurgte, om de kunde give mig en Bid Mad. Konen svarede, at de kun havde

Rugbrød og stegt Flæsk, det kaldte jeg udmærket Mad, jeg havde ikke nydt noget hele Dagen. Efter at jeg havde budt Betaling for Maden, sagde Manden, der var en god dansk Mand, at ham, han anviste mig, kunde jeg ogsaa stole paa. Nær herved havde det gaaet varmt til, jeg kommer lige over, hvor vort Artilleri havde "Holdt", der laa 2 Heste, der var skudt, Seletøjet brændte og på 2 Artillerister var det halve Hoved skudt af. Naar jeg saa fremad saa det ud som en Markedsplads med Mennesker og Heste, og jeg vidste ikke, om det var Tyskere, dog jeg maatte fremad, og da jeg kom derhen fik jeg at vide, at det var Folk fra Landsbyen Gudsø, der trak derned, da det meste af Byen var skudt i Brand. Da det var civile Folk alle, gik jeg hen og spurgte efter den navngivne Mand. Ham fandt jeg, men han kunde ikke sætte mig over Vandet, da han ikke var vis paa at komme tilbage; men jeg kunde foreløbig blive hos ham, og han bød mig med at spise til Aften. Mens vi sad og spiste, kom der en Dreng, som ogsaa skulde til Fyn og bad Manden om at sætte sig over, men han fik ogsaa nej. Endelig fik vi opspurgt, at en Familie (Smaakaarsfolk) fra Gudsø havde faaet en Baad, de vilde sejle over til Fyn, da deres Hus var brændt, ingen spurgte, hvem jeg var, jeg sprang i Baaden og blev rolig siddende, til vi naaede den Kyst på Fyn, hvor vi blev anraabt af den danske Kystvagt, vi maatte ikke gaa i Land og vi maatte heller ikke sejle væk, saa skød de os ned, sagde de; men jeg blev alligevel glad, thi jeg forstod nok, at vi skulde sejle langs Strandkanten om til Vagthuset, og to Mand fulgte os paa Land for at passe paa, at vi ikke sejlede tilbage. Saa kom vi da endelig i Land, ingen spurgte, hvem jeg var, jeg holdt mig rolig og smuttede ind i et

Køkken, hvor et Par Piger var saa flinke at give mig en Kop Kaffe, den varmede og smagte godt. Da vi havde opholdt os i Vagtstuen et Par Timer, kom endelig Kystkommandøren for at forhøre os, og jeg meldte mig som Menig af 3. Jægerkorps. Her fik de andre Udskæld for Sejlturen, men Kommandøren sagde ikke noget til mig, han spurgte blot, hvad jeg nu havde tænkt at gøre, da jeg svarede, at jeg vilde melde mig til Kommandanten i Middelfart, sagde han, det var meget rigtig, saa kunde jeg gaa. Jeg var meget søvngig og forfrossen af Sejlturen, og det var tidligt om Morgenen, jeg gik op af en Gade og ned ad en anden i Middelfart og kiggede, om der ikke var Folk oppe, da jeg traf en aaben Dør, gik jeg ind, her var kun et Par gamle Folk, som endnu laa i Sengen, de tilbød mig at krybe i en Seng, som deres Søn lige var staaet op af, den var endnu godt varm, og det bekom mig godt. Da jeg var udsovet, stod jeg op og blev opvartet af den gamle Kone med Mad og Kaffe. Nu var jeg igen normal og kunde melde mig til Pladskommandanten. Da han var meget flink, bad jeg om Permission et par Dage; men det kunde han ikke give mig, da jeg nok snart vilde komme i Forhør, da jeg maaske kunde give nogen Underretning om Fjendens Stilling. Jeg kunde træffe 3. Jægerkorps paa Vejen mellem Fredericia og Eiby. Jeg trak saa af Sted efter Kompagniet og traf dem 1/2 Mil oppe paa Fyn.

Jeg satte mig i Vejgrøften som en Tigger, for det lignede jeg mere end en Soldat, men da Kaptainen kom ligeud for mig, sprang jeg rask op og gjorde Honnør for ham. Han skævede efter mig og smisgede af det, og nu kom den ene efter den anden og spurgte mig, om jeg ikke var "Øster Hæsinge", thi de mente jo alle at

jeg var skudt. Saa fik jeg den Bestilling at udlevere Kød og Flæsk til Kompagniet under hele Belejringen, og jeg maatte gaa i Pjalterne som de var, indtil Dagen før Udfaldet, da fik jeg igen Mundering og Gevær. Jeg var med at tage den første Kanon, og det gav Mod og Lyst til Arbejdet (note 11). Dagen efter blev der Vaabenstilstand og 14 Dage efter kom vi igen i Garnison i Nyborg og blev permitteret foreløbig. Jeg kom hjem og holdt Bryllup den 3die November 1849 (note 12), men 2 Dage efter maatte jeg igen melde mig til Kompagniet i Nyborg og kom straks til at marchere til Als, hvor vi laa til tidlig paa Foraaret, saa blev vi permitteret et Par Maaneder, hvorefter vi blev indkaldt paany og kom til Als i vort gamle kvarter. Der laa vi indtil Krigen udbrød igen, og vi sloges ved Isted, vi drev Fjenden ind i Rendsborg (note 13); men den Dag blev jeg saaret og kom til København paa Lasaret, her laa jeg til hen efter Jul, da der 1850 blev sluttet Fred.

Nu skulde jeg til at begynde mit civile Liv uden Klæder og uden Penge og med et gammelt Hus, som jeg kunde være bange for at træde ind i, da det var faldefærdigt. Greven skyldte jeg 100 Rigsdaler for Fæstet. Jeg var Hjulmand, men jeg havde hverken Træ eller Værktøj, og jeg fik heller ikke noget Arbejde bestilt det første Aar. Jeg lavede et Par nye Vogne, og jeg reparerede selv det gamle Hus, saa vi fik en nogenlunde god Lejlighed at bo i. Jeg lavede selv Gulv, Loft og Døre, men der skulde alligevel mange Penge til og dem havde jeg ingen af. Jeg kunde dog nok faa at Jaane, jeg maa ikke klage derover. En Regel, som jeg altid fulgte, vil jeg lægge dem paa Sinde, som læser dette, nemlig altid at betale det laante tilbage til den fastsatte Tid, thi hvem der

holder det nøje, vil aldrig mangle Kredit. Aaret efter solgte jeg de to Vogne og fra den Tid havde jeg fuldt op af bestilt Arbejde; min Kone maatte komme Tider hjælpe mig at skære med Klovsav, det gik lystigt for os, thi Enighed manglede ikke. Vi levede i 5 Aar uden Børn og syntes, at det var dejligt at være fri for dem; men da vi saa fik Børn (note 14), var det dog meget glædeligere, og den Glæde varer endnu. Da den ældste var født havde vi vor Gæld betalt og Huset gjort i Stand. Jeg arbejdede nu i 21 Aar som Hjulmand, saa overtog jeg en lille Handelsforretning af P. Lagoni, som havde drevet Handel i mit Hus et Aars Tid. Saa byttede vi Lejlighed, han blev Indsiddet i mit Hus og jeg blev Købmand. I 13 Aar førte jeg Forretningen, men saa blev baade min Kone og jeg svagelige, hvorfor min Svigersøn, der havde en Handel i Gudbjerg, overtog min Forretning (note 15).

Da et Aars Tid var gaet blev jeg nogenlunde rask igen og tog derfor igen fat paa Værkstedet med Hjulmagerarbejdet. I 22 Aar arbejdede jeg igen paa mit Værksted. Da var det først vi ret begyndte af forstaa, at det var Herren, der havde hjulpet os, ja, vi kan gerne sige, at det var ham, der gjorde det altsammen; thi uden ham kan vi slet intet gøre. Jeg har ligefrem tydeligt erfaret, at Jesus har gjort Undere lige saa vel nu, som den Gang, han gik synlig her paa Jorden.

Han hjælper endnu, naar vi i fast Tro og Tillid søger ham af et oprigtigt Hjerte. De senere Aar har der stødt lidt Sygdom til, særlig for 5 Aar siden, saa efter den Tid maa jeg nøjes med lidt Pilleriarbejde; men jeg er stadig rask efter min Alder.

Dette er i Aaret 1911 og den 24ende Maj fylder jeg 91 Aar (note 16).

Notor ved Poul Chr. Wandam:

1. Peder Jørgensens moder var Petronille Pedersdatter. Hendes moder, Maren Sørens datter, var først gift med gårdfæster Peder Hansen, der blev begravet 14/5 1799, 66 år gammel. Petronille blev født 10/9 1799, og Maren (35 år) blev så gift med Hans Larsen, 32 år, 29/11 1799. Peder Jørgensens forældre, Petronille Pedersdatter og Jørgen Nielsen af Hillerslev, blev først gift i 1827 og flyttede til Espe. Peder blev tilbage hos mormoderen i gården, som moderens halvbroder, Niels Hansen overtog i 1830. Det drejer sig om Sandbjerggård, Øster Hæsingevej 67.

2. 3. Jægerkompagni i Nyborg

3. Den store brand i Ø. Hæsing 8/12 1843, da der brændte 4 gårde og 5 huse.

4. Iflg. fkt. 1845 var der kun én hjulmand i Nr. Søby, Niels Jørgensen, 45 år.5. Slaget ved Bov mod Slesvig-Holstenerne.

6. Slaget ved Slesvig 23/4 1848 mod Preusserne under general Wrangel.

7. De heldige træfninger ved Dybbøl 28/5 og ved Nybøl 5/6.

8. Våbenstilstanden i Malmø 26/8 1848

9. 3/4 1849 på Eckerforde fjord måtte fregatten Gefion overgive sig og linieskibet Christian VIII blev sprængt af vore egne.

10. 23 april 1849

11. Udfaldet fra Fredericia 6/7 1849. 10/7 blev der sluttet våbenstilstand for 6 måneder.

12. PJ. blev gift med Johanne Nielsdatter *26/2 1833. Hun flyttede ind i et hus, som PJ. fik fæste på 24/9 1851

13 Slaget ved Isted 25/7 1850 mod Slesvig-Holstenerne, danske tab 3600 mand, herfra 845 faldne

14. Maren blev født 20/10 1855

15. Købmand Hans Pedersen overtog i 1883. PJ's kone døde i 1891.

16 Peder Jørgensen døde 23/1 1917, 96 år gammel.

I 1877 fik PJ efter ansøgning erindringsmedaljen for deltagelse i krigen 1848/50.

I 1906 fik han efter ansøgning en livsvarig, årlig hædersgave på 100 kr.

Claus Hansen

Af Hans Vogsen

Gennem et rigt kildemateriale bestående af bl.a. en gammel notesbog tegner forfatteren et levende billede af gårdmand Claus Hansen, der ikke havde et helt almindeligt livsforløb.

For en lokalhistoriker eller slægtsforsker bliver arbejdet først rigtigt spændende, når personerne træder frem i kød og blod. De nøgne tavler med kun navne og årstal kan virke lidt kedelige, ikke mindst, hvis man vil formidle sin viden ud til et større publikum. Vi har i Haastrup Folkemindesamling i mange år været klar over, at gårdmand Claus Hansen havde haft en ikke helt almindelig livsbane. Og nu har vi så fra nogle af hans efterkommere fået så mange arkivalier, at jeg derudfra mener at kunne tegne et ganske godt billede af hans liv og færden.

Familie - barndom og ungdom

Han blev født den 14-8-1763 i gården Lysholt (senere matr. nr. 19, Bygaden 23).

Han forældre var gårdmand Hans Pedersen og hustru Mette Pedersdatter. Moderen havde først været gift med Claus Pedersen som døde den 11-2-1756. Med ham havde hun fem børn, den yngste datter Kirsten blev født næsten seks måneder efter faderens død, og da havde Mette Pedersdatter været gift med Hans Pedersen i 3 1/2 måned.

Deres første fælles barn var en dreng, som blev kaldt Claus Hansen. Dermed fulgte de den gamle skik, som sagde, at når en enke blev gift og fik børn, så skulle den første dreng nævnes op efter den afdøde mand. Denne Claus døde imidlertid og blev begravet den 16-10-1762.

Da de så igen i 1763 fik en dreng, blev han også kaldt Claus, og det er ham, vi skal høre om.

På den tid hørte Lysholt og dens beboere under Løgismose gods, men i 1784 mageskiftede grev Trampe på Løgismose sit gods i Salling Herred med stamhuset Hvedholm, og Lysholt kom til at høre under Østrupgaard.

Om hans barndom ved vi ikke meget. Hans forældre fik ikke flere børn og faderen døde i 1779, hvorefter Claus's ældre halvbroder Peder Clausen fæstede gården. Ved folketællingen i 1787 står Peder Clausen opført som Husbonde, Claus Hansen som mandens broder. Et lille vedføjat t. skal nok vise, at han tjener som karl. Moderen, der vist nok urigtigt, står opført som 70 år gammel, forestår nok husholdningen ved hjælp af en voksen tjenestepige.

Mette bytter gårde

Ved folketællingen i 1801 ser vi, at Peder Clausen er blevet gift og har fået 5 børn, mens den gamle moder Mette Pedersdatter er blevet gift med manden i nabogården (senere matr. nr. 17, Toften nr. 2). Sjovt nok er hun kun blevet 8 år ældre, selvom der er gået 14 år fra 1787. Claus Hansen er flyttet med moderen over til den barnløse nabo, unge Hans Pedersen Greve. Han bliver kaldt "unge" til forskel fra sin ældre broder, der bliver kaldt gamle Hans Pedersen Greve, som også var gårdmand i Haastrup. Unge Hans

Greve havde i 1760 fæstet sin gård og forpligtet sig til at ægte datteren der, Apelone Jørgensdatter. Han var da 22 år og hun var 43. De havde ikke fået nogen børn. Apelone døde den 19-2-1794 og unge Hans Greve har ikke været længe om at få en kone i gården igen, for allerede den 28-4 bliver han gift med Mette Pedersdatter. Man må undres over, at en mand på 56 år tager sig en "ny" kone på 72. Måske er det fordi hun har en voksen søn med. Men hun må nu have været en rask gammel kone, for i 1801 kan vi se, at godt nok har hun to tjenestepiger, men de er kun 14 og 16 år gamle. Eller er hun en hvas gammel kælling, der er blevet sat fra styret i sit gamle hjem, da den ældste søn er blevet gift, og som ikke vil risikere, at det gentager sig i det nye hjem. Derfor har hun ikke en voksen pige sammen med sin giftefærdige søn. Han har jo dog alderen til at overtage gården.

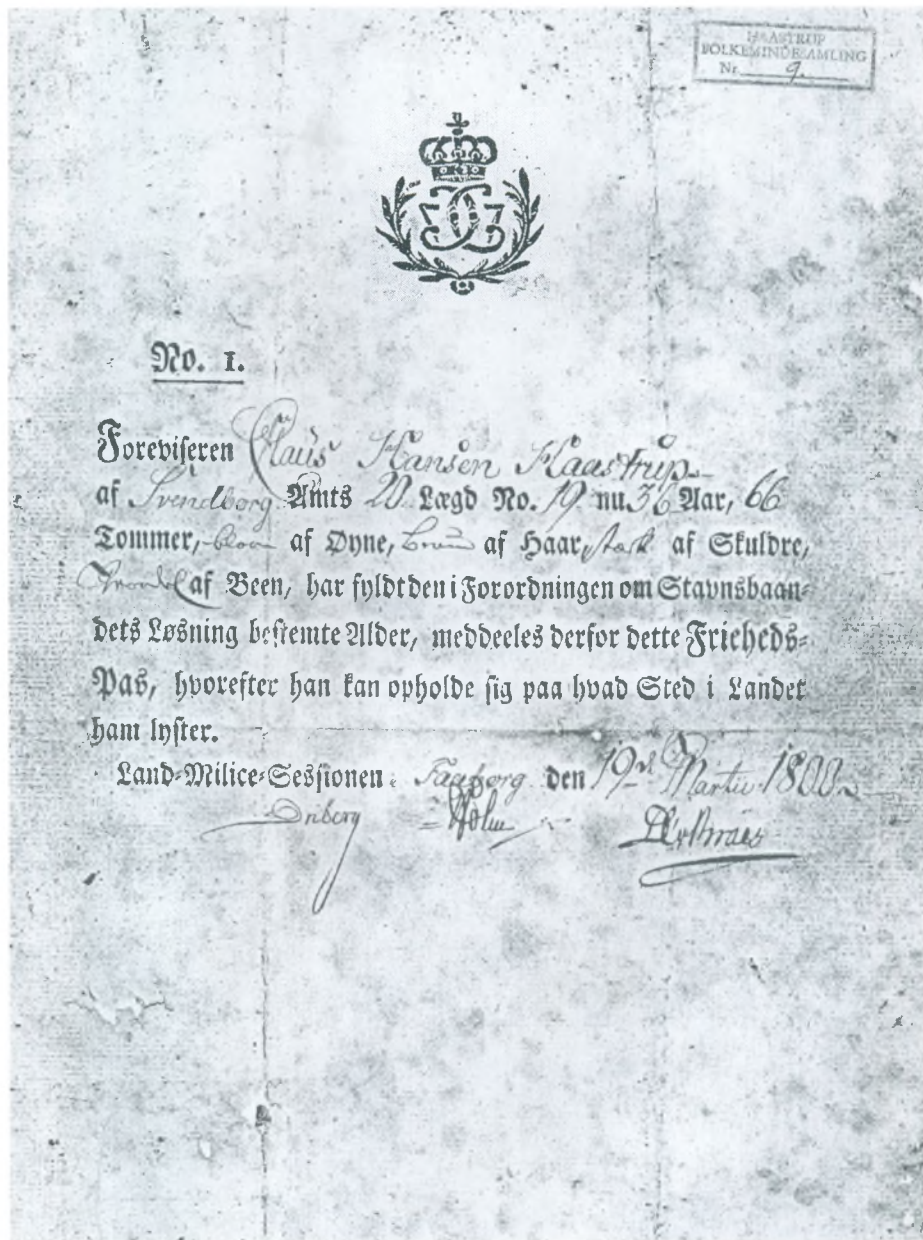
Hvordan de personlige forhold har været er svært at se ude fra arkivalierne, men en af de ting, vi har fået overladt i Folkemindesamlingen, tyder på, at Claus i hvert fald ikke har gået og holdt sin mor i skørterne. Det er en tegnebog med indhæftet notesbog, som fortæller lidt om hans færden i årene 1798-1803.

Notesbogen

Bogen består af 14 blade af datidens grove papir. De midterste 8 blade er hæftet i senere. Deres format er lidt mindre end

de seks yderste, og papirkvaliteten er lidt bedre. De fleste notater er gjort med blyant, kun nogle enkelte med blæk. Desuden er der fire stive blade med matsort overflade, hvor der har været skrevet med kridt som på en tavle, men der kan vi kun ane, at der har stået noget.

Notaterne er regnskaber, som er næsten umulige at hitte rede i, og hans retskrivning er meget speciel. På de sidste sider får vi noget af forklaringen på regnskaberne. Det er nemlig lister over sørejser, som igennem årene er foretaget til flemborre, flenspor, flensbor eller blot flens og til sønnerbore. Det må være Flensborg og Sønderborg i nyere retskrivning. De tidligste datoer er 17. nov., 21 nov., 7. dec. og 12 dec. 1798. I efteråret 1798 har han "tæn" 150 Rd. Det må betyde tjent. Han skriver også "fortæn" og "fortænnste". I sommeren 1799 er med dato angivet 9 rejser til Flensborg fra 30. april til 1. august. Længst til højre på siderne er skrevet noget som nu er ulæseligt. Det må være fortjenesten, for den er tydelig angivet ud for hver rejse på de næste sider for efteråret 1799 og sommeren 1800. Fortjenesten svinger fra 10 rd. til 36 rd. I dette tidsrum er der desuden tegnet et sammenskrevet monogram ud for hver dato, de fleste steder HMP og en enkelt gang NIS. Jeg forestiller mig, at det er navnet på skipperen, og i Ole Mortensøns Faaborgs Skibsfart 1800-1930 "er der to", som vi med lidt fantasi kan få bogstaverne til at passe på. Niels Jørgensen var fører og reder på jagten "De seks Søkende" fra 1807-28. og H. P. Mogensen var fører og reder på jagten "Fredens Haab" fra 1807-48. Tidsmæssigt er de jo lidt for unge i forhold til Claus Hansen. Ole Mortensøn bemærker i sin bog, at toldregnskaber og skibslisters fra de første tiår af 1800-tallet er meget

Claus Hansen "Frihedspas" fra år 1800.

1799

Til Flensborg 28 Apr. 40
 Til 7 Oktob. Flensborg HP 360
 Til 12 Oktob. Flensborg HP 280
 Til 17 Oktob. Flensborg HP 270
 Til 23 Oktob. Flensborg HP 160
 Til 31 Oktob. Flensborg HP 100
 Til 14 novbr. Flensborg HP 100
 Til 21 novbr. Flensborg HP 100
 Til 19 Decbr. Flensborg HP 150
 Til 13 Decbr. Flensborg HP 150

1800: Til 28 April Flensborg HP 50
 Til 19 Mai Flensborg HP 50
 Til 24 Mai Flensborg HP 24
 Til 5 Junii Flensborg HP 30

mangelfulde, fordi meget materiale er destrueret.

Jeg går ud fra, at rejserne er udgået fra Falsled og Falsledskibene var jo indregistrerede under Faaborg Toldkammer.

Nogle gange fremgår det af regnskabet, at fortjenesten er delt i 3 parter, der er lige store. Andre gange skriver han, hvor stor fortjenesten har været, og at han har "betal af mine egne udlagte penge" et beløb som ikke tyder på, at der har været delt lige over. På en af de første sider er der skrevet med blæk, at "Hans Iisaaik i falsled kom til med om Mekeldagstid". Mon det er det, der skjuler sig bag notatet: HIS 29 Rd 2 Mk 12 sk. NIS 110 Rd 4 Mk.

På side 4 er der et notat, som er ret let at forstå. "d. 6 Januarius 1803 dag gav vi renskab. fortente 106 Rd og handle for 30 Rd 3 Mk som vi haver faaet ver sin Part i det aar 1802. 9 Reser Fenspor".

Foruden Hans Iisaaik er der kun to navngivne, som han har udbetalt penge til, nemlig Hans Pedersen og Niels Jakobsen. Hans Isaksen var en ung fisker i Falsled og er stamfader til mange nuværende Falboer. De to andre navne er svære at identificere. Der er en husmand Hans Pedersen i Haastrup og en gårdmand Niels Jakobsen i Falsled i 1801.

De fleste af siderne i bogen er fyldt med regnskab over nogle varer, som er leveret til forskellige personer. Men hvad det er, må vi gætte os til. En slags varer er betegnet med et stort K og på den ligger prisen omkring 2 Mk og 12 sk. Et sted står der "4 pun bønnen a 2Mk 12 sk, så måske er der tale om kaffe hver gang der står K. En anden betegnelse er knd, og der er prisen pr. enhed fra 10 sk til 14

Side fra Claus Hansens notesbog hvor rejserne i 1799 og 1800 er opregnet.

sk. Knd må betegne målet for en kande - altså 2 potter eller liter. Skal vi gætte på, at det er brændevin?

De to slags varer er leveret til to personer i "hiæsigte", Niels Paaske og Hendrik Jolemann. Arkivet i Vester Hæsinge har oplyst, at der i 1801 er en husmand Niels Paaske 40 år gl. og en husmand og hjulmand Hendrik Larsen 69 år gl. Det mindste kvantum er 4 knd, men nogle gange går det helt op til 20 knd. For varen K er største kvantum 27 3/4 K, så hvis det er snaps og kaffe må de enten have haft smugkro eller været høkere.

Niels Paaske har desuden fået skrátobak et par gange, 2 3/4 Pund og 4 Pund, og det er vel rigeligt for en person af skulle tygge sig igennem, hvis det ikke blev videresolgt.

Hjulmanden får et par gange "olle", og det må jo være rapsolie ell. lign. for man kendte vel ikke mineralsk olie på den tid. Det er helt andre varer det drejer sig om i regnskaberne for Hans Hendrik Skomager og Knu Rasmussen, som begge findes i folketællingen i 1801 i Haastrup. Skomageren i det hus, som nu er Bygaden nr. 11 og Knud Rasmussen i den gård (matr. nr. 24) som nu er Sivkærsgaard.

Skomageren har fået "_ hu boulær" til 9 Rd. og så har han nok leveret en rå "ko-uhu" til Claus, for den afregnes kun til 1 Rd 8 sk. Senere står der "jeg har faae belhansk 2 Mk" så skomageren har arbejdet noget af gælden af.

Med Knud Rasmussen handler han landbrugsvare havre, smør og langhalm, 1 Tønde Havre 14 Mk, 1 Fjerdings Smør 8 Rd 3 Mk eller 9 Rd. Til gengæld får Knud "Jen" (jern) og kul, så han kan få smedet. Der er også lidt luksus "for tobak og brenvin 3 Rd 2 Mk 10 sk"..

Smugleri

Hvad er det Claus har foretaget sig i disse år? Han har rejst og handlet. Har han smuglet? I bogen "Svendborg Amt beskrevet 1837" skriver Carl Dalgas rent ud at "i Falsled kan Bonden til alle Tider blive forsynet med hvad han behøver af fremmede Varer især brændevin". Han skriver også, at en potte brændevin i Rudkøbing i kongeriget koster 18 a 20 sk, mens den på Ærø i hertugdømmet Slesvig kun koster 12 a 13 sk. Det er for dårligt at der er forskellige told- og brænderiafgifter i et land, der styres af den samme konge. De sydfynske kyster indbyder overalt til smugleri, og det er kommet dertil, at folket ikke længere betragter smugleri som en brøde. Det er altså skrevet i 1837. Men alene det, at Claus' handel er foregået uden om Faaborg, var jo et brud på købstadsmonopolet.

Hvorfor mon regnskaberne slutter i 1803? Han kan jo have ført dem et andet sted. Det kan heller ikke være hele omsætningen, det drejer sig om i disse regnskaber, for i juni 1802 skriver han om en fortjeneste på 258 Rd og en omsætning på 55 3 Rd. Måske, har det meste været solgt kontant, så det kun er nogle få med kredit, der står i bogen.

Ægteskab

På hjemmefronten sker der en stor ændring i 1805. I Haastrup døde husmand Hans Pedersen (måske Claus' kompagnon) den 17. april 1805 og allerede den 15. juli får Claus fæstekontrakt på den afdødes husmandssted. Det skete på Holstenshuus, da dette hus, som det eneste i Haastrup, hørte under det gods. Han lover at ægte enken Kirsten Larsdatter "til hvilken ende jeg allerede er forlovet med

hende". Han betaler straks indfæstning 120 Rd og fogedpenge 12 Rd og lover at betale alle skatter og contributioner til rette tider samt til Svanninge præst årlig af jorden "12 Skpr. Byg, da det er Kirkejord og Afgiften er henlagt til Viin og Brød".

Måske var han langt om længe blevet træt af sin gamle mors regime. Eller har han fortsat drevet sin handel og fundet, at det var bedre at fæste et hus med 4 tønder land end sin stedfaders gård.

Det går dog kun til 1810, så fæster han gården og de gamle går på aftægt. Denne aftægt får de ikke lov at nyde ret længe for temmelig nøjagtig et år efter, at Claus har fået gården, dør de. Mette den 22-2-1811 og Hans Greve den 27-2. Hun må have været 88 eller 90 år gl. og han 72 år. En af Kirstens tre piger var blevet gift og havde overtaget husmandsstedet og vi kan tænke os, at Claus har opgivet handelen (eller smugleriet) for at leve roligt som gårdmand. Claus og Kirsten må have kendt hinanden fra barndommen, for de var jævnaldrende og hun var fra Bondegården i Haastrup. Da de blev gift i 1805 var de 37 og 38 år gamle og kunne have fået børn sammen. Efter at der er gået 7 år, må de have opgivet det og Claus opretter testamente til fordel for Kirsten. Ordret står der i det kongeligt konfirmerede testamente: Da jeg Claus Hansen, Gårdfæster i Haastrup Sogn og Bye under Grevskabet Brahesminde med min Hustru Kirsten Larsdatter ikke har aulet nogle Børn og saadant nu ej heller kan vente, saa haver jeg af Kærlighed til fornævnte min Hustru besluttet, at ligesom jeg i allerunderdanigst Haab om Hans Kongelige Majestæts allernaadigste Confirmation, hermed med sund Fornuft og Forstand fastsætter og beslutter: at i Tilfælde at jeg førend bemeldte min

Claus Hansen egen jagt har vi ingen billeder af, men her er en tilsvarende "Karen Wolborg af Faaborg".

Hustru Kirsten Larsdatter ved Døden skulde afgaa, da skal hun uden noget Skiftehold eene og alene tilhøre vores hele fælles Boe og Ejendele af hvad Navn nævnes kan som sin fuldkomn Eieendom, uden at mine Arvinger deraf no-

gen sinde skal have nogen Lod eller Deel at fordre eller kræve; men skulde meerbemeldte min Hustru forinden jeg ved Døden afgaae, da skifter og deler jeg efter Loven med hendes Børn, som er mine Stedbørn og i saa Fald bliver dette Testa-

mente aldeles uden Kraft. Det er skrevet på Steensgaard den 12. okt. 1812 og kongelig konfirmeret den 30. nov. 1812. Nu må vi tro, at de har levet roligt i en del år. Kirstens piger har fået børn, så de har været bedsteforældre og

regnet med at de roligt kunne se deres alderdom i møde uden de store begivenheder.

Kirsten døde den 19-5-1827 af en smitsom sygdom og testamentet kom således ikke til at virke.

Claus Hansen havde levet et for en bonde usædvanligt liv og hans sidste år blev ikke nogen undtagelse derfra. Halvandet år efter Kirstens Larsdatters død blev han i Haaby kirke viet til Kirsten Jespersdatter fra Pilegaard i Haarby. Han

var 65 år og hun var 37 år og således den yngste kone, der havde været der i gården i mange år. Da de får deres første barn skriver Claus i notesbogen: Hans Clausen vor læle søn var fød den 30. mai 1829 og var kristnet den 6. juni. Og det var nok også værd at bemærke, for såvidt jeg kan regne ud efter Felix Kruses optegnelser, så var det 101 år siden, der sidst var født et barn der i gården. Den 24-6-1832 fik Claus og Kirsten endnu en dreng, som blev kaldt Peder. De to dren-

ge fik ikke lov til at leve med deres far i ret mange år, hvad man vel heller ikke kunne regne med. Den 25-11-1836 døde Claus Hansen 73 år gammel og Kirsten Jespersdatter sad som enke til sin død i 1869. I 1866 overtog Hans Clausen gården, mens Peder Clausen nogle år senere købte en gård i Krarup, og det er fra hans efterkommere Folkemindesamlingen har fået de mange interessante arkivalier.

Fællesskabets ophør og udflytningen af landsbyen Aastrup 1822-37.

Af Chr. Dan Nielsen

Forfatteren beretter om udskiftningen af Aastrup, der startede i 1822 som en af landets seneste. Det er en historie om det store arbejde og de mange trængsler, som en radikal udskiftning betød.

Udgravninger omkring 1985 har bevist, at der i Aastrup har været samlede bebyggelser omkring år 1000, dels ved Kildekrog ved Nab, dels ved den nuværende Aastrup by.

Den førstnævnte er senere forladt, måske efter plyndring, mens bebyggelsen i Aastrup blev bevaret.

Omkring år 1800 var her 27 gårde og vel omtrent lige så mange huse. Der var ingen selvejere blandt bønderne. Alle var fæstere - endda under samme ejer: Nakkebølle hovedgård.

Landsbyen lå i sognets nordøstlige hjørne, ikke langt fra hovedgårdens jorder. Fra dette sted har opdyrkningen, efterhånden som det magtede og blev nødvendigt, bredt sig syd- og vestover mod stranden og Katterød bys skel.

Al dyrkning skete i fællesskab, og efterhånden som nye stykker jord inddroges, fik hver gård tildelt sin part af disse. Det var jo en retfærdig fordeling, at hver gård fik et stykke af alle disse forskellige marker. Dels fik de en del af både god og dårlig jord, og dels fik alle lige langt til deres agre. Men det krævede, at alle fulgtes ad, og det tog megen tid at nå til de yderste marker. Men sådan havde det været i århundreder, og folk var indlevet deri og i fællesskabet, og den styrke og trykthed, det gav at bo så tæt sammen i landsbyen, var værdsat.

Her gjaldt de hævdvundne vedtægter. Alle beslutninger blev truffet fælles under oldermandens forsæde. Her vedto-

ges, hvornår de forskellige arbejder i bymarken skulle gøres, og her kunne landsbyen i fællesskab stå sammen mod herskabet i modvilligheden mod hoveri og andre byrder, som blev pålagt og ofte følte for strenge. De var fælles om denne skæbne, og nok ikke mange kunne tænke sig at ændre på den opbygning og de kår, som landsbyens dagligdag gav beboerne. De kendte jo ikke til andet. Stavnsbåndet forbød beboerne at forlade landsbyen. Kun de, der på herremandens og kongens bud havde sprunget soldat, havde mulighed for at komme uden for sognets grænser og se sig omkring. Denne bundethed af bopæl, af traditioner og levevis hindrede for fremgang og en selvstændig nytænkning, som enkelte unge måtte have.

En del godsejere kunne indse, at der måtte forandring til, for at de kunne få mere udbytte af deres fæstegods. Mange af disse kom fra det nordlige Tyskland, hvor der var sket fremskridt på agerbrugets område. Et led i disse fremskridt var en udstykning af de enkelte gårde i landsby-fællesskabet. Nogle kunne også indse, at det rent menneskeligt ville være nødvendigt for ophjælpning af deres fæstebønders vilkår og udvikling, at deres kår forbedredes.

Også strømninger fra Frankrig om bedre rettigheder og frihed for den menige mand smittede efterhånden af også her, især hos landets øverste ledelse.

I nabosognene Katterød og Diernæs ske-

te tidligt en delvis sammenlægning af fæsternes smålodder, men kun få gårde flyttedes ud af landbyerne.

Nakkebølle skiftede ret ofte ejer omkring år 1800. Dette og krigene med England samt statsbankerotten i 1813 sinkede vel her de reformer, der var påbegyndt andre steder. I 1815 købte proprietær Wamberg Nakkebølle, og det var nok først under ham, at planerne om Aastrups udskiftning påbegyndtes, i øvrigt en af de sidste i hele landet. Så både han og hans rådgivere, især landinspektør N. Rasmussen, Nørre Aaby, kunne drage nytte af de erfaringer, der allerede var gjort af andre på området.

Al fæstegodset blev opmålt, og ved prøvegravninger i markerne blev de vurderet efter en skala fra 1 til 24, hvor 24 var den bedste jord. Det var en grundig og tidkrævende undersøgelse, da det var meget uregelmæssige jordstykker, der skulle vurderes, bl.a. med utallige lavninger, der ikke dengang var drænet eller dyrket.

Resultatet blev, at der til hver af de 27 gårde kunne blive 5_ td. hartkorn. I areal var dette meget varierende; fra under 40 td. land til en gård af den bedste jord og til op mod 70 td. land af den dårligste. Husmændene, der ikke før havde haft egen jord uden en lille kålgård ved huset, blev tildelt lodder på 3-5 skp. hartkorn eller ca. 3-6 td. land.

Landsbyens uheldige beliggenhed i forhold til markerne gjorde, at det ville bli-

ve besværligt at få jorden fordelt, uden at afstanden til de yderste marker ville blive for lang.

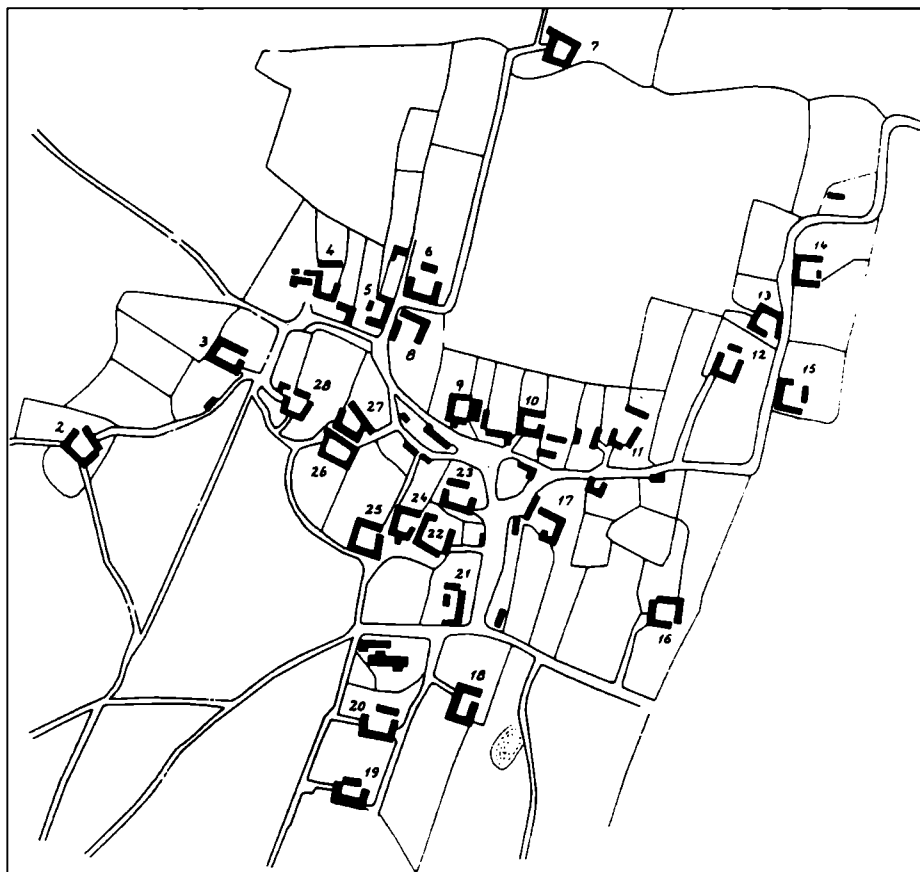
Der blev derfor valgt den mest gennemgribende og dyreste løsning: at inddеле jorden i nogenlunde firkantede lodder og flytte gårde og huse ud på disse på nær 5 gårde og nogle få huse, som blev tilbage i landsbyen.

Det har været et kæmpearbejde for landinspektøren og hans folk at få dette puslespil til at gå op. Men det lykkedes for ham på en måde, som regnes for en af de bedste, der er udført, og nu lå den i 1822 klar til udførelse. Se kort 2 og 3.

Midt i forberedelserne måtte Wamberg sælge Nakkebølle til proprietær Andreas van Deurs, som med en stærk kaudionist i ryggen overtog Nakkebølle. Han fortsatte dog med planerne, og i august 1822 blev de iværksat, idet alle fæsterne denne dag skulle give møde og ved lodtrækning få afgjort, hvor de i fremtiden skulle have hjem og virke.

Der foreligger en udskriftsprotokol over denne begivenhed med regler for, hvordan den skulle foregå i store træk, og hvorledes skov- og moselodder skulle fordeles, samt udlægning af 3 grusgrave. Men herudover er der ikke fundet skriftligt materiale, og mundtlige overleveringer er der heller ikke meget af.

Det havde ellers været værdifuldt. For hvad har landsbyens beboere sagt til denne omvæltning af hele deres tilværelse og dagligdag, som nu blev dem påtvunget? Var der blevet spurgt om deres indstilling og mening? Sikkert ikke, det var jo kun fæstere, og godsets ejer behøvede ikke at spørge dem derom; både jord og bygninger var jo hans ejendom. Og omvæltningen er næppe kommet helt uventet; der var som nævnt sket nogen udstykning af nabolandsbyerne,

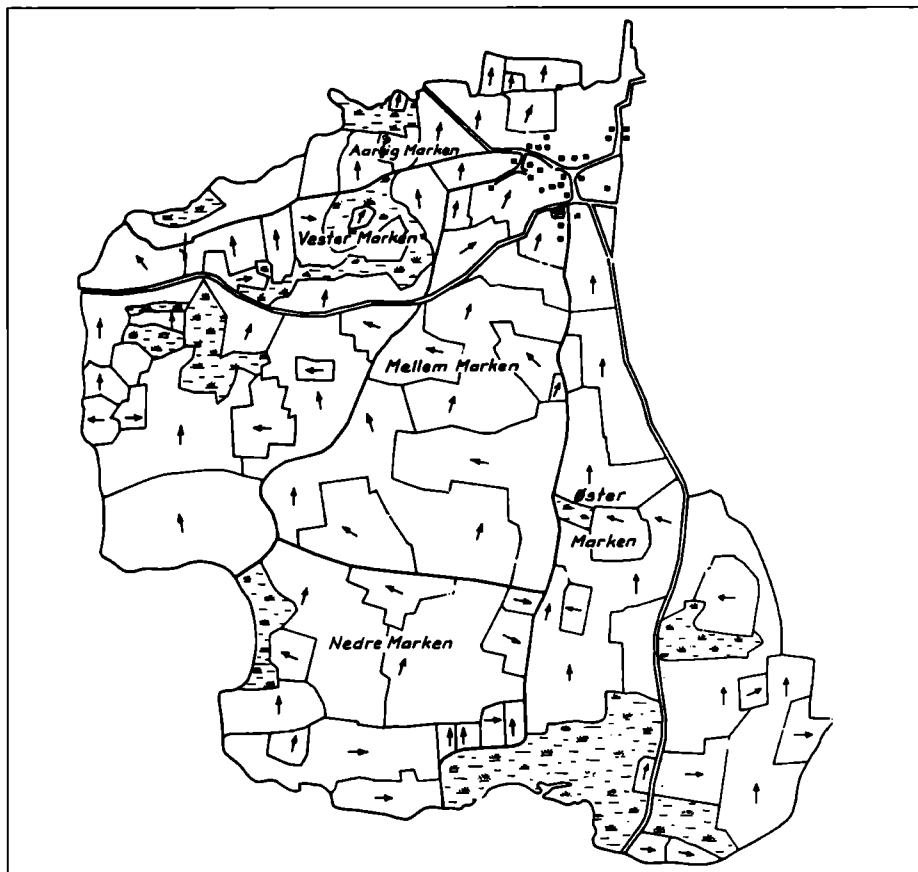
Aastrup by 1817. De gamle gårdnumre er påført.

men ikke nær så grundigt.

I århundreder havde slægterne afløst hinanden og levet her uden ret megen forandring, og pludselig kunne det bringes til ophør, og ved på herremandens bud at trække et tilfældigt nummer skulle alle disse mennesker spredes ud i nye hjem over alle byens marker. Det var ikke mærkeligt, at Rasmus Hansen græd, da han trak lod nr. 21 ude på Bogentved, der delvis lå hen som overdrev og mose, og

hvor stenene lå spredt oven på jorden, som istiden havde efterladt dem, foruden alle dem, der sad i jorden, og som nu 5. generation stadig slås med.

Men nu skulle de altså flytte - derud hvor ingen gerne førhen vovede sig efter mørkets frembrud og hvor den stærkt indgroede overtro berettede om al mulig indbildt trolddom og sære væsener, som færdedes der, foruden røvere og voldsmand. Aldrig i sognets kendte historie

Aastrup bymark før udstikningen. Pilene angiver dyrkningsretningen.

har et slægtled været ude for så stor en omvæltning i deres tilværelse. Ingen af os i dag har vist fantasi til at forestille sig, hvor voldsomt det har påvirket disse folk. Der er sikkert blevet tyet ekstra til den tids trøster - brændevinsflasken - i disse år. Mange af fæsterne var også godt oppe i årene og har haft svært ved at overskue eller vænne sig til en så forandret tilværelse, hvor de fra at kunne følge de fælles afgørelser på bystævnet

pludselig skulle til at drive deres gård selvstændigt.

Et stort og uoverskueligt arbejde lå nu forude. Næsten alle gamle veje skulle sløjfes, og gærder, deraf mange af sten, skulle ryddes og flyttes ud langs nye veje. En ny landevej mod Faaborg blev anlagt, og fra denne skulle 3 nye veje anlægges sydpå til stranden. Disse veje skulle indgærdes ligesom de nye jordlodder. Og så var der 22 gårde og lige så

mange huse, der skulle flyttes ud. Det var stadig Nakkebølle, der ejede gårde og huse, og vel dermed også ejeren, der skulle bekoste opførelsen af de nye bygninger. Der blev dog anvendt de materialer, der kunne bruges fra de gamle bygninger. Det var hovedsageligt bindingsværk, især hvor dette bestod af eg, mens overtømmeret, bjælker og spær, ofte var nyt pommerisk fyr. Alle gårdene opførtes efter næsten sammen model: et fritliggende stuehus mod nord og 3 sammenbyggede udlænger. Alt sammen i bindingsværk og tildels med brændte sten, skillerummene med soltørrede lersten. En del af disse bygninger står endnu. Det varede omkring 10 år at flytte gårdene ud. Det blev til et par om året, nabogårde, der kunne støtte hinanden i den første tid.

Da udflytningen var kommet godt i gang, skiftede Nakkebølle igen ejer. Andreas van Deurs kunne ikke klare forpligtelserne overfor sin kautionist, og på en auktion sidst i 1827 købte baron Hans Holsten til Holstenshuus gården, som nu kom ind i en stabil periode de næste hundrede år.

Efter at halvdelen af gårdene var flyttet ud, blev en ny skole opført midt i sognet, hvor der var udlagt en lod på ca. 6 td. land til degnens underhold. Dette var en god løsning, da ingen herved fik mere end ca. 3 km. skolevej. Den gamle skole ved kirken blev liggende og nærmest brugt som fattighus, til den blev revet ned i 1913.

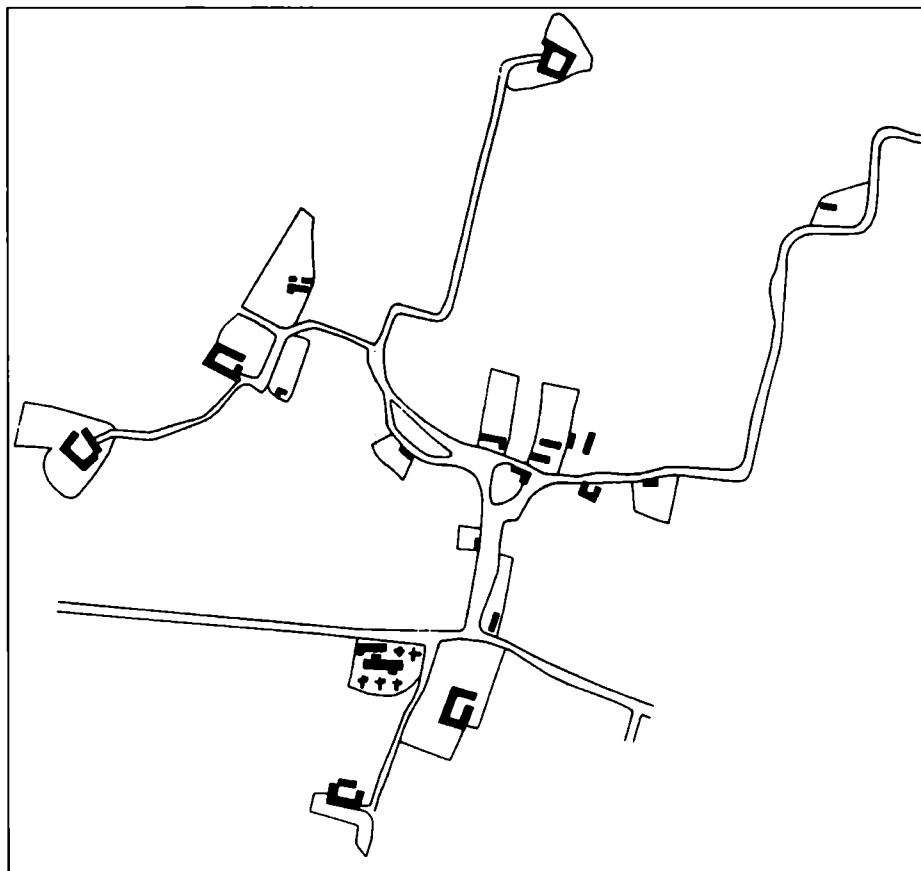
De gårde, der kom ud i den sydlige og vestlige del af sognet, fik nu den ulempe, at der blev langt til hovarbejdet på Nakkebølle. Dette afløstes nemlig først i 1844 - dog under lempeligere forhold end tilfældet havde været før - af en ydelse i penge og korn.

Da alle gårdene var flyttet ud, kom turen til husene. Hidtil havde disse kun haft en kålhave og måske lidt toft i landsbyen. Nu fik de som nævnt 3 - 6 td. land. Nogle blev tilbage i byen, enten på den hidtidige plads, eller de fik tilbudt nogle af de udflyttede gårdes tofter og grunde, som de så kunne rydde for resterne af de nedbrudte bygninger. Men de sidste 18 måtte flytte ud i sognets fjerneste afkroge. Ikke mindre end 8 blev lagt ude ved halvøen Nab tæt ved stranden, 3 ved stranden i Dybskrog, 3 ved vejen til Pejrup og 4 på Bogentved.

Meningen med denne spredte anbringelse var vel, at folkene herfra skulle kunne arbejde på de nærliggende gårde. For nok havde de nu fået egen jord, hvor de kunne føde en ko eller to, men leve af denne størrelse landbrug kunne de ikke. Havde de fået den dobbelte størrelse, havde det været mere rimeligt. En del af disse folk drev tillige et håndværk som smed, hjulmand, træskomand og andet. Men resten måtte gå på dagleje ved siden af at passe deres egen jord, og det var ikke det letteste arbejde, de fik, når de kom ud på gårdene.

Sidst i 1830'erne var udflytningen tilendebragt, men byggetomterne lå stadig tilbage i byen i mange år, indtil de blev ryddet og tildelt nogle af de tilbageblevne husmænd. Det har været et trist syn for de udflyttede at komme tilbage, når de havde ærinde til smeden eller hjulmanden, og se deres fordums landsby således. Næsten intet var tilbage, som kunne vække gensynsglæde.

Dog står kirken stadig urokkelig, hvor de kunne søge hen til gudstjeneste, og aflægge et besøg på kirkegården. Der ved siden af lå bystævnet endnu, øde og forladt, hvor stenene stod ubenyttede hen. Der hvor de før samledes og drøftede

Aastrup by efter udskiftningen

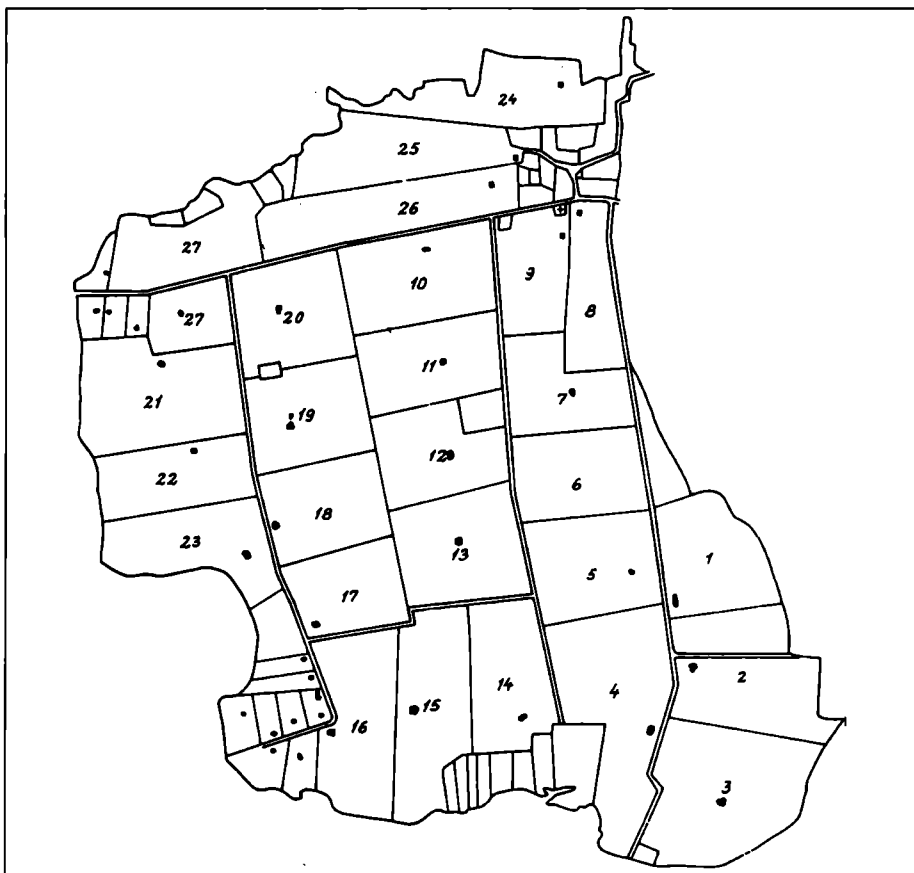
alle ting af betydning.

Af landsbyens ca. 400 beboere var vel 300 flyttet ud at bo spredt over hele sognet i nye hjem og under helt forandrede forhold. Der var nok at tage fat på med deres nye jordlodder. Foruden det almindelige landbrugsarbejde var der mange sten at bryde op og samle, og arbejde med afledning af vand og senere dræning af alle vandlidende steder.

Efterhånden har de fleste nok kunnet

indse, at fordelene ved den påtvungne, men fremadsynede planlægning og forandring var til gavn for dem. Den enkelte havde efter et stort arbejde fået forhold, der var bedre at virke under. Flid og dygtighed blev bedre lønnet her på ens egen samlede jordlod end i det gamle fællesskab.

De mange stengærder, der endnu står tilbage, er et minde om den kolossale ekstra indsats, som en generation af første-

Nye parceller efter udskiftningen. Lodtrækningsnumre er påført.

re med deres familier og medhjælpere og især daglejere måtte udføre samtidig mæ, at de blev revet ud af deres vante tilværelse og måtte tilpasse sig en helt ny livsform. Deres indsats og ofre er i høj grad kommet senere generationer til stor gavn.

Ejendommenes beliggenhed ude på deres samlede jord har sparet megen tid og meget arbejde gennem årene. Men det tænker vi, der har høstet fordelene deraf, vist ikke mere på. Heller ikke på, hvad det kostede det slægtled, der skulle gennemføre denne store omvæltning af deres liv og dagligdag.

Kilder

Denne artikel er for en stor dels vedkommende blevet til ved oplysninger fra: N. Rasmussen Søkilde: Holstenshuus og Nakkebølle, 1875.

V. Würden Pedersens optegnelser og mundtlige oplysninger.

Landsarkivet for Fyn: Folketællinger 1787 - 1801 og 1840.

Landsarkivet for Fyn: Holstenshuus' godsarkiv.

Torben Grøngaard Jeppesens særtryk af "Fyenske minder: Aastrup I, suppleret med egen fantasi.

Fra Overdrev til Golfbane

Af Bent Hansen Skaef

GÅRDMAND JENS RASMUSSEN, Svanninge, *1805 +1855 - var ikke bare en almindelig gårdfæster i landsbyens bondesamfund, der hen over midten af forrige århundrede stred for sit udkomme i en sølle fæstegård. Hans gård, der helt tilbage i 1700-tallet kaldtes »Gammel Strand«, var blandt de største og bedste i sognet.

At denne gård, som den dag i dag ligger på sin oprindelige grund yderst mod nord i landsbyen ved den gamle »Sandgyden«, der nu hedder »Flægmosvej«, har fået navnet »Gammel Strand«, kan i nutiden synes både mærkværdigt og misvisende, da der herfra er milelangt til nærmeste strand. Men et gammelt sagn vil vide, at i fordums tid strakte »Svanevigen« bred sig helt op til denne gårds humlehave og kålgårdsdige. - Det er dog en helt anden historie, som iøvrigt stærkt betvivles af nogle, der mener at navnet, ifølge et andet sagn, skyldes en af gårdens berømte sønner, nemlig den i Faaborg senere bosatte storkøbmand *Poul Kinafarer*. Han skulle, efter sin første store sørejse, ved gensynet med den hjemlige idyl, begejstret have udbrudt: »*Jamen det ligner jo grangiveligt Gammel Strand!*« [i København].

Jens Rasmussen sad i gården som sjette generation i den markante og agtede bondeslægt, der stadig ejer og bebor denne gård, og hvis aner det er muligt at følge helt tilbage til tiden omkring enevældens indførelse i 1660.

Han var en fremsynet og idérig mand,

som deltog aktivt og engageret i de landbo-politiske rørelser, der var fremherskende i tiden. Således gjorde Jens Rasmussen sig gældende både i amtsråd og sogneforstanderskab, men kulminationen af hans politiske virke var vel nok, da han i 1848 blev medlem af den grundlovgivende rigsforsamling, valgt i Svendborg amt.

Kilden i Dallemarken

AT JENS RASMUSSEN også var i besiddelse af en stærk selvfølelse og tro på det geniale, som noget i sin slægt naturligt iboende, blev i landsbyen nærmest en legende. At han med den position som »offentlig person«, han vitterlig indtog, også kunne have ønske om et navn, der bedre end det ordinære Rasmussen var i stand til at understrege hans personlighed, var kun naturligt. Og han greb omgående chancen, da han af postetaten opfordredes til at »*udvirke en Tydeliggørelse af sin Postadresse grundet idelige Forvekslinger med anden i dette Distrikt henhørende Gaardmand af samme Navn.*« - (Det drejede sig om den på egnen kendte og agtede værtsftusholder og brændevinsbrænder fra Faaborg, Jens Rasmussen, der var fæster af og beboede »Nørremarksgården« i Svanninge, som nu hedder »Hammerdalgård«).

I dag kan vel ingen vide præcist, hvad der fik Jens Rasmussen til netop at vælge navnet Dahlkild, som han i 1853 ved kongelig bevilling fik ret til at benytte som fremtidigt slægtsnavn. Dog er det

måske ikke usandsynligt, at han har ladet sig inspirere af det betydelige kilde-spring, der dannede en lille sø i det forholdsvis frugtbare dalstrøg, der forekom som en mindre oase i gårdens store, men ellers så magre bjergelod i Svanninge Bakker. Området havde tidligere været en del af Svanninges gamle bjergemark - *Dalum Mark eller Dallemarken*. Kilden var ét af de steder, hvorfra Tobækken fik en del af sit vand, og gamle folk på egnen kaldte den »Dallemarkskilden«.

Selv fik Jens Rasmussen Dahlkild kun kort glæde af sit nye slægtsnavn. Han døde allerede 1855 knap 50 år gammel. Jens Rasmussens ældste søn, *Jørgen Jensen Dahlkild*, der nu bliver avlsbestyrer for sin moder i »Gammel Strand«, får i 1859 som en del af sin arvepart tildelt gårdens bjergelod og køber samtidig ved en auktion et tilstødende betydeligt areal fra præstegården.

På denne jord i den gamle Dalum Mark kan Jørgen Jensen Dahlkild nu grundlægge sin egen gård med et tilliggende på ca. 150 tønder land.

Rigsdagsmand og sognerådsformand JØRGEN JENSEN DAHLKILD, der livet igennem forblev ugift, fortsætter de næste år som avlsbestyrer i moderens gård. Samtidig arbejder han dog ihærdigt på at få sin egen jord bragt under plov. Dette areal har hidtil for størstedelen ligget hen som overdrev, kun udnyttet som en midelmådig fåregræsning.

I løbet af 1860'erne, modnes imidlertid det meste af arealet til

brugsdrift, og i samme tidsrum bliver der opført avlsbygninger på grunden.

Ved folketællingen i Svanninge by 1. februar 1870 er Jørgen Jensen Dahlkild stadig tituleret som avlsbestyrer i »Gammel Strand«, der iøvrigt da har et folkehold på ikke færre end fem voksne karle (inklusive gårdens anden søn, den 25-årige Frederik Jensen Dahlkild) og tre tjenestepiger.

Men Jørgen Jensen Dahlkild ses nu også at være trådt i faderens fodspor, idet han har begyndt sin politiske løbebane som »Tællingskommissair for Svanninge Bye«, og som sådan bevidner han med sin underskrift rigtigheden af samtlige tællingslistens oplysninger.

Efterhånden drev Jørgen Jensen Dahlkild det også til at blive rigsdagsmand - vistnok dog uden den helt store succes -, men i 1879 valgtes han til sognerådsformand i Svanninge og fortsatte hermed til sin død.

Jørgen Jensen Dahlkild flytter 1875, da hans broder overtager »Gammel Strand«, ind i det nyligt færdiggjorte stuehus til gården ved kildesøen i Svanninge Bjerge, som han nu kalder »Dahlkildgaard«.

Herfra styrer Jørgen Jensen Dahlkild nu både sin egen nye gård, og som præstegårdsforpagter resten af præstegårdsjorden, men fra nytåret 1879 også hele Svanninge sogn som sognerådsformand. Men allerede året efter, den 29. juli 1880, afgår han ved døden, kun 41 år gammel. Jørgen Jensen Dahlkild havde - ifølge kilde i familien Dahlkild - været til et møde i Faaborg en lummervarm sommerdag. Da han skulle hjem, var det ble-

Jørgen Jensen Dahlkild ejer af Dalkildegaard til sin død i 1880.

vet et frygteligt uvejr med torden og voldsom styrtregn. Der var ingen kørelejlighed, så trods velmenende advarsler begav Jørgen Jensen Dahlkild sig alligevel på hjemvejen til fods i sit lette sommertøj, uden nogen beskyttelse mod regnen. Han blev naturligvis fuldstændig gennemblødt på den halve mils vej lange fodtur og fik efterfølgende en svær lungebetændelse, som medførte døden.

Alt sælges

DAHLKILDGAARD MISTEDE efter Jørgen Jensen Dahlkilds død al tilknytning til familien i Svanninge. Gården blev solgt som den stod, med besætning, inventar, løvsøre og alt indbo. Selv de mange gamle kobbering og slægtsklenodier i form af møbler, malerier og lignende, gik med i købet.

Til gengæld kom der penge til huse i »Gammel Strand«, og de blev anvendt til betydelige om- og tilbygninger i den gamle gård. En ny kostald blev opført i grundmur, og en såkaldt »velstandsknop« - en flere fags tilbygning af den type, som også ses ved Stævnegaarden og den gamle Birkedommergaard i Svanninge - tilføjedes som en Frontispice i midten af stuehus-længens facade mod syd i den gamle slægtsgård...

Som ny ejer af Dahlkildgaard flyttede nu ind den unge proprietærsøn Viggo Jensen fra Vesterskov ved Maribo.

Under hans ejerskab blev omfattende dræningsarbejder sat i værk. Flere af de mange sure huller og indeklemte sige i det stærkt kuperede terræn blev gjort til frugtbar landbrugsjord. Endelig grundlagdes en betydelig kvægbesætning, som i 1903 gav sig udslag i køb af ikke færre end 12 andele i »Mejeriet Egedal«, og snart blev Dahlkildgaard da også mejeriets største mælkeleverandør.

Derimod havde bygningerne stort set fået lov at skøtte sig selv i denne periode, og da cementvarefabrikant H. P. Hansen, Søgård, omkring 1916 købte gården, var det netop med henblik på at forny de stærkt forsømte bygninger, selv om de end ikke var 50 år gamle.

Ved dette ejerskifte blev der afholdt auktion over gårdens løvsøre og en del af indboet, også omfattende mange ting fra Jørgen Jensen Dahlkilds tid. Heriblandt kan således nævnes to malerier af den da landskendte Millinge-maler Eiler Eilersen Rasmussen.

H. P. Hansen indsatte den unge forvalter Jørgen Birkelund, Svanninge, som bestyrer, men efter mindre end et års tid solgte han »Dahlkildgaard« til gdr. H. O. Christensen. Denne optog forvalter Birkelund som kompagnon, og sammen drev de to dygtige og initiativrige landmænd nu landbruget. Men selv om konjunkturene på den tid nok var rimelige, kneb det dog alligevel med at fravriste det sandede og besværligt kuperede terræn et efter deres mening tilfredsstillende afkast. De betænkte sig derfor heller ikke længe, men slog hurtigt til, da comtesse Caroline Bille Brahe Selby i 1920 tilbød at købe gården - kontant!

En duft af adel og velstand

»COMTESSEN«, blev egnens formelle betegnelse (i omtale dog blot Caroline) for den nye ejerinde. Hun var yngste og eneste ugifte datter af greve Bille Brahe Selby, Hvedholm, og med hende kom det anstrøg af adel og fornemhed, - for ikke at kalde det snobberi - som gården siden har haft i sin atmosfære. Samtidig blev nu en rigelig og tilstrækkelig kapital til rådighed for gårdens drift, som vel nok hidtil havde været savnet lige siden Dahlkilds død.

Comtesse Caroline var 53 år, da hun overtog gården, men hun var både energisk og handlekraftig, og allerede inden for det første år stod det lille miniature-slot færdigt, som fremtidig skulle udgøre den nye hovedbygning. Og i løbet af de følgende tre år rejstes samtlige tre sammenbyggede udlænger og øvrige driftsbygninger. I det ydre står disse bygninger stort set uforandrede den dag i dag.

Af den gamle Dahlkildgaard blev intet tilbage. Selv navnet ændredes til, som vi kender det i dag: *Dalkildegård*.

En tilstødende granplantage på ca. 30 tdr. land i Svanninge Bakker, som Comtesse i forvejen ejede, blev lagt ind under gården, og i 1930'erne købte comtesse Caroline tillige nabogården »Hammerdalgaard«. De to gårde kunne i henhold til daværende lovgivning ikke sammenlægges, men ved formelt at overdrage »Hammerdalgaard« til en niece, gift med baron Schaffalitzky de Muckadell, var der intet til hinder for, at comtesse Caroline kunne drive begge gårde som et samlet landbrug. Det blev med sine nu mere end 200 tønder land ubestridt sognets største landbrug, hvis man så bort fra hovedgården Steensgaard.

I gavlen nærmest hovedbygningen i den vestre af de nybyggede længer blev indrettet en rimelig komfortabel forvalterbolig, og her flyttede ind den ene af de tidligere ejere, forvalter Jørgen Birkelund, som imidlertid havde giftet sig.

I praksis blev det ham, der bestyrede landbruget for comtesse Caroline næsten lige til hendes død i 1947. Caroline havde dog svært ved at erkende, at det ikke var hende selv, der traf alle beslutningerne, så Birkelund måtte nøjes med fortsat at have titel som forvalter. Men han forstod, takket være sin store tålmodighed og diplomatisk sans, som oftest at få

sine idéer og forslag givet en sådan drejning, at comtesse Caroline altid fik indtryk af, at hun selv havde undfanget dem.

Belgierne på Dalkildegård

DER VAR DOG ÉT område, på hvilke Birkelunds diplomatiske psykologi prællede fuldstændig af, og hans argumenter altid blev fejet af bordet, uanset om de var aldrig så fornuftige og relevante. Det var med hensyn til gårdens hestehold...

- Caroline er »hestegal«, sagde bønderne på egnen og antydede med et plat smil ordets dobbeltbundede og vulgære overtoner. Det var comtessens forkærlighed for de store, tunge belgierheste, man hentydede til.

En interesse, som åbnede op for et langt større hestehold på Dalkildegård, end den almindelige landbrugsbedrift egentlig berettigede, og som Birkelund ikke anså for økonomisk forsvarlig, men kæmpede forgæves imod. Denne interesse gjorde imidlertid comtesse Caroline landskendt inden for den belgiske hestavl i Danmark, og så blev der ikke skelet til omkostningerne.

Comtessen importerede selv avlsdyr direkte fra Belgien. Hingste og hopper med alenlange stamtavler, som opnåede høje placeringer og store præmier på landets fornemste hesteskuer; og i adskillige år blev hingstene på Dalkildegård anvendt i belgieravlens også langt ud over det fynske område.

Der er således ingen tvivl om, at comtesse Caroline var et væsentligt aktiv for den belgiske hestavl, da avlen var på sit højeste i 30'erne. Det var hun også for det kompagni af hestehandlere og avlere, hun jovialt omgav sig med, og som aldrig sparede på traktementerne, når der blev »holdt hof« på Madsens Hotel i Faaborg i forbindelse med afsluttede

handeler til store penge og fede fortjenester.

Sidste runde som landbrug

EFTER ANDEN VERDENSKRIGS slutning besluttede Comtessen, der nu nærmede sig de 80 år, at »gå på aftægt«. Forvalter Jørgen Birkelund havde forladt Dalkildegård og købt sig en mindre landejendom, og hun ville nu slå sig ned i den tidligere forvalterlejlighed, som blev renoveret og sat i passende stand for den nye status som herskabelig aftægtsbolig. Nabogården »Hammerdal« solgtes; det samme skete med den 30 tønder land store plantage, som efterhånden var blevet en huggemoden granskov, og comtessens niece og arving, baronesse Gudrun Schaffalitzky de Muckadell, flyttede med sin familie ind på Dalkildegård.

Imidlertid døde comtesse Caroline pludselig den 9. december 1947, få måneder efter sin 80 års fødselsdag. Hun blev begravet på Svanninge kirkegård.

Ret derefter solgte baronesse Schaffalitzky Dalkildegård og flyttede til en mere beskedne bolig i Faaborg.

De følgende ejere havde det tilfælles, at ingen af dem var professionelle landmænd, og at i deres motivation til købet af den særdeles præsentable gård nok mere indgik den herskabelige bolig end det sandede og ikke særligt givtige jordbrug, som blev drevet på mere eller mindre traditionel vis.

En undtagelse herfra var dog den sidste i rækken af private ejere, ingeniør Sten Blicher, som i 1977 købte Dalkildegård af konsul J. Damkier, der i de seneste år havde fået oparbejdet en betydelig svineproduktion i gården.

Ingeniør Blicher ejede i forvejen en mindre gård på Djursland, hvor også han havde etableret en betydelig svineavl.

Samtidig var det lykkedes ham, ved eksperimenter sammen med forskere ved Statens Husdyrbrugsforsøg, at udvikle et forbedret og yderst virkningsfuldt svinefodringssystem, som vandt stor anerkendelse inden for EF.

På Dalkildegård fortsattes udviklingen af det hensigtsmæssige svinefoder, og her var det, de sandene jorder bragte tanken hen på den nøjsomme boghvedeplante, som selv er i stand til at udvinde sit behov af kvælstof fra luften, og iøvrigt trives udmærket på sandet jord, hvor de gængse kornsorter ikke er rentable.

Columbus-ægget der væltede

»I DALUM MARK er otte skifter (...) och Jorden alt sandvorn, saa ikun Boghvede vorde at udsaa«, beretter Svanningepresten Hans Olufsen Tage i 1690, og rigtigheden heri har mangan en landmand senere måttet sande, når han alligevel, ved hjælp af kunstgødning i sækkevis, forsøgte at fravriste denne magre jord, hvoraf Dalkildegårds tilliggende er en del, et rimeligt udbytte i andre kornsorter.

Om Sten Blicher har kendt den gamle præsts ord om boghveden på denne jord er nok tvivlsomt. I midten af 1980'erne besluttede han sig imidlertid til, som et forsøg at tilså en betydelig del af arealet med boghvede, og den påfølgende høst var særdeles tilfredsstillende.

En analyse af den avlede boghvede udviste et langt større fiberindhold og 49 % mere protein end i fx hvede.

Dalkildegårds grise stortrivedes da også som aldrig før. Deres sundhedstilstand forbedredes væsentligt, de fik alle krølle på halen, og svinestaldene genlød af gemnyttig grynten og velvære.

Når resultatet i svinestalden var så posi-

Hesteavl på Dalkildegaard i 1930-erne, da "komtesen" Caroline Bille Brahe Selby var ejer af gården. På billedet præsenteres hestene samt det nye vidunder "traktoren".

tivt, hvorfor så ikke også prøve produktet af som menneskeføde. Med sit store indhold af fibre og proteiner ville det være en langt sundere spise end mange af de morgenmadsprodukter, der var på markedet i form af cornflages eller valsedede havregryn, skønnede Sten Blicher. Forskellige ernæringseksperter var med på idéen, og produktet blev afprøvet på

skoler og gymnasier, hvor også børnene og de unge sagde god for det nye boghvedeprodukt.

Et nydannet produktionsselskab »FAG-ODAN A/S« [fagopyrum esculentum = boghvede] så dagens lys, og boghvedeproduktet FAGOMOR'N blev lanceret under stor mediebevågenhed. Således sås bl. a. Landbrugsrådets daværende direk-

tør Keld Eiler og tidligere Thrige Titan-direktør Sten Danø i Politiken spisende det nye produkt og udtalende sig i rosende vendinger.

Sidstnævnte dyrkede selv boghvede på sit landbrug »Juliegaard« ved Skårup. Han var tilfreds med udbyttet og betragtede boghveden som en værdifuld nicheproduktion for landbruget i fremtiden. I-

En forårsdag på golfbanen 1995. Foto: Ingvar Hauschild.

gesom også det økologiske aspekt ved dyrkningen af boghveden helt uden brug af kunstgødning og sprøjtemidler blev fremhævet.

Jo, det var virkelig et COLUMBUS-ÆG, som det nu var ved at blive at blive dækket op med på de danske morgenborde. Men selv om Dalkildegård og FAGODAN A/S ganske vist ikke synede af meget fra toppen af multikoncernen Kelloggs's store silo i Svendborg, var FAGOMOR'N dog en irriterende prik i ud-sigten mod de attraktive morgenborde. Den burde derfor skyndsomst afvaskes, inden den kom til at skygge for Kelloggs's egne produkter.

En sand junglekrig af reklamer blev sat i værk, hvor surfende og boldspillende tigre, liansvingende aber og andre fantasifulde jungledyr bankede alle raske

børn og teenagers tilbage til morgenbordenes ordinære cornflages og havregryn tilsat Kelloggs's forskellige smagsstoffer.

Reklamens magt og en effektiv markedsføring er som bekendt ofte stærkere end sund fornuft og kvalitet, FAGOMOR'N fejedes af de danske morgenborde, endnu inden den var slået rigtig an - og dermed væltede columbus-ægget fra Dalkildegård!

Vandet og det rekreative

SOM BEKENDT BEGYNDTE Miljøministeriet allerede i 1974 at opkøbe arealer i Svanninge Bakker og rådede efterhånden, sammen med Fyns Amt, over omkring 400 tønder land. Det var et sammenhængende område, som hovedsageligt bestod af granskov med enkelte plet-

ter af overdrev ind imellem og strakte sig langs Odense landevej fra Baronessens Hvilehjem i syd til Dalkildegårds jorder mod nord.

Tanken med dette massive opkøb havde først og fremmest været at etablere et samlet rekreativt område, frit tilgængeligt for enhver. Men formålet var også efterhånden at holde det betydelige ned-sivningsområde til grundvandet, Svanninge Bakker som helhed udgør, fri for landbrugets belastende udbringning af pesticider og nitrater, der kunne skade den fremtidige drikkevandsudvinding fra dette store grundvandsreservoir.

Derfor var ministeriet heller ikke sên til at benytte sig af lejligheden til at udvide dette område, da ingeniør Blicher lod forlyde, at han havde planer om at afhænde Dalkildegård.

Ved nytår 1988 overtog staten således for den nette sum af seks millioner kr. Dalkildegård med tilliggende 151 tønder land, som hermed blev lagt ind under Skov- og Naturstyrelsens administration.

I de følgende år afvikledes landbruget. Et mindre areal blev udlagt til Skov- og Naturstyrelsens forsøg med marginaljordsplanter. Derimod blev resten af tilliggendet og bygningerne ledige, da boghvedeavlens ophørte og ingeniør Sten Blicher forlod egnen.

Borgerskabets legeplads

MED EN GOLFSPILLENDEN statsminister, der lod sig fotografere til pressen i aktivitet på den amerikanske præsidents private golfbane, kan det vel ikke undre, at 1980'erne blev golfspillet's årti. Enhver kommune med respekt for sig selv og for »tidens trend« måtte den gang alt »gik så ufatteligt godt« have anlagt en golfbane, hvor det eksklusive spil kunne dyrkes af

en bredere kreds i befolkningen, end tilfældet hidtil havde været.

Da Faaborg Golfklub således udtrykte ønske om at anlægge en golfbane på det ledige areal ved Dalkildegård, blev det da også mødt med velvilje og forståelse fra de bevilgende myndigheders side. En lokalplan, der indeholdt en 18-huls golfbane, blev udarbejdet. I denne plan indgik så godt som hele det omhandlende areal, ligesom også hovedbygningen og en del af de tidligere landbrugsbygninger blev indbefattet i klubfaciliteterne.

Endnu har golfklubben dog kun taget en 9-huls bane i brug, men ifølge Faaborg Avis har klubben i 1995 fra en begejstret gæstespiller modtaget en donation, der nu muliggør en baneudvidelse med ekstra ni huller.

Selv om golfbanen formelt er forbeholdt Faaborg Golfklubs medlemmer og

gæster, har »almindelige mennesker« dog uhindret adgang til de stier og udsigter, området også indeholder - naturligvis under forudsætning af, at golfbanens anlæg ikke beskædiges og igangværende spil og spillere ikke generes eller forulempes.

I 128 ÅR FUNGEREDE Jørgen Jensen Dalkilds gård som landbrugsbedrift. Den har nok ikke på noget tidspunkt været særlig givtig, hvad angår et økonomisk udbytte. Til gengæld har den gennem hele dette spand af år vist sig at være en ikke uvæsentlig del af de skiftende ejeres image. Denne store, magre gård har vist sig at være en magnet, som gang på gang har tiltrukket pengestærke folk, der vel nærmest har betragtet Dalkildegård som en »legeplads«, hvor de kunne dyrke deres mere eller mindre hobbyprægede interesser. Hvad enten det har været politik, hesteavl, boghvededyrkning eller andre

ekcentriske gøremål, skiftende ejere har haft som hobby, var Dalkildegård med til at understrege udøverens gennemslagskraft inden for det pågældende område. Som golfbane er Dalkildegård blevet udvidet som legeplads for en bredere kreds - alle dem med den velspækkede tegnebog og creditkortet, som endnu er solvent...

- Og det er i grunden slet ikke så galt!

KILDER:

Arkivalier i Svanninge Folkemindesamling.

Hans-Ole Hansen:

Danske naturområder.

Avisudklip.

Private samtaler

af ældre dato med lokale.

Ungdomserindringer.

Fra en skitsebog og en kasse med forskelligt.

Af Carl Thorkild Nielsen

Ved auktioner over dødsboer kan man ofte gribes af modsat rettede følelser. På den ene side, en vis vemod ved tanken på et hjem, hvis indhold, for ejerne, har udgjort en del af deres liv, og nu spredes for alle vinde. Imidlertid hersker der ved de fleste auktioner over såkaldt løsøre, en let og gemytlig stemning, som på en markedsdag med tilråb og sjov i gaden.

En kold vinterdag den 23 febr. 1950 blev der afholdt auktion i Bøjden. Det var sidste kapitel af en historie gennem tre generationer.

Lad mig begynde med begyndelsen. Da Bøjden Kro i 1839 var brændt ned til grunden, skete der store ting i Bøjden. I 1800-og-trediverne brændte flere af de gårde og huse der endnu lå i byen.

Greven på Hvedholm, Bille-Brahe, ejede, stort set, hele byen, deri blandt færgeriet og færgeskroen. Kroen var beliggende mellem "Moustgården" og ejendommen Bystævnevej 60. Kroen blev ikke genopført. Da greven ønskede at flytte en af de gamle gårde i byen til en ny plads ved havnen, blev denne gård indrettet til kro og færgegård. Til den gamle kro hørte ca. ti td. land. Denne jord blev nu udstykket til tre små husmandssteder. Et af disse var det nuværende Dyndkrogvej 3. Om dette hus og dets beboere, indtil hin auktionsdag i febr. 1950, handler denne beretning.

På dette sted, kaldet Rubjerg, lod greven opføre et af de tre nye husmandssteder, med et jordtilliggende på ca. 2 1/2 tønde land. Kunne en familie virkelig leve af det, spørger vi idag?

Nej, men det var skam heller ikke meningen - netop så meget, eller så lidt, at det hverken var til at leve eller dø af!

Meningen med de små brug var, at de helst skulle fortsætte med at være fæste-

re - om ikke af pligt så af nød. Grevens og for den sags skyld osse gårdmændenes tanke var at husmændene skulle være arbejdskraftreserve for godset og de omliggende fæstegårde.

Alligevel var det tillokkende og ikke alle beskåret at "få sit eget" fæste. På Hvedholm havde godsforvalter Brandt en dygtig medhjælper der hed Mads Larsen. Mads blev tilbudt fæstet og kunne fra den fjerde november 1840 regne sig for husfæster under Hvedholm. Mads og hans kone Ane Knudsdatter, fik fire sønner. Den yngste Carl Christian Madsen blev født den tyvende oktober 1848. Da han blev voksen var næringsfriheden blevet indført i Danmark og Carl Christian kom i malerlære. Jeg har ikke fået oplyst hvor han lærte faget.

Noget tyder på, at han kom i lære hos den kendte Faaborgmester Peter Syrak Hansen. I hvert fald ved jeg, at han har fået undervisning på Faaborg Tekniske Skole. Når jeg sætter Carl Christian Madsen i forbindelse med P.S.Hansen skyldes det, blandt andet, at på et tidspunkt får han en skitsebog. De første skitser har han tilsyneladende lavet i 1866. I sin meget interessante bog "Mester", skriver Ruby Langgå-Jensen om Teknisk Skoles oprettelse, som Peter Syrak Hansen havde sin store andel i at "Eleverne her blev grundstammen til Peter Syrak Hansens dynasti af vordende dekorationsmalere".

Malermester C. C. Madsen. Bøjden. Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskere Bibliotek

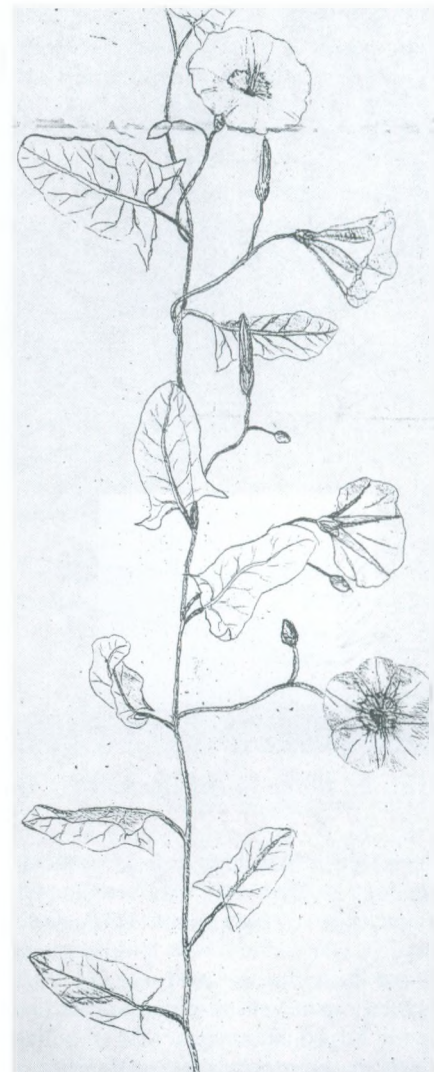
Malerhuset i Bøjden set fra sydsiden. Fra C. C. Madsens skitsebog.

I C.C.Madsens skitsebog er der en skitse fra Horne Vesterballe, under den er skrevet P.S.H. 1860. Jeg formoder, at malerlærlingen har fået bogen af "Mester". At han også, efter endt læretid, har gået til undervisning på Teknisk Skole, fik jeg for mange år siden bekræftet af en af min fars ældste brødre. De var alle yngre end C.C.M. og var i smedelære hos deres far i Bøjden. Om vinteren fulgtes de ofte med maleren på den 10 km lange fodtur til Teknisk Skole, hvor de blev undervist af såvel Peter Syrak Hansen som af E.N.Knippel. Om sidstnævnte kunne de fortælle, at han spurgte en forbløffet elev "Ve-ve-Ved De hvo-hvorfor man har frihåndstegning?" (Det siges at Knippel stammede). Når den stakkels elev tav, lød svaret "De-det er fa-a-a fanden

gal´me fo-o-r at ma-an ikke ska-a-l løbe rundt med pa-a-a passer og lineal i lommen altid". Ih, hvor var de pædagogiske dengang - !

At C.C.M. fik brug for sine færdigheder som dekorationsmaler, kan ses på de mange blomstermotiver på de gamle vægge og døre. På lofterne i de gamle gårde var der ofte motiver med basunengle. I de mange skipperhuse i Bøjden malede han ofte skibsdekorationer, kæder og tovværk på vægge og lofter. Nogle af hans efterladte skitser og dekorationer er nu i Hornelands Folkemindesamling.

Hvordan hans liv er forløbet er det svært at få indblik i. Den 22. september 1874 blev han viet i Horne Kirke til Lovise Mathilde Gerhardt. Hun var født 12. ja-

Fra C. C. Madsen skitsebog.

nuar 1851 i Flensborg. Lovise var datter af strandkontrollør L.C.Gerhardt og moderen var ud af den kendte sønderjyske slægt Hammer - kendt fra de sønderjyske krige. Familien Gerhardt var kommet fra

Skitse fra Horne Vesterballe fra C. C. Madsens skitsebog. Den er mærket P.S.H. 1860.

Flensborg og han blev født 27. september 1827. Gerhardt var veteran fra Treårskrigen og blev i marts 1878 ansat i Bøjden. Den Gerhardtske familie var af et vist aristokratisk tilsnit. Da vi i 1901 fik den første Venstre-regering, var den gamle krigers kommentar "At en bonde kan blive minister - og jeg, med mine evner og min uddannelse, har s'gu aldrig kunnet drive det til andet end strandkontrollør i Bøjden". En hån mod enhver form for højere intelligens! Ikke desto mindre må han ha' været ret stiv i det tyske. En af min fars brødre gik ud til Gerhardt og lærte tysk. Datteren, Lovise

Madsen, slægtede faderen på - hun var den eneste som man på Bøjden sagde De til, bortset, selvfølgelig, fra præst og degn. Ligesom hun blev tiltalt som Madam Madsen, dog blandt det mere jævne folk, som ret og slet malermadammen! At dette ægteskab, trods de fire børn, ikke altid var kys og kram, fremgår af flere udsagn. På et spørgsmål om de havde haft sølvbryllup, lød det, ikke særligt opløftende "Ja - og vi har s'gu også fejret tredive-årskrigen, du". Medens maleren passede faget rundt om på sydfyn, måtte Lovise og børnene passe det lille landbrug og malke koen. Når

der engang hvert år blev indbudt til Talsmandsgilde i husmandslauget, lød Madam Madsens kommentar "Nå - skal han til gilde, ja det er den eneste dag om året han er husmand". Sådan! At C.C.Madsen var en mand med lune er der mange udsagn om. På gårdene var det skik, at håndværkere spiste med ved bordet. En karl smurte, efter malerens opfattelse, for tykt lag smør på brødet og det har nok ligget lidt ujævnt, for kommentaren kom øjeblikkeligt.

"Du har s'gu ikke lært at spartle hos mig, unge mand".

På gården Julshøj var det skik med en Danskernes Historie Online
 Danske Slægtsforskere Bibliotek

Skabsdør dekoreret af maler C. C. Madsen

enkelt eller et par snaps til frokost. Een af de allersidste dage i måneden var maleren til frokost på gården, og da snapsen var kylet ned lød det tørt fra maleren. ”Ja - det er så den 30de i dag - -”. Tableau.

Stuedør dekoreret af maler C. C. Madsen

Når vi som drenge mødte den gamle maler, var vi aldrig i tvivl om at han var en fin og dannet mand. Ud over faget må han ha' haft mange interesser. Af de efterladte bøger og skrifter kan vi se, at

både han og Lovise var belæste og interesserede mennesker. C.C.Madsen gik ofte på auktioner. I hjemmet blev der spillet på både violin og spinet. Mange gode ting var blevet samlet gennem årene - på trods af, at pengene må ha' været små. I slutningen af tyverne anskaffede man et radioapparat med akumulator, forstår sig. Af efterladte notater ses det at Konigs-Wusterhausen og andre tyske stationer, var inden for rækkevidde.

Forholdet i familien var ofte svært. I perioder måtte maleren fortrække fra huset og opholdt sig da i perioder hos naboer. To af de fire børn var malere - den ældste søn hed Arnold Ludvig Marius Madsen og var født 31. marts 1875, han fik huset efter forældrene. Efter nogle år "på valsen", blandt andet i Tyskland og Svejts, vendte han hjem og arbejdede for faderen. Desværre blev Arnold for glad ved det stærke øl og det var ødelæggende for det i forvejen spændte forhold i hjemmet. Når vi, som børn så at Arnold var lidt skæv, var vi ikke sene til at få ham til at optræde. Så var det med den, mere eller mindre tyske "Hamburg unter line, das ist machen digge beine, digge beine, arsch est kuglerund", ja, ja, sådan skal den altså synges -. Der var andre f.eks., "Der langs med Esbjerg strand". En gang hørt med barneøre - aldrig mere glemt.

Den 12. marts 1931 døde Lovise Mathilde Madsen, barsk til det sidste. Det fortælles, at hun medens hun lå til sengs skældte den gamle maler ud og sagde "Der går han, den gamle satan". I hans dagbog, hvori han også havde notater om arbejde, priser og indkøb, skrev han nogen tid efter begravelsen en specificeret opgørelse over "Moders begravelse" der beløb sig til 472 kr. og 85 øre.

C.C.Madsen var nu selv en gammel
 Danskernes Historie Online
 Danske Slægtsforskere Bibliotek

To nedtagne loftsplader med dekorationer af maler C. C. Madsen fra "Naursbækgaard".

mand og vi kan se, at han igen fandt sin gamle skitsebog frem, med de mange skitser af Horne Kirke.

Måske har han sagt som Bygmester Solnes "Fra nu af vil jeg kun bygge kirker". Jeg har vel været 10-11 år da min far en dag kom hjem med et maleri af kirken, pris 5 kroner, i ramme -!

Den 29. marts 1941 døde maler Carl

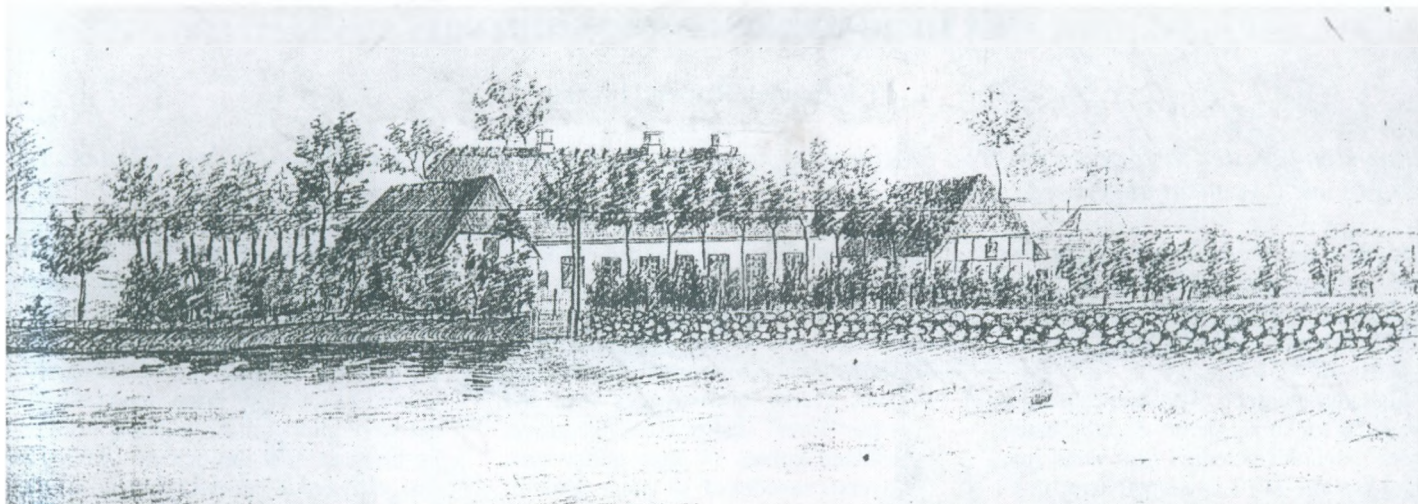
Christian Madsen. Den ældste søn, Arnold overtog huset og fortsatte faget. Den yngste bror Ludvig Christian Gerhard Madsen, født 18. marts 1882, var ligeledes maler. De senere år af sit liv boede han i Horne. Det fortælles at han opkøbte en del kunst for en kunsthandler i Odense. Han døde i Horne den 21. april 1968.

En dag, kort før jul 1949, fandt naboerne Arnold liggende død i sit hus. Indboet kom på auktion og huset solgt.

Men stadig ligger det gamle hus smukt og velindrettet. Udvendigt næsten som da Bille-Brahe i 1840 lod huset opføre.

Efterskrift

Som jeg indledte med at skrive blev der

Bøjden skole ca. 1860-70 fra C. C. Madsens skitsebog.

afholdt auktion over løsøret fra det gamle malerhus.

Alt hvad der kunne krybe og gå var stimlet sammen ved huset på Dyndkrogvej. Den for sin dygtighed og sit vid, berømte auktionsleder, landsretssagfører Vilhelm Larsen, populært kaldet Ping, styrede med fast hånd - og vittig ånd, hjulpet af skrive damer, svøbt i uldtæpper. og hans håndgangne mand Ansgar Olsen, den omfattende auktion.

Det blev middag og det blev aften før det hele var afsat. Der var utrolige mængder af ting og sager - og som Ping fik råbt adskillige gange "En kasse med forskelligt - hva' ska' vi ha' for den -".

Dyb tavshed "Ska' vi ha' en femmer - nå det ska' vi ikke".

Auktionen fortsætter, små numre til et par kroner og deromkring, gik som varmt brød "Nå - det var igen damen med det røde tørklæde, hun behersker fuldstændig auktionen". Der var møbler og 2 violiner, flere gamle ure, maleren

kunne reparere ure. Der var gamle glas og fint gammelt tysk og engelsk fajance. En mand fra Bøjden der hed Kingo fik hammerslag på et gammelt spinet. Ansgar Olsen fik det lirket frem og da køberen råbte sit navn lød det straks fra auktionarius "Vi er fa'me hellige her på Bøjden - vi har både Ansgar og Kingo med". Der var en gammel tysk bibel i guldræk, som min far påstod var en af de ældste. Et billede, forestillende Neros kristenforfølgelser, malet af en kendt tysk maler Wilhelm von Kaulbach, her i en kopi som er farvelagt af P.Syrak Hansen, blev solgt og er i privateje i Bøjden (oplysning fra Ruby Langå-Jensen). Flere malerier blev købt af Ludvig Madsen. Det mest værdifulde, skulle det senere vise sig, købte han for 75 kroner. Billedet er malet af Peter Syrak Hansen i 1887. Den ene af personerne er digteren J.P.Jacobsen, men det blev først opklaret senere. Ludvig solgte det for nogle få hundrede kroner. På den tid indrettede museet

i Thisted en mindestue for sit bysbarn J.P.Jacobsen. Efter at ha' skiftet hænder nogle gange endte det med for en anelig pris, at blive købt til museet i Thisted. Historien findes i flere varianter, en af dem gengives af Ruby Langå-Jensen i "Mester". Selv læste jeg historien om forløbet i dagbladet Information, et par år efter. Men i ingen af gengivelserne kommer det frem, at billedet i mange år befandt sig hos en fattig landsbymaler i Bøjden. Derfor fortalte jeg for en del år siden, historien til Ruby Langå-Jensen - tjå, sådan er der så meget. Selv har jeg enkelte gode ting, fundet i "En kasse med forskelligt" erhvervet for en slik en kold februar dag i 1950.

Kilder:

Hornelands Folkemindesamling
Ruby Langå-Jensen's bog "Mester"
Egne erindringer og hvad de gamle fortalte.

Et brudstykke af en skinnevej

Af Johannes Ruben Hansen.

I artiklen beretter forfatteren om livet i Millinge gennem de 48 år hvor Odense-Nr. Broby-Faaborg Banens tog daglig kørte gennem landsbyen.

Odense-Nr. Broby-Faaborg-banens første tog passerede Millinge i oktober 1906. Knap 48 år senere prustede det sidste tog med damplokomotiv gennem landsbyen.

“Ved udgravningen til Millinge stationsplads måtte man fjerne en stor bakke som indeholdt velegnet grus hvad man gjorde nytte af til anlægget, samt indtil banens nedlæggelse ved de øvrige renoveringer af spornettet.

Grusgraven blev i 1912 og igen i 1917 udvidet mod vest og benyttedes af banerne indtil nedlæggelsen. I banens senere år udgik 2 grusgravsspor fra hovedsporet ved stationen. Oprindeligt bestod sidesporene kun af et læssespor på samme side som station og pakhus.

Under første Verdenskrig blev sporet forlænget mod syd med et blindspor. Senere nedlagdes en transversal mellem hoved- og læssespor af hensyn til rangering til grusgraven.

I 1907 blev der til den nyopførte Millinge Brugsforening, som lå nord for banen, anbragt et troljespor, der førte fra stationens læssespor ind i forretningens lager. En speciel lille jernbanevogn med højt lad blev med håndkraft anvendt til transport af gods. Endnu 42 år efter banens lukning ligger sporet der og bliver med mellemrum brugt til transport af varer til og fra lastbiler og benævnes “Millinge Privatbane” (Fra Lars Viinholt Nielsen: Odense-Nr. Broby-Faaborg Banen, side 29-30)

At gruse med tog eller knuse et tog er to ting

Hvert år i eftersommeren stod som man siger “grusgraven på gloende pæle”, spornettet skulle renoveres, dæmninger, skinner, sveller underbygges med nyt grus fra “vores” stadigt voksende grave. I Tyskland købtes 14 åbne godsvogne, det øverste savedes af, så kunne de nemmere på og aflæsses med spader og skovl. Til gods og grus havde man nogle virkelig kolossale 4 koblede Damplokomotiver. De mange arbejdere var vel faste folk fra hvert stationsdistrikt. Her blev de alle dirigerede af vores Bane-Rasmussen. Jeg tror han nød disse uger, når han stod på det højeste punkt ved gravens kant i sin delvise uniform og fineste høje kasket med tresser. Det skete med vældige armbevægelser og mange fløjtesignaler.

MEN så en dag skete det forfærdelige. Jeg var hjemme og oplevede dramaet fra første parket: vor dejlige “forhøjning” ved hegnet. Der var een i bageriet, hvor vi arbejdede, der sagde “hør” er det torden? Sikken det rumler! Vi gik ud fra det kom fra graven og vi fór til hækken.

Det skal bemærkes, at man havde tømt den første grav, da man nåede til Åmosegyden. Så havde man lagt spor langs hovedsporet hen til markvejen fra “Toftebjerggaard” Ud for vor have var et skiftespor. Herfra gik et spor ned i “vores” grav, op igen og ind i en ny langs med højre side af “Åmosegyden”. Sporet

gik ret stejlt langs den side, hvor man skrællede muldlaget af de drevne marker og nedbrød de gamle stendiger. Det var her oppe den vældige skikkelse, “Bane-Rasmussen” spillede sin store årlige rolle med fløjtesoloer. Men denne dag må det være glippet at få vogntoget ordentlig bremsset, selv om der var to eller tre fine påbyggede bremsekabiner, samt sidebremser, håndtrukne. Men gudskelov, som alle sagde, var alle arbejderne, der som vanligt efter endt læsning plejede at kravle rundt under vognene og fjerne alle nedfaldne større sten, kommet helskindede ud. Vi stod rædselsslagne. Far, Svend og læredreng, vi børn -ingen damer! De turde ikke. “Se dog” råbte svenden. De har glemt lokomotivet! Men den store grusmaskine var jo ikke kommet tilbage endnu med de andre tomme vogne. Den “blinde” enormt tunge vognrække havde nu fået vældig fart på, så den kunne forcere fra bunden af graven og op på sidesporet imod markvejen til “Toftebjerggaard”. Nu blev det rigtig dramatisk -første vogn bragede gennem vejen, så skærver og grus fløj til alle sider, næste vogn borede sig igennem den, som den stod der på enden, og i løbet af ingen tid stod der en kæmpemæssig stak vognvrag. En hel mængde vragede spærrede det ordinere spor. Masser af tilskuere dukkede op. Så kom det enorme lokomotiv tilbage, hurtigt kom der to til, det ene den populære lille rangermaskine, kaldet “Grisen”, og de sled og slæbte i

alle vennerne. De gode naboer; Den lille barber, Rasmus Peter Hansen, hans uvurderlige hustru Betty, hans medhjælperse som indsæberske i salonen, i deres utroligt righoldige lille butik, i husholdningen, eventuelt servitrice i forværelset, som gjorde tjeneste som afholdsrestaurant i ventetiden, kaffen havde hun også lavet i køkkenet. Der kunne også komme en kunde til benzin. Med sig havde de til bålfeften deres meget musikalske datter Ellen. Helt umuligt at undvære var Georg købmand, der altid kom med en mægtig stor tjæretønde. Dertil nogle kasser med øl og sodavand. Tømrermester Christian Jensen medbragte en solid træstang, på den blev tøndnen rejst. I den tiltagende lyse sommernat tændtes halmen, den var stoppet med, og en kolossal røg osede op i den som regel stille natteluft. Betagende, som på Skagen vel, berømt ved Holger Drachmann, eller "drak han ikke?" som købmanden sagde. Ih-hvor kunne vi synge. Vi sang hans Midsommervise, råbte hurra. Overalt kunne vi nu se bålens flamme helt ovre i Jylland og kysten rundt. Så "Der er et yndigt land". Det var tiden nu til kaffen, og medens tøndnen forsvandt deltes øl og vand ud, barberen plejede også at have sodavand med; samt masser af cigarer og cigaretter. Men -så kom krigen og desværre forsvandt den skønne midsommerfest da vi fik mørklægning. Og den kom aldrig igen....trist!.

Togtrafikken gik videre -nogenlunde regelmæssigt

Det var egentlig ret mange tog, der passerede hvert døgn, og den normale færdsel med den til tider ret megen støj, vænede man sig til. Men selvfølgelig skete både dramatiske og uhyggelige oprin-

Naturen sørgede for rigelig underholdning for vi faste kunder, der daglig i mange år, først 5 år i skole, senere i lære i den store stad Faaborg, var nød til i alle fald om vinteren, at have faste månedskort til "Expresserne". Sommertid var cykeltid. Men en rigtig vinterstormnat, møde ca. 7.30 ved stationen. På sporet derudad: væltede træer, nedfaldne ledninger, død telefon. Måske 1-2 timer i en kold ventesal, så måske kom en af de vældige grustogsmaskiner, kun een vogn, ingen lys, den store sneplov foran, og med den efter sigende mest forvovne lokomotivfører "Sorte Henrik", flot fyr. Så- kunne vi kravle ind i sådan en rigtig gammel mørkelagt vogn. Med udvendigt gangbræt til konduktøren, der måtte gå armgang med hold i en langsgående jernstang. Med sin lille tranlygte når det var mørkt og en billettang, som han bankede på vinduerne med, til vi rullede et vindue ned. Så viste vi billet og fik dem klippede. Tit fik han sin pæne kappe eller uniform skæmmet af et hul, fra gløder fra lokomotivets fyr, når fyrbøderne smed kul på, og maskinen pustede damp og masser af gløder op af skorstenen. Men ikke sådan en morgen, når ploven smed tonsvis af sne både til siderne, hvis der var plads, eller til vejrs så den bragede ned på taget. Spændende! Sommetider bakkede han og tog tilløb, samlede damp og påén igen. Til Faaborg kom vi. Så kunne vi næsten kun tale om et kortere ophold.

Diametralt modsat var meget tit den tørre sommertid. Nu frygtede alle, hvis huse og især stråtede gårde i byen, lå i den virkelig uhyre korte afstand fra banen, også gløderne fra lokomotiverne. Mange havde 4 længer og tilbygninger med stråtage, og fra høst stod tit mægtige halmlæs næsten ud til sporet. Især

"Højagergaard", Søren Møllers og "Ellegaarden". Ingen var rolige før sidste aftentog var kørt. Jeg mindes næsten ikke en eneste sommer uden frygt og tårer. Når jeg hørte råbet "Det brænder, kom med skovl og spade". Alle mine voksne, også bedstefar, rykkede ud. Lidt større listede jeg op til hækken, hørte knitren og bragen fra Baneskråningenes høje, tørre græs og store ukrudt, folkene og far, hvis han var hjemme og de fleste naboer smed grus på ilden, sommetider næsten væk i røg og damp. Mor råbte "pas dog på Peter". Motorsprøjter var vel knap opfundne herude endnu. Vi havde hestetrukne, pumpede med håndkraft. Dem har jeg kun set ved husbrande. Men brandene på banen blev altid klarede, og så var der øl og kaffe med gratis bagerbrød og tak. Mændene var altid ret sværetede, men så altid meget lettede ud.

En overskæring har altid været dødsensfarlig

Rygter breder sig altid i en lille by. Især hvis det drejer sig om en ulykke. Dengang var det altså i den ubevogtede overskæring på Nyborg-Bøjdenlandevejen, lige op ad haven til Svanninge Marksskole nu Tangelsbjerg Christensens Metax-Benzin. Tømrermester Christian Madsen, der boede i sit dejligt hus Assensvej 310, med værksted og savskæveri, var kørende i sin fine Renaultbil på arbejde i "Flæskgården" der senere blev købt og nedrevet for at give plads til bl.a. kalkværket. På hjemturen blev han ramt af et tog i overskæringen, bilen smadret og Madsen døde på stedet. Den ulykke taltes der længe og medfølelse om. Det gjorde man sandelig også om den aften "Det store brag" hørtes i hvertfald i Østerby. Heldigvis var der her megen glæde over et betydelig lykkeligere ud-

fald! Det må have været ved 6 tiden, da der som altid var mange, både børn og ældre, der ventede på godstoget fra Faaborg, der medbragte aftenaviserne fra byen. Det må også have været i høsttiden, det sås særdeles tydeligt, da vi havde hørt bulderet og for derud til stationen, hvor man råbte "DET var sket"! Lokomotivet holdt prustende med spildedampen for fuld tryk op af skorstenen. Helt derop til hængte flåede sække og på fortøjet med de små kofangere flød det med korn. Det var en åben lastbil, der havde været læsset med "ny høst" på vej til Grubbe Mølle, men nu var den mast fuldstændigt og spredt til begge sider af det lange godstog fra overskæringen på Assensvejen lige uden for købmand Ploug's butik og hen til stationen. Folk strømmede til. De chokerede jernbanefolk stod eller gik synes det, yderst rystede rundt og ledte, sammen med lastbilens fører, efter dennes lille søn, der havde siddet midt i det knuste førerhus. Han har vel været 10-12 år. Folk ledte under lokomotivet og vogne; men sjældent havde man vel set nogen mere glade og lettede, end da det blev råbt "Se der kommer han", og drengen kravlede, helt uskadt, ned fra lokomotivet, hvor han var blevet kastet helt op på sækkeresterne, der lå helt op til den store frontlygte. HURRA HURRA og vel nok tak til de højere magter. Men så tog til gengæld pokker ved folk, der styrtede til med spande og poser og skrabede korn fra de store dynger, der også lå på det flade areal op til dyrlæge Jensens villa på bakken overfor stationsbygningen, og hvor det tidligere havde ligget spor til den første grusgrav, og det hjalp ikke meget, at den flinke Marius Jørgensen, der var arbejdsformand og gift med Amanda, den dygtigt ekspeditrice som var det officielle

navn på de kvikke damer, der står for driften af stationer og de derværende posthuse, henstillede til folk ikke at skrabe til sig. Men så kom vor kendte landbetjent Rasmussen med sin meget flotte tjenestekasket med de brede guldresser på, og meget myndigt dekreterede folk væk fra banen og op på perronen. Toget skulle videre, når banearbejderne havde ryddet op. Men i løbet af kort tid stod der en kornmark, frisk og grøn.

Det var heller ikke nemt for mange af vore landmænd, der havde fået det meste af jorden delt fra gårdene af banen, som godt nok havde sat hegn langs sporet. Men så fik man disse farlige små overskæringer på en smal markvej. Godt nok de fleste steder med bomme for. Men nu var der begyndt at komme traktorer, mange Fergusoner, og det var ikke altid nemt for en ældre fører at behandle sådan en. Det var flere hestekræfter i end de to, man kunne stoppe ved at sige pruuuh. En fin efterårsdag stod jeg på en stige og maledede udvendigt på et hus ved vejen gennem Millinge, og havde en smuk udsigt over til "Ellegaard" på modsat side. Banen gik lige bag gården. Så kom braget. Toget havde vi set komme, lidt efter kom Falck og derefter landbetjenten. Da vi havde erfaret, at ingen var kommet til skade, skulle vi da også derover!. Toget var åbenbart kommet hurtigere end traktormanden havde regnet med, der var ikke meget af den tilbage.

På og ved banen var der liv fra tidlig morgen til sen aften

Vi hilste på Amanda og Marius Jørgensen. Han var formand og leder for det hold faste banefolk, der skulle sørge for, at sporanlægget med alle sidespor og sporskifter fungerede i banemester Rasmussens område. Hver dag kørte han

på en 3-hjulet skinncykel sin strækning igennem og noterede sig, hvad der eventuelt skulle repareres. Om fornødent rykkede holdet på 4 eller 5 faste folk så ud med Marius i spidsen. Der var vel fire faste mænd, foruden Marius. Man havde en firehjulet trolje, der kunne drives med håndkraft ved hjælp af en flad stang med et tværgående håndtag og et hul i den nederste ende, som passede til en tap på hjulene. Så kunne man stå og dreje rundt i takt, og så kørte man med eventuelle reservering læsset på den. Hvis Rasmussen var med, sad han ned og nød udsigten. Han havde et øgenavn. På alle togvogne sidder der et par BUFFER eller PUFFER til at modtage skubbet ved sammenkobling. Formanden gik almindeligvis under navnet "BUFFI". En af folkene var kendt som Søren Øllebrød! Man mente, at når Troljen blev kørt ad den lige strækning bag vort bageri, hvor der var en lille stigning den ene vej, kunne man høre den sagde trægt: Søren ØLLEbrøøøøød, men når den kom tilbage, og det gik nedad, sagde den: Buf-FI-buffFI-buffFI" og folkene stod bare med een hånd på stagerne. Man bremsede bare med at holde stængerne fast mod hjulene. Så blev den løftet af sporet og sat ved det røde skur, og så nød man vel en flaske smøreolie, inden man skiltes.

Gudskelov var det daglige liv omkring stationen da ikke en række voldsomme begivenheder. Heller ikke på banen. Men alle de mennesker, der var ansatte her ved banedriften og stationerne var jo integrerede i tør man vel sige hvert eneste "bysbarn" ung eller gammels liv og færd. Ingen kunne vel dengang forestille sig at alt dette nogensinde forsvandt. Alle havde stået ved den lille luge i døren i ventesalen ind til kontoret hvor "vores" Amanda residerede ene-

Chr. Madsens knuste bil, fotograferet efter den tragiske ulykke i overskæringen ved Nyborgvej i september 1931.

vældigt. Hun havde fuldt overblik over alle detaljer, ubestikkelig, venlig og morsom, sammen med flinke, pæne Marius, og deres eneste barn Ellen. Altid med en god, ung pige til at tage sig at det

huslige. Der var ikke mange timer tilovers i den lange arbejdsdag, fra tidlig morgen til omkring sidste tog ved nitteden. Med kun 2 timer til middagen og en lille lur. 6-7 tog i hver retning samt

måske ekstra. Dertil posthuset. Der var meget travlt, med 2 faste postbude, med tiden en ekstra, når bladene skulle ud både om morgenen og de lokale om eftermiddagen. Dog kun i

marken og i bakkerne kunne turene godt vare til godt over middag, bragt af Svanningeposten, der boede ved Møllebækken. Men senere kom en ny, der boede lige i nærheden af stationen. Herfra var der langt op til Dahlkildegård. Folk var da flinke, bød tit posten på middagsmad. En af vore, på Østerbyturen, helt ud til Hanneslund kom ind et af de rigtig gode steder. Konen, kendt for sin gode mad, beklagede at hun lige skulle til at sætte en and i ovnen. Nå sagde posten "jamen så venter jeg", og lagde tasken. Han fik sin steg. Svanninge manden elskede grønkål. Men på en af turene blev han inviteret 3 steder. Han plejede at spise mindst 2 store portioner. Det sidste sted forundredes man over, at han kunne nøjes med een, ganske vist stor. Som sagt mødte mange op ved stationen, i mange forskellige ærinder. Men især ved avertisment, når "slæberen", som man kaldte godstoget, ved 6 tiden kom fra Faaborg med friske nyheder. Som altså de, der boede på marken først fik næste dag. Derfor kunne min moder der jo stod for regnskabet, i et stykke tid tjene 25 øre på en sæk rugmel og det var penge dengang, ved at ringe til Grubbe Mølle og købe et læs mel. Det gik da et stykke tid førend møllejeren fandt ud af tidsforskellen. I vores ventetid kunne vi let få tiden til at gå. Der var nok at lege med. "Skjul" i alle buskene og grøfterne ved stationspladsen og langs vejen der her gik bag om Millinge Motormølle op langs Brugsen, eller videre bag haverne til husene ved landevejen. Hjørnegrunden ved korsvejen og hen til Stålbjærgvænget var i stationens første tid en græsmark, ejet af gårdejer Peter Jensen, Lindelygård. Senere købte Laura Jensen og søstrene Hansigne, uddelerske og husholder i Brugsen den og lod Runde-

huset bygge. Men dengang gik her ungkvæg og i et hjørne var der en lille grusgrav, vel til at levere sand til at strø i stalde, eller til glat føre. Her kunne vi lege og bygge små fæstninger til tinsoldaterne.

Ved vejen bag møllen lå også det store pakhuis, med "Estrader" lagt ud med trapper op til. En mod hovedsporet til af og pålæsning af gods, en mod vejen til det samme. Her var tit travlhed. Der blev sendt og modtaget mange ting. Vi havde flere gode snedkerier, der lavede anerkendte møbler. I Svanninge mange af de såkaldte "Sybergstole" som kunstmaleren Fritz Syberg havde tegnet efter italienske møbler som forbilleder. Vi havde også et travlt snedkeri, påbegyndt af den fine, gamle snedker Peder Pedersen og videreført af hans svigersøn Harald Klingenberg Andersen, desværre alt for tidligt, afgået ved døden. Nu er her tømremester Jørgen Jørgensens værksted. Der var også engang møbelsnedkeri på Assensvej 229. Der leveres også mange lædervarer fra Knud Jensens lædervarefabrik. Fra pakhuset og hen til Åmosegyden var et såkaldt læsessor, hertil kørtes der dengang mange sukkerroer. Der var ikke mange lastbiler dengang. OG FRA DETTE GIK, OG GÅR ENDNU SIDSTE STYKKE SPOR! der som før nævnt, i tipvognssporbredde fører ind i brugsens kælder og her står den tilhørende specielle lille godsvogn, så man kunne køre varer ind og ud af kælderen. Det må da være kultur!.

På den flade plads har der været bygget lager og garage til Brugsen. De er nu borte og giver plads for mekaniker Larsens garagehal og maskiner. Her var i sin tid meget hyggeligt med græsgroede skrænter med stier op ad og foroven langs haverne til de huse, der lå ud til As-

sensvejen fra Brugsen og hen til og med Brygger Peter Jørgensens bryggeri og beboelse og senere til hans nye villa ved hækken mod Åmosegyden. Her på det flade terræn lå den kalveboks á lá det vilde vesten, hvor kalve og grise kunne gå, til der kom kreaturvogne så de kunne blive slagtede i Faaborg. Så kunne de jages op ad en rampe og ind i vognen. I et hus ved siden af bryggeriet havde slagtermester Peter Rasmussen sin bolig og i det ret store baghus indrettet et slagterhus, og kørte så ud, næsten helt til Assens og solgte kød. Ellers var der altid liv på selve stationen, her kunne man altid træffe nogle bekendte og udveksle de allersidste nyheder. På en grå vintersøndag var der ventesalen, hvor den store tromleovn gav dejlig varme, som Amanda eller Marius sørgede for. Der var jo stole, bænke og bord, så kunne vi spille "ligeud" med medbragte kort. Ingen sagde noget til det, for vi skulle måske et smut til Faaborg. Jeg havde månedskort til skolen men kørte ubegrænset. Måske var der Wildwest film i Kinopalæet og med levende musik, klaver og violin, og så var der slikkiosk. Vi fulgtes hjemad og spiste hos hinanden skiftevis. Meget hyggeligt!

Mennesker mødtes og meninger udveksledes

Men i venteværelset var der også oplevelser. Vi kendte jo de allerfleste af "de optrædende" alle kendte vor eminente dyrlæge Rasmus Madsen Jensen, som stammede fra Lyø, og havde gået på en højere skole i København og derefter taget eksamen som dyrlæge. Han kom hertil i tyverne, sammen med sin hustru, de havde 2 børn, en søn Jens Ingvar og datteren Harriet. På få år, havde den myreflittige mand kunnet købe den store,

Personalet ved Millinge Station, 1910.

Fra venstre: Postbud Frederik Jensen, Jens Peder Jørgensen kaldet den krøllede Post. Rasmus Nielsen (den første baneformand). Hansigne Nielsen, ekspeditrice på Station og Posthus. Inga Nielsen, hendes Datter.

dejlige villa, som Larsen Egedal havde ladet bygge, da han trak sig tilbage som bestyrer på det dengang meget store Egedal Mejeri... Villaen lå noget højere end stationen, på modsat side af sporet, en skrænt med en indgravet trappe førte ned til det omtalte areal, hvor kornet lå spredt. Over sporet var det let for Jensen at komme til ekspeditionen. Jeg mindes -pudsigt nok ved selvsyn-, da

han engang måtte afvente begivenhedernes gang. Han var med sin hurtige gang ad sin trappe kommet med den næsten daglige forsendelse. Han havde sammen med gårdejer Rasmus Jørgen Rasmussens søn på "Bækkelundgaard" i Nygyde skabt en blomstrende forretning med sæd fra Jerseytyre, man havde der en meget fin besætning af dette rigt ydende kvæg.

Nu kunne dyrlægen så godt som hver dag køre til Bækkelundgård og "tappe en tyr". Hjemme hos ham blev sæden undersøgt, så den var klar til forsendelse med Brobybanen. Nu stod han altså her og dampede utålmodigt på sin uundværlige cigar. Tydeligt noget utålmodig ved lugen. Uret viste næsten 12. Man kunne høre den travle Amanda, hun var travlt beskæftiget, telefonen ringede, det

Det sidste tog fra Faaborg på vej til Odense. Fotograferet ved Overkørselen af Assensvej i 1954.

gjorde den meget tit, ekspeditricen skulle følge togets vej på linien, dyrlægens fine lommeer kom op af vestlommen. Han rømmede sig, uden virkning. Han bankede let på lugen. Cigarrøgen bølgede og det store ur i ventesalen slog 12

rungende slag. Og lugen åbnede sig for Amanda venligste smil. Dyrlæge påpegede også venligt at han jo da også havde travlt, der skulle skrives papirer og så videre! “jo men alle kender tiderne her og her er alle jo lige” sagde hun og åbne-

de døren. Så kom han ind, alt var nok i orden. Jeg formoder at dette kun skete denne ene gang.

29 år ofrede Amanda for banen

En skønne dag var der **benrunden 29 år**

Det sidste spor af Nørre-Broby banen fører ind i Dagli-Brugsens kælder i Østerby.

hvor Amanda med kyndig hånd venlighed og fornøden håndfasthed havde varetaget driften af station og posthus. Ligetil man fik elektrisk lyssignal på perronen og ved vejoverskæringen, betjente hun i al slags vejr det fine vingesignal, der stod helt henne ved pakhuset for enden af den lange perron, og hver aften måtte hun, hvis Marius ikke var til stede, hejse en tranlygte op i masten, så man kunne se signalets markering, åh hvor den peb gudsjammerligt ved hejsningen.

Tiden slæbte sig afsted og slæberen kom morgen og aften og skabte travlhed i

kontor, på perron og i pakhus. Amanda blev jo ældre og blev måske lidt ked af at se den fart som de unge fyrbødere kunne skyde, når de kravlede ud og samlede nogle af de ølflasker sammen, som altid lå parate på håndtagene udenpå. Førerkabinens håndliste, som man kunne holde sig fast i hvis man skulle ud med smørekanden under farten. Så nærmest løb manden hen til købmand Ploug ved overskæringen og kom tilbage med nogle friske øller, som man nød i pakhuset sammen med personalet efter al tummelen med godset.

Den 1. november 1945 havde hun 25 års

jubilæum og der blev afholdt en meget stor fest for hende og den populære Marius i forsamlingshuset, den senere Sognegaard. Der var masser af taler og sange. Gaardejer Johannes Hansen, Betzyslyst holdt som han var kendt for, sin tale på vers, og her på "Fynsk". Den beskrev en stationskones lange dag. Ni vers på klingende fynsk om Fru Jørgensens travle dag blev det til. Lad os slutte denne beretning med festtalerens to sidste vers.

I 25 aar har Do klaret de´ snildt
Do e´ daav en faele Kone!
Traas al´ do ska, ser Do dov lie mildt
Do kaa vær bestemt i din tone
men de a´ kun, hva a´ vi rovser dej faa:
A Do e´ som Do e´ aa Do vaa som Do
vaa

Ja, de´ e´ forskrækle vo ti´jen, denj gaar!
I Dav v´ je´ ØNSKE TE LYKKE!
Aa uv a´ min Baav om di 25 aar
har je´ saa læst Jer et stykke
saa hvis I har kedt Jeg, saa e´ de´ en skam
Faa de vaa jo altsaa MIT FESTTEL-
GRAM!!

Noter

Tekst: Egne Erindringer
Optegnelser i Folkemindesamlingen
Lars Viinhold-Nielsens bog om Nørre-
brobybanen (1993)
Forespørgsler her og der

Billeder: Egne fotos
Fotos i Svanninge Folkemindesamling
Egne tegninger

Færgevej var Sundrenden

Af Kaj Mehr

Faaborg kan glæde sig dels ved en indsø, som kaldes Sundet, dvs. "strædet", hvor skibene i sin tid lå i sikkerhed som i en havn, og ligeledes ved en dam, som nogle kalder Mølledammen og andre mere rigtigt, Bydammen.

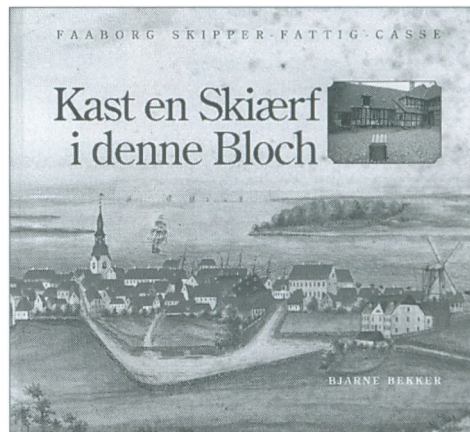
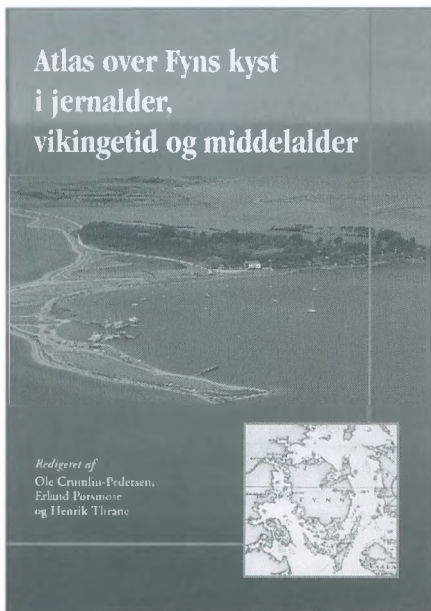
Således står der i Resens Atlas fra 1670-erne. I disse få ord fornemmes vandets betydning som livsbetingelse for menneskers bo og virke. Igennem Sundrenden, der fra stranden fulgte en linie, der stort set svarer til nuværende Færgevejs forløb, sejlede de første skibe ind i sundet, hvor de lå beskyttet mod fjender, samt i læ. Et af skibene, en Kogge, blev efterladt, og ligger i dag dybt nede i det op til 15 meter dynd der skjuler den oprindelige søbund og dens vanddybde på 7 meter. Koggen, der var en båd med en længde på 13-15 meter, sejlede for hundreder af år siden ind i Sundet. Den blev fundet i 1942, men fik lov at blive liggende i sit dynd, da man ikke havde petroleum til en konservering. Man glemte af afmærke hvor den lå, men det menes at den ligger tæt ved det sted hvor svømmehallen nu bygges. I 1400-tallet skænkede byens helligåndshus to vandmøller. Den ene, Bymøllen, blev opført hvor Sundrenden passerede vejen til Svendborg. Her, tæt ved det nuværende hjørne af Østerbrogade og Færgevej lå Byporten. Den bro der

førte over Sundrenden blev kaldt Møllebro. Nu var det slut med at sejle ind i Sundet. Byen fik en anløbsbro ved stranden, ud for nuværende Strandgade. Begyndelsen til en havn var en realitet. Bymøllens hus lå ved Møllebro, nærmere bestemt på det sted hvor institutionen, Huset, i dag ligger ved Færgevej. Vandet fra Sundrenden løber stadig ud i stranden. Når vi ikke bemærker noget er det fordi renden siden 1909 har været rørlagt. Sundet bredte sig nord og øst for byen. Det gav gennem Mølledammen kraft til den anden vandmølle, Langs Mølle, der lå, omtrent hvor Odensevej og Engvej mødes i dag. Dengang var der ingen Engvej, men et vådområde, gennemskåret af kilder og småvandløb som forbandt Sundet med fjorden. Mølledammen, der egentlig hed Bydammen, blev oprindeligt brugt til vanding af byens kreaturer. De gik til daglig på Bymarken der lå udenfor Vesterport. Udenfor Vesterport lå også byens voldgrav. Den strakte sig i en krum bue fra Nørregade, forbi det nuværende rådhus, frem til hjørnet af Klostergade og Klerkegade hvor den fik forbindelse med Sundet. Voldgraven var 8 meter bred og 4 meter dyb. Den nævnes i 1700-tallet, hvor den er ved at gå til. Især fordi den gennem mange år blev brugt til at fylde alt muligt

affald i - en skæbne der også ramte Sundet som årene gik. Det hele blev mere og mere tørlagt, fyldt op med affald og forurenede spildevand fra slagterhuse og fedestalde og andre uhumskheder. Det var efterhånden en stor kloak. Det tørrede mere og mere ud og bestod af dynd og morads og enkelte rørbevoksninger. Allerede i 1920-erne rejstes spørgsmålet om udtørring af Sundet og man talte om fordelene herved, dels for kommunen, der kunne leje de opståede græsarealer ud, og dels for de nærliggende gårde, Sundagergård og Tommerupgård, hvis kvæg kunne boltre sig på de indvundne enge. Først i 1940-erne blev planerne realiseret. Gangstier blev anlagt, enge opstod og et rekreativt naturområde blev skabt. Nu vil anlæggelsen af omfartsvejen betyde at området forandres, og samtidig vil planerne om retablering af en sø yderligere medvirke til en ændring af landskabet. Måske vil vi i en nær fremtid atter kunne sejle på sundet og se kirken og Klokketårnet sammen med fjernvarmecentralens bygninger rage op på den anden side af omfartsvejen, hvor larven fra trafikken vil overdøve vor sorg over at det følsomme møde mellem Sundet og byen nu for stedse er gået tabt.

LITTERATUR

ved Arne Stricker-Petersen

BØGER

Andersen, Edvard
Kunstnerliv på Horne Land. Udg. af Lokalhistorisk Selskab, Byhistorisk Vennekreds, Slægtshistorisk Forening, 1995. 46 s. ill.

Andersen, Edvard
Lepidopterologen, entomologen Carl Sofus Larsen, Faaborg, 1874-1952. 1995. 8 s.

Atlas over Fyns kyst i jernalder, vikingetid og middelalder.
Red. af Ole Crumlin-Pedersen m.fl. 1996. 308 s. ill.
S. 92-97: Nakkebølle. s. 98-105: Faaborg

Bekker, Bjarne
Kast en skiærff i denne bloch. 1996. 50 s. ill.
Faaborg Skipper-Fattig-Casse 1744-1994

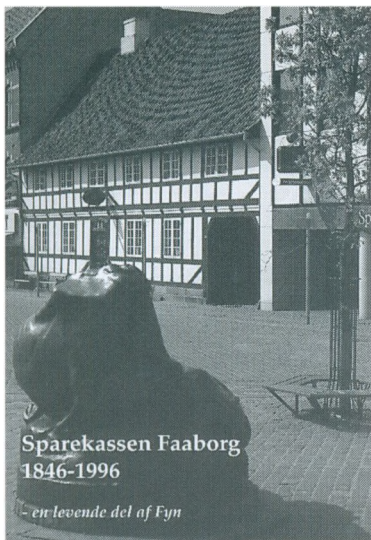
Beskyttet natur i Fyns Amt: Faaborg kommune. Udg. af Fyns amt, 1995. 2 kort + tekstbilag.

Brandt, Vibeke
Et udvalg af erindringer om en barndom i Fyns amt. Udg. af Fyns amt. 1995. 32 s. (Min fynske Barndom)
S. 8-9: Faaborg

Dehn-Nielsen, Henning
Kirker og klostre i Danmark. 1995. 534 s. ill.
S. 258-59: Helligåndskirken, Faaborg. s.260-63: Horne Kirke

Flotille 243 Faaborg 1953-1993. Red. af Harley Quistgård m.fl. Udg. af Marinehjemmeværnet Faaborg. 1993. 19 s. ill.

Fredningsmæssige og rekreative interesser i Faaborg kommune.
Udg. af Danmarks Naturfredningsforenings Lokalkomite i Faaborg. 1995. 29 s. + kort.

Faaborg: by og bakke - land og vand. Udg. af Pakhuset. 1995. 30 s. ill. (Pakhuset, nr. 14)
Pakhusets gave til Turistforeningen i anledning af jubilæet med billeder med lokale motiver af Pakhusets kunstnere

Faaborg og omegns Fiskeriforening 100 år. Red. af Lasse Jakobsen. Udg. af Faaborg og omegns Fiskeriforening, 1995. 24 s. ill.

Gottlieb, Lennart
Giersing: maler, kritiker, menneske. 1995. 343 s. ill.
S. 235-44: Somre i Svanninge

Jansen, Henrik M.
Her blev Danmark til: på besøg i historien, Fyn. 1995. 185 s. ill.
S. 81-84: Kongeligt dødsfald fik stor betydning for Sydfyn: træk af Arreskovs ældste historie. S. 99-102: Faaborg: ræveborgen på Sydfyn. s. 119-22: Den lærde jomfru på Østrupgård: en herregård blev slagtet - og overlevede

Klein, Kirsten
Kunst og kirke: 33 eksempler på dansk kirkekunst. 1995. 97 s. ill.
S. 14-15: Lyø kirkegård

Lasthein, Henning
Født under en heldig stjerne. 1995. 191 s. ill.
Erindringer fra bl.a. Jordløse og Faaborg. S. 72-76: Erindringer fra Faaborg Borger- og Realskole

Michaelsen, F. Th.
Kaj Lykke og personerne omkring ham. Udg. af Brahetrolleborg Folkemindsamling. 1995. 29 s. ill.

Rehde Nielsen, Anders
Sparekassen Faaborg 1846-1996: en levende del af Fyn. Udg. af Sparekassen Faaborg. 1996. 112 s. ill.

Skaef, Bent Hansen
Svanninge-krøniken: Ni strejflys gennem et sogns fortid. Skerninglund, 1996. 80 s.

Svenstrup, Jørgen
Helleristninger ved Helnæs-fjorden. Af Jørgen Svenstrup og Ib Ivar Dahl. 1995. 59 s. ill. (Hvidbjørns rejser, 2)
Helleristninger på Illumø, Horsehoved, Vigø og Damsbo Strand

Svenstrup, Jørgen
Højestene. Af Jørgen Svenstrup og Ib Ivar Dahl. 1995. 32 s. ill. (Hvidbjørns rejser, 1)
Bl.a. om højestene på Korshavn

Viinholt-Nielsen, Lars
Svendborg-Faaborg banen. 1995. 96 s. ill.

Wibholm, Bente
Sundhedsprofil 1995 Faaborg kommune. Udg. af Faaborg kommune. 1995. 46 s.

TIDSSKRIFTARTIKLER

Djærv fynsk idyl: Faaborg...

(i: Ud og Se 1996. April, ferietillæg, s. 32, 34, ill.)

Eckmann, Anette

Den magiske glød: pottemageren i Faaborg

(i: Mad & Bolig 1995. Nr. 6. S. 16-23, ill.)

Om pottemager Erik Bendtsen, Torvet, Faaborg

Foged, Lykke

Han tør bekende kulør

(i: Alt for Damerne 1995. Nr. 12. S. 48-51, ill.)

Frank, Søren

Tilværelsens ulidelige mæthed

(i: Euroman 1994. Nr. 13. S. 127-30, ill.)

Om Faldsled Kro

Haagerup Mølle (teglmøllen)

(i: Møllen 1995. Nr. 3511. S. 138, ill.)

Interview med møller Aage Pagh, Haagerup Mølle

Politik og tal: Faaborg kommune

(i: Stads- og Havneingeniøren 1995. Nr. 9. S. 4, 6-9, ill.)

Interview med Michael Martin Jensen og Preben Terp om turisme m.v.

Torup, Lars

Guldalderlandskab fredet

(i: Natur og Miljø 1995. Nr. 4. S. 20-22, ill.)

Om fredningen ved Arreskov Sø

Uller, Anne

Vandfødsler i Faaborg

(i: Tidsskrift for Jordmødre 1995. Nr. 11. S. 18-21, ill.)

Om vandfødsler på Faaborg Sygehus 1993-95

LYDBØGER

Petersen, Georg

Som det var engang: glimt af livet i Faaborg og omegn i ældre tid. KLO, 1994. 6 kassettebånd

Rehde Nielsen, Anders

Handel i Faaborg gennem 300 år. KLO, 1994. 2 kassettebånd

Forfattere STAVN 1996

Ebbe Bork
Hovedvejen 25
Avernakø
5600 Faaborg

Kaj Christiansen
Kaj Lykkesvej 6
Korinth
5600 Faaborg

Christian Dan Nielsen
Nabgyden 1
Aastrup
5600 Faaborg

Anton Jørgensen
Kildegårdsvej 4
Aastrup
5600 Faaborg

Felix Kruse
Akkerupvej 7
5620 Glamsbjerg

Kaj Mehr
Rallebæksgyden 19
Svaninge
5600 Faaborg

Bent Hansen Skaef
Brahesvej 35
Svaninge
5600 Faaborg

Johannes Ruben Hansen
Østerbyvej 3
5642 Millinge

N.V. Næsselund
Dambovænget 36
7000 Fredericia

Thorkild Nielsen
Bøjdenlandevej 2A
Bøjden
5600 Faaborg

Arne Stricher Pedersen
Parkvej 23
5600 Faaborg

Poul Christian Wandam
Hannerupgårdsvej 25A
5230 Odense M

Hans Voksen
Stenlund 29
Haastrup
5600 Faaborg

Jørgen Øxehave
Agermosevej 8
5600 Faaborg

SVANNINGE KIRSEBÆRLUND

El Cool

